

**T. C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**DİNDARLIK ALGISI ÇERÇEVESİNDE KADIN YÖNETİCİYE BAKIŞ:
ANKARA İLİNDE BİR ALAN ÇALIŞMASI**

Seda TAPDIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Murat OKÇU**

ISPARTA, 2013

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ
SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih: 7/6/2013

Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Seda TAPDIK'ın " " başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 7/6/2013 tarihinde saat 14.00'da toplanmış ve aday tezi savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 30 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezde düzeltme verilmesine
(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

Tezin reddedilmesine
(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapılmadı.
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman :	Doç. Dr. Murat OKCU	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Altiye KILIC	
Üye :	Doç. Dr. Haluk SONGUR	

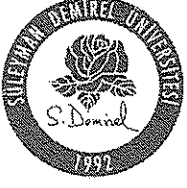
Ek : Herbir jüriye ait tez değerlendirme jüri raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Dindarlık Algısı Çerçevesinde Kadın Yöneticiye Bakış: Ankara İlinde Bir Araştırma” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza

Ad Soyad
Seda TAPDIK
Tarih
07.06.2013

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****DİNDARLIK ALGISI ÇERÇEVESİNDE KADIN YÖNETİCİYE BAKIŞ:
ANKARA İLİNDE BİR ALAN ÇALIŞMASI****Seda TAPDIK****Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 103 Sayfa, Haziran 2013****Danışman: Doç. Dr. Murat OKÇU**

Kadının, çalışma hayatında yükselmesinin önündeki engeller çok kez araştırıldı ve tartışıldı. Ortaya çıkan sonuçlardan bir tanesi kadının iş hayatında yükselmesine engel olan en büyük nedenlerden biri ataerkil toplum yapısıdır. Peki tüm toplumların ataerkil olmasında dinlerin etkisi var mıdır? Ya da ataerkillik üç büyük din sonrasında yerleşmiş bir toplumsal algı mıdır? Dolaylı olarak kadının iş hayatında yükselmesinin önündeki engellerin içerisinde dindarlık düzeyinin etkileri de olabilir mi?

Bu noktadan hareketle bu tezin araştırma sorusu; kadınların yönetici konuma gelememesinin önündeki engellerden biri de dinler ve dindarlık düzeyi algısı olabilir mi? Bu soruya cevap aranırken, öncelikle üç büyük din ve ataerkillik bağlamında kadınlar üzerindeki etkileri incelenmiş, başka yazarların da konu hakkındaki düşünceleri bu çalışmada yer almıştır. Özellikle İslamiyet konusundaki düşüncelere yer verilirken, İslamiyet'in kadını bir cinsiyet olarak ikinci plana atmasını güçlendirdiği düşüncesine sahip olanların yanı sıra bu algının İslamiyet'ten değil İslamiyet'in yanlış yorumlanmasından kaynaklandığı da ortaya atılan düşüncelerdendir. Çalışmanın son bölümünde ise Ankara ilinde yapılan bir saha araştırmasına yer verilmiştir. Ankara ilinin sekiz merkez ilçesinde farklı gelir düzeyinden katılımcılara yapılan anket çalışması ve analizleri çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Dindarlık, İslam, Kadın Yönetici.

ABSTRACT**Master's Thesis****OVERVIEW OF THE PERCEPTION OF FEMALE MANAGER
RELIGIOSITY: A FIELD STUDY IN ANKARA**

**Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences,
Department of Republic Administration, 103 Page, June 2013**

Supervisor: Asisst Prof. Murat OKÇU

Woman, were investigated and discussed many times the obstacles to the rise of the working life. One of the emerging results is; one of the biggest reasons that prevent an increase in the life of women's business structure of patriarchal society. So the fact that all religions are patriarchal societies have effects? After three great religions, or patriarchy Is an established social perception? In front of the rise of women in business may be indirect effects of religions?

From this point of the research question of this thesis; are religions and piety; one of the obstacles to women in positions of leadership? Searching for the answer to this question, primarily examined the effects on women in the context of the three great religions and patriarchy and so in this study has been the other authors for this subject. Especially, given their thoughts about Islam, is a woman to take the second plan to strengthen the idea of sex as well as the perceptions of those who have also been raised due to misinterpretation of Islam or not Islam. A field survey conducted in the last part of the study are presented in Ankara. Participants in the eight central districts of Ankara different income levels is the last part of the study was to survey and analysis.

Key Words: Women, Religious, Islam, Women's Director.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR DİZİNİ	iv
TABLolar DİZİNİ.....	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM VE KADIN

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	3
1.1.1. Yönetim Kavramı	3
1.1.2. Yönetici Kavramı.....	3
1.1.3. Lider (Önder) Yöneticilik.....	4
1.2. Yönetim-Cinsiyet İlişkisi	5
1.2.1. Kadın Yönetici	5
1.2.1.1. Kadının Yönetici Olmasını Engelleyen Faktörler.....	7
1.2.1.1.1. Bireysel Nedenler ve Tercihler	9
1.2.1.1.2. Toplumsal Algılar ve Stereotipleme	10
1.2.1.2. Kamu Sektöründe Kadın Yönetici	11
1.2.1.3. Özel Sektörde Kadın Yönetici	12
1.2.2. Kadın Yönetici ve Erkek yönetici arasındaki yönetimsel davranış farklılıkları.....	12
1.2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Algısı	13
1.2.3. Androgynous Yönetici	16
1.3. Yönetim-Cinsiyet-Başarı İlişkisi	16
1.3.1. Kadın Yöneticinin Başarılı Olmasını Sağlayan Nedenler	16
1.3.1.1. Duygusal Zeka.....	17
1.3.1.1.1. Cinsiyet- Duygusal Zeka İlişkisi	17
1.3.1.1.2. Yönetimde Duygusal Zekanın Önemi	18

1.3.2. Yönetimde Kadının Başarısız Olmasını Etkileyen Nedenler.....	19
1.3.2.1. Eğitimde Eşitsizlik	19
1.3.2.2. Kişisel Özellikler	20
1.3.2.3. Mesleki Deneyimsizlik	22
1.3.2.3.1. Kadınların İş Hayatına Katılmaları	22

İKİNCİ BÖLÜM

DİN, DİNDARLIK VE KADIN

2.1. Din Toplum İlişkisi	24
2.1.1. Din Kavramı.....	24
2.1.2. Dindarlık Kavramı.....	25
2.1.3. Dinlerin Toplumlara Etkisi	26
2.1.3.1. Din-Ataerkil Toplum İlişkisi.....	27
2.2. Din-Kadın İlişkisi.....	29
2.2.1. Tek Tanrılı Dinlerde Kadın Algısı	29
2.2.1.1. Yahudilikte.....	30
2.2.1.2. Hristiyanlıkta	30
2.2.1.3. İslamiyet’te.....	31
2.2.1.3.1. Kur’anı Kerim’de Kadın Erkek Eşitliği.....	35
2.2.1.3.2. İslamiyet’in Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi.....	36
2.3. Din, Dindarlık ve Kadın İlişkisinde Değişim	37
2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	37
2.3.1.1. Türkiye’de Modernleşme Dönemi.....	37
2.3.2. Cumhuriyet’le Yaşanan Değişim.....	41
2.3.2.1. Türkiye’de Kemalist Reformlar ve İslam	41
2.3.2.2. 1980 ve Sonrası Yükselen Kadın Konusu.....	43
2.3.3. Türkiye’de İslami Feminist Söylemlerin Farklılığı Açısından Bir İnceleme	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA İLİNDE DİNDARLIK ALGISI DÜZEYİNDE KADIN YÖNETİCİYE BAKIŞ AÇISINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3. 1. Araştırmanın Konusu	52
3.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	52
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	53
3.4. Çalışmanın Bulguları.....	58
3.4.2. Hipotez Testleri.....	62

3.4.2.3. Kadın Yönetici –Dindarlık Algısı İlişkisi Temelli Hipotez Testleri.....	72
SONUÇ	81
EKLER	90
Ek 1: Anket Soruları	90
ÖZGEÇMİŞ.....	92

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Akt.	: Aktaran
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ed	: Editör
s	: Sayfa
S	: Sayı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1: Ankara'nın Merkez İlçelerinin Mahalle ve Nüfusları	54
Tablo 2: Örneklem.....	53
Tablo 3: Dini Yönelim Ölçeği Sorularının Güvenilirliği	58
Tablo 4: Kadınla İlgili Soruların Güvenilirliği.....	59
Tablo 5: Dini Yönelim Ölçeği Ölçek Ortalaması	59
Tablo 6: Kadına Dair İfadelerin Ölçek Ortalaması.....	60
Tablo 7: Katılımcıların Demografik Özellikleri	61
Tablo 8: Dindarlık Algısı	62
Tablo 9: Dindarlık Düzeyine Göre Cinslerin Kadına Yönelik Genel Algısı.....	64
Tablo 10: Dindarlık Düzeyi Algısında Gruplar Arasında İlişki.....	65
Tablo 11: Gruplar Arasındaki Farkların Ortalamaları.....	66
Tablo 12: Dindarlık Düzeyi Algısı-Dini Yönelim Ölçeği-Cinsiyet Arasındaki İlişki	67
Tablo 13: Dini Yönelim-Cinsiyet İlişkisi	68
Tablo 14: Dindarlık Algısı-Dini Yönelim Ölçeği İlişkisi Cinsiyet Açısından Farklılıklar	68
Tablo 15: Dini Yönelim-Cinsiyet İlişkisi	69
Tablo 16: Dini Yönelim-Cinsiyet İlişkisi Ortalamaları	69
Tablo 17: Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Cinslere Göre Farklılığı	70
Tablo 18: Dindarlık Düzeyi İle Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı.....	71
Tablo 19: Kadın Yönetici –Dindarlık Algısı İlişkisi.....	73
Tablo 20: Kadın İyi Bir Yönetici Olur	74
Tablo 21: Kadın Yönetici İfadeleri- Cinsiyet-Dindarlık Düzeyi Algısı İlişkisi	75
Tablo 22: Dindarlık Düzeyi-Toplumsal Cinsiyet Algısı İlişkisi.....	76
Tablo 23: Dindarlık Düzeyi-Toplumsal Cinsiyet Algısı İlişkisi Ortalamaları	77
Tablo 24: Dindarlık Düzeyi-Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet İlişkisi	78
Tablo 25: Toplumsal Cinsiyete Bakışı- Dindarlık Düzeyi Algısı-Cinsiyet Arasındaki Farklılıklar.....	79

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda bana yardımcı olan Danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Murat OKÇU'ya, özellikle uygulama kısmının her anında bana destek olan Hocam Sayın Nilüfer NEGİZ'e, yüksek lisans dönemim boyunca her sıkıştığımda elini uzatan sevgili arkadaşım Dr. Elif Türkan ARSLAN'a, tez döneminin her anında bana her anlamda destek olan arkadaşım Levent ÜNALAN'a ve son olarak hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini üzerimden hiç eksik etmeyen aileme, teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Seda TAPDIK

Isparta – 2013

GİRİŞ

Cinsiyetler arasındaki sosyal eşitsizlikler, yıllardır önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmış olmasına rağmen konuyla ilgili çok fazla yol katedilememiştir. Bunun birçok sebebi olmakla birlikte en önemli sebep aileden gelen düşünce yapıları, yıllardır oluşturulmuş kalıpların varlığı ve en önemlisi de eğitimsizliktir. Eğitimsizlik ve oluşturulmuş kalıplar dolaylı olarak kadınların iş hayatına girmesinin ve iş hayatındaki başarısının önündeki engellerdir.

Dünyada yaşanan bazı değişimler sonrasında “kadın yönetici” örneklerini görmeye başladık hatta kadınların yönetimde yer alması için birçok örgütte kotalar konuldu ve kadınlar desteklenmeye çalışıldı. Birçok sosyal bilimcinin de hakkında araştırma yaptığı yönetici kadın konusu önemli bir konudur. Çünkü kadınlar sadece cinsiyetleri yüzünden hep ikinci sınıf vatandaş statüsünde olmuşlardır.

Kadının iş hayatında yükselmesi ile ilgili yapılan çalışmalar insan haklarının ön plana çıkmasıyla bazı proje ve çalışmalar ile daha da hızlanmıştır. Ancak yıllardır aşılamayan bir konu cinsiyetler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar ve bu farklılıklara sebep olan şartlardır. Yönetimsel kademelerde cinsiyetlerin arasındaki bariz farklılıkların aşılamanasının en büyük nedenlerinden biri de ataerkil toplum yapısıdır. Ataerkil toplum yapısını destekleyen nedenlere indiğimizde ise karşımıza din ve dindarlık algısı çıkmaktadır. Bu nedenle araştırmamız büyük önem taşımaktadır. Dinler gerçekten ataerkil toplum yapısını desteklemiş midir?

Dinlerin kadınlar üzerindeki etkileri, hem kadının çalışma hayatına girmesiyle ilgili olsun hem de kadının kamusal alana çıkmasıyla ilgili olsun, yıllardır tartışılan bir konu haline geldi. Dindarlık düzeyi kadının iş hayatındaki başarısının önünde bir engel teşkil etmiş midir? Bu noktada bu çalışmanın amacı; dindarlık düzeyi algısının, kadının yönetici olmasının önünde bir engel teşkil edip etmediğinin araştırılmasıdır.

Tezin ilk bölümü; yönetim ve kadın konusundan oluşmaktadır. Öncelikle yönetim ve kadın yönetici ile ilgili tanımlardan yararlanılıp, sonrasında kadının yönetici olmasının önündeki engeller tartışılacaktır.

Kadının yönetici olmasının önündeki engellerden birinin ataerkil toplum yapısının olduğu bilinen bir gerçeklik olmakla birlikte tezin 2. Bölümünde din ve ataerkillik ilişkisinin incelenmesi yerinde olacaktır.

Bu noktadan hareketle tezin ikinci bölümünde; kadın ve din konusu ele alınacak, ilk olarak genel anlamda dinlerin ataerkil toplum yapısının oluşmasında etkisi incelenecek daha sonra özele indirgenerek İslamiyet ve Türkiye açısından bir inceleme yapılacaktır. Kadın konusu Türkiye’de belli dönemlerle birlikte özellikle gündeme gelmiştir. Bu dönemlerden yararlanılarak kadın konusu incelenecek ve son olarak da bazı yazarların feminizm ve İslamiyet ile ilgili düşüncelerine yer verilecektir. Tezin son bölümünde ise; Ankara ilinde bir saha araştırması yapılacaktır. Bu araştırmanın sonuçları yorumlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM VE KADIN

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Yönetim Kavramı

Yönetim, belirli amaçlara ulaşabilmek için insanlara iş yaptırabilme; yapılan işin ve işi gerçekleştirenlerin koordinasyonunu sağlama faaliyetlerinin tümüdür.

İşletme kapsamında yönetim ise, işletmede var olan insan kaynaklarının, fiziksel ve parasal diğer kaynakların, yönetici adı verilen kişi veya gruplar tarafından, işletmenin amaçları doğrultusunda yönetilmesi ve etkin bir şekilde kullanılması ile ilgili faaliyetlerin oluşturduğu bir süreçtir.¹

Etkili yönetim; planlama, organizasyon, liderlik, koordinasyon ve değerlendirmeyi içermektedir.

Günümüzdeki yönetim anlayışı, yöneticiden beklenen yönetici rollerini çok değiştirmiştir; Çünkü günümüzdeki yönetim anlayışı, daha çok katılımcılığın esas olduğu yönetim anlayışına doğru kaymaktadır. Hatta yönetimden çok “yönetişim” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu da yöneticinin sahip olması gereken özellikleri tekrar gözden geçirmemizi gerektirmiştir, bu konuya daha sonra yönetici kadın konusunda değinilecektir.

1.1.2. Yönetici Kavramı

“Etkili ve verimli olabilmek için bir yönetici, bazı becerilere sahip olmak ve onları sürekli olarak geliştirmek zorundadır. Bunlar; teknik beceri, iletişim becerisi, insan ilişkileri becerisi, analitik beceri, karar verme becerisi ve kavramsal beceridir.”²

Barutçugil, iyi bir yöneticinin; takım çalışması, iletişim, çalışanları motive edebilme gibi farklı yetkinliklerini lider kimliğinde birleştirmesi gerektiğini

¹ Alptekin SÖKMEN, **Yönetim ve Organizasyon**, Detay Yayıncılık, Ankara, Eylül 2010, s: 1

² Alptekin Sökmen, a.g.e., s: 5

savunmaktadır. Ancak yöneticilerin birbirinden farklı yönetim tarzlarını benimsediklerini ve çalışanlara sürekli olarak ne yapmaları gerektiğini söyleyen, başkalarının fikir ve düşüncelerine önem vermeyen, yaratıcılığı körelten otoriter yönetim tarzını benimseyenler olduğu gibi; çalışanların organizasyon için ne denli önemli olduğunun bilincinde olan ve yaratıcılığı destekleyen, ancak iletişimde başarısız olan yol gösterici yöneticilerin de bulunduğunu eklemiştir.³

Günümüzde yönetim kavramının şekil değiştirmeye başladığına değinmiştik, dolayısıyla yönetici de bu değişime ayak uydurmalıdır. Turgay Ergun ve Aykut Polat'ın da belirttiği gibi günümüzde sanayi işletmelerinde bile patron yönetici yerini profesyonel yöneticiye bırakmaktadır. “Artık yönetici; dinamik, riskten korkmayan, yükselmeye açık ve para ile çalışan kimsedir. Profesyonel yönetici, örgüt personelini ve uzmanları eşgüdümle, kararları onaylar, politikalara daha az karışır. Konusunda iyi bir eğitim görmüş, bilimsel araştırma planlama ve insan ilişkilerine güvenen, liderlik davranışlarını yönetici davranışlarıyla uzlaştırmaya çalışan kişidir.”⁴

Ayrıca bir yöneticinin lider vasfına sahip olması-yukarıda da belirttiğimiz gibi iyi bir yöneticinin önemli bir özelliğidir.

1.1.3. Lider (Önder) Yöneticilik

Özsalmanlı, Lider yöneticiliği, öğrenilebilen, bilimsel ve sanatsal boyutu olan bir meslek olarak değerlendirmektedir. ”Lider yöneticilikte, bireysel akıl yerine ortak akıl; birey yerine ekip; emir yerine koç'luk; yöneticilik yerine liderlik; sonuç odaklılık yerine süreç odaklılık; çok çalışmak yerine akıllı çalışmak esastır”. Lider yöneticilik, vizyon yaratabilen ve yaşatabilen; arzulanan gerçeğin ve hedefin fotoğrafını çekebilen; bu hedef ve amaç tablosunun görünürlüğüne sağlayabilen; söz konusu görüntüyü erişilir ve uygulanabilir kılan kişidir. Leroy Eims'in de ifade ettiği gibi “Lider, başkalarından daha çok şey gören, başkalarından daha uzağı gören ve başkalarından önce gören kişidir. ”

Diğer yandan lider; eğilip birine yardım edemeyecek kadar büyük değildir, becerilerini başkalarıyla paylaşamayacak kadar bilmiş değildir. Kurallara

³İsmet Barutçugil, **İş Hayatında Kadın Yönetici**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, Haziran2002, s. 22

⁴ Ergun Turgay ve Polat Aykut, **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yayını, Ankara, alıntı: Ayşe Yıldız Özsalmanlı, Türkiye’de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik

uymayacak, yasalara boyun eğmeyecek kadar korkusuz değildir. Kaybetmenin ne gibi duygular getireceğini unutacak kadar kazanacak değildir. Lider; “Birlikte olağanüstü işler başarabiliriz.” diyen kişidir.⁵

1.2. Yönetim-Cinsiyet İlişkisi

Yönetimin cinsiyet ile ilişkilendirilmesi yıllardan beri süregelen tartışmalar içerir. Yönetimin bir cinsiyetinin olup olmadığı farklı görüşlerin de ortaya atılmasına sebep olmuştur.

1.2.1. Kadın Yönetici

Geçmiş dönemlere baktığımızda, yöneticilik daha çok erkeklere özgü bir meslek iken, dünyada yaşanan bazı değişimler sonucunda kadın yönetici örneklerini de görmeye başladık.

Bayrak ve Mohan’ın da vurguladığı gibi “Eskiden gücü askeri ve siyasi güç yani erkeklerin egemen olduğu bir yapı belirlerken, bugün gücü çok uluslu şirketler belirlemektedir. Bu şirketlerin hızlı değişim ve yeniliklere uyum sağlayıp çetin rekabet şartlarında varlıklarını devam ettirmelerinde ve başarılı olup rakiplerinin önüne geçmelerinde en önemli rolü, buralarda çalışan insan kaynakları oynamaktadır. Bu noktada önemli olan ve öne çıkan bireylerin cinsiyetleri değil sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek, görüş ve düşünceleridir.”⁶

Buradan da, anlaşılacağı üzere artık çalışma hayatında başarı için önemli olan insanların aldıkları eğitim ve çalışma yaşamında kazandıkları deneyimleridir. Aynı şekilde yönetici vasıfları da küreselleşen dünyayla birlikte şekil değiştirmeye başlamıştır. Yöneticinin cinsiyetinden çok yönetim becerisi önemli olmaktadır.

Barutçugil’in de değindiği gibi “İş hayatında ağırlığın endüstriyel üretimden bilgi ve hizmet sektörlerine kayması, pek çok işin tanımını, organizasyonların yapısını ve işleyişini değiştirmiştir”. Bilgisayar, iletişim, finans, sağlık ve eğitim sektörlerinin öne çıkmasıyla, iş tanımlarında bilgiye dayalı yetkinlikler üzerinde daha

⁵ Ayşe Yıldız Özsalmanlı, Türkiye’de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik, Sosyal Bilimler Dergisi (137-146).

⁶ Sabahat Bayrak, Yeliz Mohan, “Erkek Yöneticilerin Çalışma Yaşamı ve Liderlik Davranışları Açısından Kadın Yöneticileri Algılama Tarzları”, Amme İdaresi Dergisi, C: 34, S: 2, Haziran 2001, s. 89-114.

çok durulmaya başlanmıştır. Eğitimleri ve uygun yetkinlikleri nedeniyle bilgi çağının yarattığı yeni mesleklerin pek çoğunu kadınlar ele geçirmiştir.⁷

Ernst And Young'ın İnsan Kaynakları Yönetici Seçme ve Değerlendirme Bölümü tarafından internet ortamında, yaklaşık 5 bin kişi üzerinde gerçekleştirilen “Çalışanlar Kadın Yöneticiyi Nasıl Görüyor” konulu bir araştırmaya değinelim.

Yapılan ankette soruların yüzde 44'ünü erkekler, yüzde 56'sını ise bayanlar cevaplamış ve bu kişilerin yüzde 76'sı çalışan kişilerden oluşmuş. Ankete katılanlardan, iş yerinde çalışma arkadaşlarının kadın olmasını isteyenlerin oranının yüzde 66'sı “fark etmez” cevabını verirken, yüzde 21'i ise seçimini kadınlardan yana yapmıştır.

“İş yerinde yöneticimin kadın olmasını isterim” diyenlerin oranı yüzde 20 olurken, erkeklerin yöneticilik konusunda kadınların önünde yer aldığı görülmüştür. Araştırmanın bu verisi, kadınların artık iş hayatında çalışma arkadaşı olarak benimsendiği, ancak yönetici olarak henüz kabul görmediği şeklinde yorumlanmıştır.⁸Burada dikkat edeceğimiz bir diğer husus da ankete katılan kadın sayısının erkek sayısından çok olmasıdır.

Judy B. Rosener, kadınların liderlik tarzlarını “etkileşimli liderlik” olarak adlandırıyor çünkü bu kadınlar astlarıyla olan etkileşimlerini ilgili herkes için olumlu hale getirmek için aktif çaba harcıyorlar. Daha kesin bir dille ifade etmek gerekirse, bu kadınlar katılımı teşvik ediyorlar, güç ve enformasyonu başkalarıyla paylaşıyorlar, diğer insanların özsaygılarını zenginleştiriyorlar ve başkalarının da yaptıkları işten heyecan duymalarını sağlıyorlar.⁹

Yine Rosener, kadınların ve erkeklerin 60'lı yıllara kadar kendilerinden beklenen rollere uyumlu davrandıklarına vurgu yapmakta, kadınların farklı liderlik tarzlarını benimsemesini de bu rollerle ilişkilendirmiştir. ”1960'lı yıllara kadar, erkek ve kadınlar kendilerinden beklenen şeyler konusunda farklı sinyaller alıyorlardı... kadınlardan eş, anne, topluluk için gönüllü çalışma yapan insan, öğretmen, hemşire olmaları beklenirdi. Oynadıkları bu rollerin hepsinde işbirlikçi, destekleyici,

⁷ Barutçugil, a.g.e., s: 14

⁸ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/312295.asp>

⁹ Judy B. Rosener, Kadınların Liderlik Tarzları, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, Çev. Leyla Aslan, İstanbul, Mart 2006.

anlayışlı, yumuşak ve başkalarına hizmet eder durumda olmaları gerekiyordu. Eşleri de dahil başkalarına yardımcı olurken, bundan memnun olmalı ve onur duymalıydılar. Erkekler rekabetçi, güçlü, sert, kararlı ve kontrol sahibi görünmek zorundayken, kadınların yardıma hazır, duygusal, destekleyici ve hassas olmalarına izin vardı. Günümüzde kadınların erkeklere kıyasla etkileşimli liderler olmaya daha yatkın olmalarının nedeni bu olabilir.”¹⁰

Barutçugil, kadınların getirdiği yeni yönetim anlayışında amacın, değişimi sağlamak olduğuna ve hiyerarşik yapının yerine merkezde liderin olduğu ağ modeli bir organizasyon anlayışı yerleşmekte olduğuna vurgu yapıyor. ”Çalışanlar performanslarına göre derecelendirilmekte ve ödüllendirilmektedir. Lider, çalışanlara model olmakta, onları motive etmekte, yetkilendirmekte, yaratıcılığını artırmakta ve onların en iyiyi yapmalarını sağlamaktadır. Kadın liderler bu tarz yönetimde bilgiyi herkesle paylaşmakta, ortak çalışmayı benimsemekte ve onları açıklayıcı öğretim sistemi ile bilgilendirmektedir.”¹¹

Bu tanımlardan hareketle liderlik vasfının yönetici için önemli bir özellik olduğunu ve lider yöneticilerin de en önemli görevlerinden birinin çalışanları motive etmek olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzdeki yönetim anlayışının katılımcı yönetime yani çalışanların da düşüncelerinin alındığı bir yönetim anlayışına doğru kaydığını da göz önünde bulundurursak çalışanın motivasyonunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

1.2.1.1. Kadının Yönetici Olmasını Engelleyen Faktörler

Kadınların belli bir noktadan sonra yükselmesinin önündeki engellerin belirsizliği “cam tavan sendromu” olarak adlandırılmaktadır.

Evans, bu konuyla ilgili bir özetlemede bulunmuştur: ”İlerlerken belli bir noktada çoğumuzun durdurulmuş olduğu doğrudur ama sadece bu tavanı suçlayamayız. Karmaşık birçok etken işin içindedir.”

¹⁰ Judy B. Rosener, a.g.e.,

¹¹ Barutçugil, a.g.e., s. 15

Birinci etken: Kadınlar, dengeli bir hayatın arzusunu duyarlar. Örneğin, tepeye yükseldiklerinde, çoğu kez hayatlarının geride kalanına yeterli zamanının kalmayacağından korkarlar.

İkinci etken: Kendilerini zirveye taşıyacak pozisyonları almaya eğilimli olmadıklarından, nadiren kararları verenlerin ve çoğu kez geleneksel olarak kadınların yaptığı o pembe yakalıların görevlerinde yer aldıklarından, geleneksel olarak CEO'luga atlama taşlarında yeteri kadar kadın bulunmaz.

Üçüncü etken: Özgüven eksikliği.¹² Evans'ın tespit ettiği bu üç etken kadınların yönetici olmasını engelleyen nedenlerdir ya da yönetici olsa bile yönetimde başarısız olmasına sebep verirler. Bu konuya da daha ileride ayrıntılı olarak değinilecektir. Aslında Evans'ın değindiği bu üç etkenin de altında kadınlara verilen toplum rollerinin ve bundan dolayı da çalışma hayatına geç girmiş olmalarının etkileri yatmaktadır şeklinde yorumlayabiliriz.

Smith'e göre "Kadınlar erkek işi olarak görülen yönetim alanında, toplumsal baskı görecekları, kadınsı özelliklerini kaybedecekleri ve evlilik nedeni ile mesleklerini bırakmak zorunda kalacakları şeklinde ifade edilebilecek korkular yüzünden bu mesleği seçme konusunda tereddüt gösterebilirler."¹³

Evans'ın da dediği gibi "İş hayatında "KATILAMAZ" tabelası birkaç yıl önce kaldırıldı, ama bu, kadınların bir kez kapıdan adım attıklarında her zaman iyi kabul gördükleri anlamına gelmiyor."¹⁴

Daha önce de değinildiği gibi kadın yönetici sayısı gün geçtikçe artmakla birlikte henüz istenilen boyutta değildir, kadınların gerek iş hayatına geç katılmış olmaları gerekse toplum yapısı, ev içi roller ve kadınların yönetimde başarısız olarak atfedilmeleri bu nedenlerden bazılarıdır.

Bu noktada çalışmamızda kadının yönetici olmasını engelleyen faktörleri bireysel nedenler ve toplumsal algılar olarak iki başlık altında inceleyeceğiz;

¹² Gail Evans, **Erkek Gibi Oynayıp Kadın Gibi Kazanın**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2001, s: 169

¹³ Şeyda Smith, Obstacles For Women on the Way To Management: A Study of Business Student's Images of The Ideal Manager, Journal of "Contemporary Management, 1990; (Akt.) Arıkan, s. 147-154

¹⁴ Evans, a.g.e., s. 132

1.2.1.1.1. Bireysel Nedenler ve Tercihler

Çalışan bir kadının iş yaşamında kendisinden beklenen roller dışında özel yaşamında da oynaması gereken birçok rol bulunmaktadır. Bu roller toplumdan topluma değişiklik gösterse de her toplum için kadınların özellikle ev için de erkeklerden daha fazla rol üstlendiği bilinen bir gerçektir.

Bu belirtilen rollerin başlıcaları Barutçugil'in de belirttiği gibi eş, anne, kız çocuk, gelin, abla, kayınvalide olmak gibi aile içi ilişkilerden kaynaklanan rollerdir. Ayrıca, evinin ve aile üyelerinin beklentileri ve toplumsal rol dağıtımının sonucu olarak aşçı, temizlikçi, dekoratör, satın almacı, garson, çamaşırıcı, bulaşıkçı, doktor, hemşire, şoför, tamirci, öğretmen, çiçek yetiştirici, ev hayvanları bakıcısı gibi çok ve çeşitli mesleklerin rollerini de üstlenmek durumundadır.¹⁵ Dolayısıyla belirtilen rollerin hepsinin kadına yüklenmesi kadının çalışma hayatında yükselebilmesi için çok büyük engel teşkil etmektedir.

Kadın yöneticinin işyerindeki ve evindeki iş yükünü paylaşması ve kendine zaman yaratması için bazı yönetim tekniklerini kullanması ve bazı beceriler geliştirmesi gerekir. Her şeyden önce, mükemmellik tutkusunu (eğer varsa) bir kenara bırakarak başkalarının da bazı işleri en az kendisi kadar yapabileceğini kabul etmesi gerekir.¹⁶

Çoğu kadın yönetici, ortalama bir iş günündeki zamanını planlama konusunda sorun yaşar. Zamanını, evi ve işi ile ilgili işlerde nasıl harcayacağına, doğru ve dengeli zaman kullanımının ne olduğunu bilir, ancak bunların birbiriyle çatışmamasını, her ikisinin dengeli bir biçimde gerçekleşmesini bekler. Bunu sağlamak için, çaba göstermek, disiplinli bir iş ve yaşam anlayışı geliştirmek, bazı teknikler kullanmak ve zaman zaman da özverilerde bulunmak gerekmektedir.¹⁷ Atabek'in de değindiği gibi "Erkekler, ev işlerinde eşlerine yardım etmeyi birlikte yaşamının doğal gereği olan bir dayanışma sayısalardı, kadının çalışmasının önündeki önemli bir engel kalkardı."¹⁸

¹⁵ Barutçugil, a.g.e.,s: 203

¹⁶ Barutçugil, a.g.e.,s: 202

¹⁷ Barutçugil, a.g.e.,s. 201

¹⁸ Erdal Atabek, **Kışkırtılmış Erkeklik, Bastırılmış Kadınlık**, Altın Yayınları, İstanbul, 1989, s. 166

Bolak, ev içindeki rollerin kadına yüklenmesinin günümüzde eskiye oranla daha azaldığını ve ev içindeki sorumlulukların paylaşılmaya başladığını söylüyor. ” Kadınların çalışıyor ve ev geçindiriyor olmaları parasal özerkliklerini ve ev içi rollerini her zaman etkilemese de, erkek otoritesinin geleneksel zemini ideolojik düzeyde zorlanmakta, erkek sorumluluğu giderek ev içi rolleri de içerecek şekilde tanımlanmaktadır. Bu zorlamanın, boyutları evliliğe ilişkin beklentilerin ne denli olumlandığına ve kadınların içinde yer aldıkları ilişki ağının niteliğine bağlıdır. Fakat genelde, müzakere dilinin değişmekte olduğu görülmektedir”. Bolak ayrıca bu sorumluluk paylaşımında kadın ve erkeğin birbirleriyle ilişkilerinin önemine de değiniyor. Güç ilişkileri giderek kocanın gösterdiği sorumluluk ve kadının gösterdiği saygının karşılıklı etkileşimi ile şekillenmekte, anlayış, ilgi gibi duygusal değişkenlerin müzakere denklemindeki belirleyiciliği giderek artmaktadır.¹⁹

1.2.1.1.2. Toplumsal Algılar ve Stereotipleme

Ataerkil toplumlarda kadına öncelikli olarak atfedilen rol annelik rolüdür. Kuşkusuz, kadının beden fizyolojisi, çocuk doğurmak için hazırlanmıştır. Ama kadını çocuğunun bakımına, ev hizmetlerine, erkeğin çalışmasına bağımlı kılan olgu, kadının fizyolojik değil, toplumda egemen yaşama biçimidir.²⁰

Kadının kendini geliştirmesi, meslek sahibi olması, bu mesleklerin en üst basamaklarına çıkması, toplumda yetki sahibi olması gibi önemli aşamalar bile bir kadının “eş ve anne” olması kadar toplumsal prestij sağlamamaktadır.²¹ Atabek, evlilik kurumunu, içinde yaşadığımız toplumların kendi kurallarını, kendi değer yargılarını aktardığı bir yaşama biçimi olarak yorumlamış. ”Evlilik evlenen iki insanı da çok aşan; görevleri, rolleri, beklentileri önceden belirlenmiş bir kurumdur.”²²

Toplumca kadına atfedilen rollerin yanı sıra kadının başarılı bir lider olamayacağı da yine toplumsal olarak kabul edilen bir olgudur. Çünkü kadınların kişisel özellikleri bir lider ya da bir yönetici olmak için uygun görülmemektedir.

¹⁹ Hale Bolak, Aile İçi Kadın-Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler; içinde 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Ed: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010, s: 218

²⁰ Atabek, a.g.e.,s. 164

²¹ Atabek, a.g.e.,s. 36

²² Atabek, , a.g.e.,s. 51, 52

Liderlikle ilgili yapılan teorik çalışmalar kapsamında özellikler yaklaşımına göre liderlerin fiziksel ve kişisel özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Fiziksel özellikler olarak boy, kilo, güçlülük, yaş, fiziksel olgunluk belirtileri, sağlık durumu, yakışıklılık gibi özelliklere değinilirken, bir kadın lidere özgü olabilecek sempatiklik ve güzellik gibi özelliklere değinilmemiştir. Yine kişisel özellikler olarak, cesaret ve kendine güven, girişimcilik ve riski göze alma, güven verme veya güvenilir olma, bireylerarası ilişkiler ve haberleşme yeteneği, hitabet yeteneği ve zeka gibi özelliklere değinilmiştir.²³ ”Bu kişisel özelliklerin birçoğu toplumda erkeğe özgü olarak algılanan özellikler olup, genellikle kadınlara atfedilmemektedir.”²⁴

1.2.1.2. Kamu Sektöründe Kadın Yönetici

Kamu sektörü artık adını sık sık duymaya alıştığımız “Yeni Kamu Yönetimi İşletmeciliği” kavramı ile farklı bir boyuta taşınmaya çalışılmaktadır. Ne kadar başarılı olduğu bir tartışma konusudur. Özel sektörde kadın yönetici konusu yavaş yavaş aşılmaya başlansa da kamu kurumlarında bu ilerlemenin henüz kaydedilemediği açık.

Kamu kurumlarında çok fazla kadın yöneticiye rastlanmadığından, Türkiye’de bu konu ile ilgili çok fazla araştırma yapılamamıştır. Bunun nedenlerini incelemek de ayrıca bir araştırma konusu olmalıdır. Kamuya oranla özel sektör açısından, kadının göreceli olarak olumlu konumu, aslında sorunun kadınlardan ziyade (gerek kadına yönelik içsel faktörler gerekse roller), dışsal faktörler üzerinde durulması gerektiğini düşündürmektedir. Sonuçta kadınlar, özel sektör yönetim kademelerinde üst sıralarda yüksek oranda yer bulabiliyorlarsa, kamu sektöründe bu durumun sağlanamamasının altındaki nedenlerin irdelenmesi gereklidir. İşte bu noktada, üzerinde durulması gereken konu, kadınların kamu örgütlerinde yöneticilik pozisyonunda yeterince temsil edilememesinin gerekçeleridir.²⁵

²³Erol Eren, **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, Alıntı: Adem Öğüt, Türkiye’de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.

²⁴ Adem Öğüt, Türkiye’de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.

²⁵ Nilüfer Negiz, Aysun Yemen, Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı, s. 200

Ayrıca kamu sektöründe ve özel sektörde yönetim tarzı kamudaki bürokratik nedenlerden dolayı farklılık göstermektedir. Bundan dolayı kamu sektöründe, kadın ve erkeğin yönetim tarzlarında çok da farklılık görmediğimiz açıktır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi kamuda özgün bir yönetim bürokratik nedenlerden dolayı çok da söz konusu olamamaktadır.

1.2.1.3. Özel Sektörde Kadın Yönetici

Özellikle Türkiye’de özel sektörde kadın yöneticilerin kat ettiği yollar kamu sektörüne oranla daha yüksek boyutlara ulaşabilmiştir.

Büyük şirketlerin yönetim kurulu başkanları içinde kadınların payı AB genelinde ortalama yüzde 3 iken, Türkiye-TİSK’te bu oran yüzde 14’tür. Mevcut veriler, TİSK’in 'Kadın Yöneticiler Anketi' ile birlikte değerlendirildiğinde, ülkemizde büyük sanayi işletmelerinde kadınların yönetici kademelerinde yaygın olarak yer aldıkları, bu açıdan devlet kesiminin ise çok geride kaldığı görülmektedir.²⁶

Artık özel sektörde şirketler uluslararası şirketlerle yarış halinde ve nitelikli iş gücü bu bağlamda çok önemli bir noktadadır. Bu da şirketlerde yöneticiye verilen önemi bir hayli arttırmaktadır. Artık iyi eğitilmiş, kendine güvenen, mesleki deneyimi fazla olan ve liderlik vasfına sahip olan kadın, yöneticilik için yarışabilmektedir. Tabii yukarıda bahsettiğimiz gibi yöneticinin mesleki yeterliliklerinin yanında kişisel özellikleri de önem arz etmekte çünkü yönetim anlayışı küreselleşen dünyayla birlikte şekil değiştirmiştir ve katılımcı yönetim çok daha ön plandadır.

1.2.2. Kadın Yönetici ve Erkek yönetici arasındaki yönetsel davranış farklılıkları

Kadınların ve erkeklerin yönetim tarzlarının genel olarak farklı olduğu yapılan birçok araştırma sonucunda kanıtlanmıştır.

Bazı araştırmalar ise, kadınların ve erkeklerin yalnızca yönetirken değil, konuşurken ve düşünürken de birbirlerinden çok farklı olduklarını ortaya koymuştur.

²⁶<http://www.turkboard.com/ozel-sektore-kadin-eli-daha-Çok-degiyor-vt238801.html>

Bu iki cinsin algılama ve öğrenme farkları olduğunu ileri sürmektedir. Kadınlar ayrıntılara daha fazla önem vermektedirler. Bazen ana fikri, büyük resmi kaçırmak pahasına da olsa ayrıntılara takılıp kalan kadınlara karşın, erkekler genel tabloyu ortaya çıkarmak için ayrıntıları göz ardı edebilmektedirler.²⁷

İletişimde başarılı olan yönetici kadınlar çoğunlukla katılımcı yönetim tarzını, erkekler ise otoriter tarzı benimsemektedirler. Kadınların sosyal ilişkilerde ve bireylerle iletişimde erkeklere göre daha başarılı olmaları kadınların karar alma aşamasında katılımcılığı tercih etmelerinin bir sonucudur.²⁸ İş dünyasında kadın ve erkek farkını ele alan en detaylı çalışmayı Michael Gurian ve Barbara Annis gerçekleştirdi. Leadership and the Sexes-Liderlik ve Cinsiyetler adını taşıyan kitaplarında, bilimsel olarak cinsiyetleri mercek altına alan ikilinin elde ettiği sonuçlar, iş dünyası için oldukça önemli. Yaptıkları cinsiyet araştırmasına göre kadınlar detaycı, erkekler kuralcı. Sorunları konuşarak çözmekten yana olan kadınların aksine erkekler problemlere pratik çözümler bulmaktan yana. Çalışma arkadaşlarıyla olan iletişimde de kadın ve erkeğin farkı net olarak hissediliyor. Kadın yöneticiler, çalışanların moralinin nasıl olduğu, o andaki ihtiyaçların neler olduğu gibi konularla erkeklerden daha ilgili. Öte yandan sorumluluk verme konusunda erkekler kadınlara göre daha isteklidir. Erkek yöneticiler; çalışanlarının bir an önce sorumluluk sahibi olmasını beklerken, aynı yaklaşımı kadın yöneticilerde görmek zordur.²⁹

Bu noktada, asıl ele alınması gereken bu karakteristik farklılıklarının neden kaynaklandığıdır. Bunu açıklayabilmemiz için toplumsal cinsiyet kavramına yani toplumda erkek ve kız çocuklarının farklı yetiştirilme tarzına kısaca değinmemiz gerekecek.

1.2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Algısı

Cinsiyet (sex) kavramı doğuştan gelen biyolojik farklılığı ifade eder, toplumsal cinsiyet (gender) ise; farklı cinsiyetlerin toplum tarafından kabul edilir öğretilerle karakterlerin farklı şekillendirilmesini ifade eder.

²⁷ İsmet Barutçugil, **İş Hayatında Kadın Yönetici**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 25

²⁸ Barutçugil, a.g.e., s. 22

²⁹ www.capital.com.tr/“**kadin-yonetici-sirket-karini**./20736

Toplumsal Cinsiyet kavramı kadın ve erkek için toplumun uygun gördüğü doğal olmayan yapay değer kalıplarına dikkat çeker.³⁰

Toplumsal cinsiyet algısı daha çocuk doğmadan kendilerine alınan kıyafetlerin farklı renklerde olması ile kendini belli eder.

Atabek'in de belirttiği gibi çocukluğundan beri içine kapanmaya itilen, bunun doğru olduğuna inandırılan kız çocuğu kendisinden beklenen evlenmek, iyi bir eş olmak, evinin kadını olmak, çocuklarına iyi anne olmak görevlerinde kendine güvenli midir?

Çocukluğundan beri kız çocuğunun, genç kızın, genç kadının hep bir erkeğin zimmetinde olması onun kişiliği üzerindeki sayısız baskı demektir. Kendine güvenmeye alıştırılmamış, başkasına güvenmesi de korkularla engellenmiş kadının duyduğu sürekli güvensizlik davranışlarını olumsuz etkileyecektir. Böylece ortaya baskıcı toplumun güvensiz kadını çıkacaktır.³¹

Fraud'a göre; asıl sorun kadının ve erkeğin biyolojik doğası değildir. Sorun, kadının ve erkeğin, onların biyolojilerinin bir aynası olarak psikolojileridir. Çocuk dişi olarak doğmuşsa, içinde büyüdüğü kültür sayesinde dişiliği, erkek olarak doğmuşsa erkekliği kazanacaktır.³²

Evans da Fraud'a yakın olarak Kadınların kendilerini çocuk yetiştiren, işleri herkes için kolaylaştıran kişi rolünde rahat hissedebilecekleri biçimde büyütüldüğünü söyleyerek, toplumsal cinsiyet algılarına vurgu yapmaktadır, yani kazanılan toplumsal rollerin büyütülme şeklinden kaynaklandığını düşündüğünü belirtiyor.³³

Barutçugil konuya farklı bir bakış açısı ile değinmiştir. Kız ve erkek çocuklarının oyun oynarken bile farklılıklarını örneklemiştir: "Erkek çocuklar, liderliklerini gösterebilecekleri, kazanıp kaybedecekleri takım oyunlarını tercih ederken "kızlar" daha çok ilişkiler kurma ve koruma ağırlıklı "evcilik" türü oyunlar oynarlar. Erkekler arasında rol dağıtımını genellikle bir çatışma nedeni olur ve kurallar

³⁰ Nazife Gürhan, Toplumsal Cinsiyet ve Din, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, S. 4, Kasım 2010, s. 58-80

³¹ Atabek, a.g.e.,s. 49

³² Akt. Zeynep Direk, Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi, Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar, Der. Zeynep Direk, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Şubat 2012, s. 70

³³ Evans, a.g.e.,s. 20

sürekli tartışılırken, kızlar arasındaki oyunlarda uyum, özveri ve nezaket belirgin özellikleridir. Bu farklı davranış özellikleri daha ileri yaşlarda yöneticilik görevlerine gelindiğinde de erkekler ve kadınlar arasında kendini gösterir.³⁴

Evans da erkek çocuklarının daha çocukluktan başlayarak kız çocukları ile iletişim kopukluğu yaşamalarının ileride kadınlarla da iletişim kurarken zorlandıklarını söylüyor. “Delikanlılar çoğu zaman, genç kızlarla onları yakın arkadaş kabul edebilecek kadar sosyal iletişim kurmuyor. Böylece de bir delikanlının bir grup kızla oynamasına toplumda kolay kabul görmediğinden, çok ender rastlanıyor.

“Zamanı geldiğinde artık genç bir adam olan bu delikanlı, ofiste karşı cinsle çalışırken genelde ne yapacağını bilemiyor. Tereddütte kalınca da-birçok insan gibi – durumu klişeleştiriyor. Böylece o adam, kadın bir çalışma arkadaşını annesi, kızı, ya da sevgilisi olarak-kadının çok net bir şekilde bunlardan hiç biri olmadığı hallerde dahi-görme eğiliminde olabiliyor.”³⁵

Hayat boyu süren bir öğretiyi kırmak zordur, yine Evans’ın da örneklediği gibi; başından beri erkekler, şanslarını denemeye cesaretlendirilirler. Küçük oğlanlara ortaya çıkıp savaşmaları söylenir. O çocuğun boyu 1. 25’tir ama 1. 70’liğe karşı savunmaya soyunur. Riskin ne olduğunu öğrenir. Kadınlar ise olası tehlikeli durumlardan kaçınmak için, fiziksel anlamda dikkatli davranmak üzere büyütülürler.³⁶

“Kadınlar da, içine doğdukları toplumun normu bu olduğu için, erkeklerin kural koymasını ve kendilerinin bu kurallara uymasını doğal görüyorlar.”³⁷

Teknik bilgi, analitik düşünme yeteneği, finansal konuları anlama, pazarlama teknikleri ve satış becerisi, planlama, proje yönetim teknikleri, bilgi teknolojisi ve karar alma gibi yönetim için gerekli olan tüm bu yetenek ve tekniklerin öğrenilmesi bireylere bağlıdır. Kadın ya da erkek olmanın yarattığı bir fark bulunmamaktadır.³⁸

³⁴ Barutçugil, a.g.e.,s. 41

³⁵ Evans, a.g.e., s. 36

³⁶ Evans, a.g.e., s. 95

³⁷ Ayşe Güneş Ayata, Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı, ed. Şirin Tekeli s: 281

³⁸ Barutçugil, a.g.e., s: 24

1.2.3. Androgynous Yönetici

Erkekler ve kadınlar yukarıda da değindiğimiz gibi daha çocukluktan itibaren farklı yetiştirilmeye başlarlar. Karakteristik özelliklerinde oluşturulan bu değişimler aynı konuda farklı davranışlar sergilemelerine sebep olur. Bunlardan biri de yönetimde birbirlerinden farklı davranışlar sergilemeleridir.

Androgynous yönetici kimdir? Öncelikle androgynousun kelime anlamı çift cinsiyetli demektir. Androgynous yönetici ise; kadın gibi düşünüp, erkek gibi hareket eden yönetici demektir. Yukarıda toplum tarafından kadına ve erkeğe çocukluklarından itibaren farklı davranıldığını ve nasıl karaktere sahip olması gerektiğinin öğretildiğini tartıştık. Kadının duygusal ve zayıf yönlerinin yönetimde dezavantaj olabildiğini ancak düşünce yapılarının ve olaylara yaklaşımlarının özellikle yeni yönetim anlayışında çok avantajlı olduğunu da kabul edilmektedir. Öyleyse kadın gibi düşünen ama erkek gibi davranan bir yöneticinin başarılı olacağı kuşkusuz.

Arıkan'ın da söylediği gibi, "Kadınların erkeklere özgü davranış kalıpları gerektirdiği iddia edilen yöneticilik alanında da başarılı olmaları ve mevcut statülerini daha iyiye götürmeleri konusunda hiçbir engelleri yoktur."³⁹

1.3. Yönetim-Cinsiyet-Başarı İlişkisi

1.3.1. Kadın Yöneticinin Başarılı Olmasını Sağlayan Nedenler

Her toplumda kadın ve erkek cinsiyet rolleri farklılık göstermektedir. Ancak hemen tüm kültürlerde kadının daha paylaşımcı ve ilişki geliştirmeye yönelik, erkeklerin ise daha atak ve bağımsız davrandığı kabul edilmektedir. Bu durumda, küreselleşmenin gerekliliği olan iletişim, bilgi paylaşımı ve farklılıkların yönetimi yeteneklerinin, kadınlar tarafından daha doğal ve etkili olarak kullanılacağı sonucuna varılabilir.⁴⁰

Gerçek liderlik, başkalarının duyamadığını duymayı, göremediğini görmeyi ve hissetmediklerini hissetmeyi gerektirir. İşte bu açıdan bakıldığında gerçek liderlik,

³⁹ Semra Arıkan, Yönetimsel Kademelerde Kadın Yöneticileri Karşılaştıkları Güçlükler, Polis Bilimleri Dergisi C: 1 S: 4, Ankara, s. 153

⁴⁰ Barutçugil, a.g.e., s. 19

duyguların yöneticisi olmak anlamına gelmektedir.⁴¹ Bu açıdan bakıldığında başarılı bir yöneticilik için duygusal zeka önemli bir etkidir ve kadınların duygusal zekasının yüksek olduğu bir çok araştırmacı tarafından iddia edilmektedir.

1.3.1.1. Duygusal Zeka

Duygusal zeka, azim, sebat, kendi kendini harekete geçirebilmeyi kapsayan, diğerlerinin ne hissettiğini anlayabilme ve dürtülere hakim olabilmeyi sağlayan temel yaşam becerisi olup, kendini tanıma (self-awareness). Duyguları yönetebilme (elfregulation), motivasyon (motivation), başkalarının duygularını anlayabilme (empati) ve sosyal beceriler olmak üzere: beş temel yetenekten oluşmaktadır.⁴²

Mariela Sartorius ise; “Sahip olmak, tanımak ve yönetmek” duygusal zeka için üç ön koşuldur şeklinde yorumlamıştır.⁴³

1.3.1.1.1. Cinsiyet- Duygusal Zeka İlişkisi

Bar-On; dünyanın çeşitli ülkelerinde duygusal zeka alanında yaptığı çalışmaların sonuçlarına göre, kadınların erkeklerden daha güçlü kişiler arası ilişkilere sahip oldukları, fakat erkeklerin de kişisel kapasitelerinin daha yüksek olduğu, daha kolay uyum sağladığı ve stres yönetiminde daha iyi olduklarını ifade etmektedir. Ona göre kadınlar duygularından daha çok haberdardırlar; daha çok empati gösterirler, kendilerini daha iyi ifade ederler ve sosyal sorumluluk duyguları erkeklerden güçlüdür. Erkeklerinse, öz saygıları daha fazla, daha bağımsız, problem çözümünde daha iyi, daha esnek, stresle başa çıkmada daha başarılı ve kadınlardan daha iyimser oldukları görülür. Ancak Bar-On kadın ve erkek arasında alt boyutlarda görülen bu farklılıkların toplam duygusal zekada fazla önemli boyutta yansımadığını eklemektedir.⁴⁴

Sartorius ise farklı bir yorumla, kadınların duygu dünyası ile erkeklerin duygu dünyası arasında iki temel fark bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁵

⁴¹ Barutçugil, a.g.e., s. 317.

⁴² Daniel Goleman, **İş Başında Duygusal Zeka**, 2000, (Akt.) Gökmen Dağlı, Fatoş Silman, Mehmet Çağlar, "Liderlerin Başarısında Duygusal Zekanın Rolü ve Önemi", A. Ü KKEFD, 2008, s: 17.

⁴³ Mariela Sartorius, **Kadınlarda Duygusal Zekâ**, Varlık Yayınları, (Çev). Şebnem Can Erendor; İstanbul, Mart 2008, s. 10.

⁴⁴ Emine Halıçınarlı, Merih Tekin Bender, "Kadınlarda Duygusal Zeka (EQ) ve Bir Saha Çalışması"

⁴⁵ Sartorius, a.g.e., s. 25.

1. Kadınlar erkeklerden daha fazla duyguya sahiptirler.
2. Kadınlar duygularını yönetmekte erkeklere göre daha başarısızdırlar.

Bilindiği gibi, insan beyninin sol yarım küresi daha çok akılcı düşünceden; sağ yarımküresiye daha çok duygusallıktan sorumludur. Bu durumda kadınların erkeklerden daha iyi yapabildiği bir şey vardır, o da beyin küresinin bir yarısından diğerine hızlı atlayabilmek. Bu da onlara, bütünsel algılama yeteneği verir; yani olayları tümüyle değerlendirebilir ve ek olanaklarını daha esnek kullanırlar.⁴⁶

1.3.1.1.2. Yönetimde Duygusal Zekanın Önemi

“Organizasyonlarda işleri ve ilişkileri sağlıklı yürütmenin temel bir koşulu yöneticilerin ve çalışanların duygularını anlamak ve onları olumlu bir şekilde yönetmektir.”⁴⁷

Her yönetici, içinde bulunduğu özel durumu, çalışanlarının olgunluk düzeylerini ve kendi amaçlarını dikkate alarak en uygun tarzları, tutumları, yetkinlikleri, davranışları ve eylemleri (büyük ölçüde sağduyusunu kullanarak ve sezgilerine güvenerek) kendisi belirleyecektir.⁴⁸

Yöneticiler arasında “yumuşak beceriler (soft skills)” diye adlandırılan, bugüne kadar kadınların ayrıcalığı olan, “yumuşak” yöneticilik nitelikleri gittikçe ağır basıyor. Bütünsel düşünmek, sosyal yeterlilikler, iletişim yetisi, iş arkadaşlarını yönlendirebilmek ve sezgi. Erkekler, yöneticiler için kendini tanıma seminerlerinden, liderlere duyarlılık kazandırmaya yönelik erkek gruplarına kadar, “yumuşak beceriler” konusunda iş sonrası takviye kurslarına katılıyorlar.⁴⁹

David R. Caruso ve Peter Salovey, “duyguların rolünü önemsememek, kendinizin ve başkalarının duygularından alabileceğiniz bilgeliği reddetmek bir birey, yönetici ve lider olarak başarısızlığa davetiye çıkarmaktır” şeklinde yorumlamışlardır.⁵⁰

⁴⁶ Sartorius, a.g.e., s. 30.

⁴⁷ İsmet Barutçugil, Organizasyonlarda Duyguların Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 9

⁴⁸ Barutçugil, s: 317.

⁴⁹ Sartorius, a.g.e., s. 32-33.

⁵⁰ David R. Caruso, Peter Salovey, **Yönetimde Duygusal Zeka**, (Çev.) Süheyla Kaymak, Crea Yayıncılık, Haziran, 2010 (Ekim 2007), s. 25-26.

Mariela Sartorius da “Duyguları doğru biçimde kullanabilmek, liderliğe giden yoldaki tüm kapıları açıyor, engelleri aşılıyor, kalpleri ısıtıyor, insanı mutlu, zengin ve sağlıklı kılıyor şeklinde yorumlayarak duygusal zekanın liderlik için önemli bir etkisi olduğunu dile getirmiştir. ”Başarılı bir yaşam için, rasyonel zeka, öğrenim ve akademik bilgidan daha önemli ve etkili gibi görünüyor şeklinde ifade etmiştir.⁵¹

1.3.2. Yönetimde Kadının Başarısız Olmasını Etkileyen Nedenler

Yapılan araştırmaların sonuçlarını incelediğimiz de hemen hepsinde özellikle erkekler tarafından savunulan bir sebep, kadının yöneticilikte başarısız olacağıdır. Bu erkeklerin erkek egemen iş dünyasında kadın rakip istememelerinden mi kaynaklanmaktadır yoksa kadınlara sağlanamayan fırsat eşitsizliklerinin bir sonucu mudur yine tartışmalı bir konudur. Bunun tespitini yapabilmek adına kadınları yönetimde başarısızlığa iten sebeplerin nedenlerini irdelemek yerinde olacaktır ve bu nedenlerin kaynakla.

1.3.2.1. Eğitimde Eşitsizlik

Yapılan araştırmalar sonucu görülen şudur ki; kadınların eğitim seviyesi erkeklere oranla daha düşük olmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, ailelerin mali gücü tüm çocuklarını okutmaya yeterli olmayınca erkek çocukların eğitilmesi tercih edilmektedir.⁵² Bunun nedeni olarak da toplumsal cinsiyet anlayışını gösterebiliriz. Modern dünyada tüm mesleklerde kalifiye elemanların öneminin ve gerekliliğinin arttığı düşünülecek olursa iyi bir işletmecilik eğitimi almamış kadınların sorumluluk gerektiren yönetsel pozisyonlara ulaşmada gün geçtikçe daha fazla zorluklarla karşılaşacağı daha açık hale gelecektir. ⁵³ Kadınların bilinçlilik düzeyi, çalışılan kurumun, toplumun, rollere ilişkin cinsiyetçi beklentilerini pasif biçimde kabullenip kabullenmeme de özellikle eğitim sonrası erişilen konumları belirleyen bir başka önemli faktördür. Sosyal, etnik, v.s nedenlerden kaynaklanan belirleyenlerin yanı sıra, toplumun cinsiyetçi yapısının kayıtlamaları eğitim sürecinin sonuç ve “kazanımlarının” kadınlar açısından farklılık göstermesini yaratmaktadır. Bu farklılık, eğitim kurumlarında nicel temsil

⁵¹ Sartorius, a.g.e., s. 9.

⁵² Semra Arıkan, , a.g.e., s. 152.

⁵³ Semra Arıkan, a.g.e., s. 152.

boyutlarının yanı sıra, eğitimin özü, ideolojik yapısının cinsiyetçi karakteri ve eğitim sonrası, kazanılan yeti ve becerilerin tam olarak kullanımının yasal ve kurumsal düzenlemelerle garantilenmiş olup olmadığına bakılarak çözümlenebilir.⁵⁴

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen dönemin resmi verilerine bakıldığında kadınların eğitim katılımlarının erkeklere oranla çok daha düşük olduğu görülür. Bütün sorunlarına yetmezliklerine rağmen eğitim sistemi yaygınlığı, kurumsal yapısı, v. s ile gelişmiş ve büyümüştür. Yine de eğitim düzeninin her aşamasında kadınlar azınlıktadır. Kadın-erkek eşitsizliğinin, toplumsal ilişkilerin bu alanında da yaşanıyor olması zaten beklenen ve bilinen bir sonuçtur.⁵⁵

Erkekler ve kadınlar arasındaki okuma yazma oranları, Ortadoğu'nun her yerinde büyük farklılık gösterir. Türkiye ile ilgili ilginç olan nokta, 1970'li yıllarda % 35 oranındaki bu farkın, dünyadaki en yüksek fark olmasıdır.⁵⁶ Belirtilmesi gereken önemli bir gerçek, eğitim imkânlarının bir ölçüde ulaşılabilir olduğu, ama iki cinsin bu imkânlardan eşit derecede yararlanamadığıdır.⁵⁷

1.3.2.2. Kişisel Özellikler

Burada ilk olarak değinilecek başlık literatürde de sıklıkla ifade edilen toplumda yerleşmiş "kadın" algısı ve bunun kadınlar üzerinde yarattığı "özgüven eksikliği" olarak özetleyebileceğimiz toplumsal yapı ve anlayıştır.⁵⁸ "Özgüven; ruhsal, gelişimsel süreçler ile başarı ya da başarısızlık olarak algılanan, yaşam olayları arasındaki karmaşık ilişki tarafından belirlenir. Her bireyin içselleştirilmiş ego ideali, hedefleri ve standartları vardır. Başarı ya da başarısızlık yargısı bununla ilgilidir."⁵⁹ Vahip'in belirttiği bu görüş üzerine; kadına sürekli iş hayatında başarısız olacağı empoze edilmiştir ve bu konudaki idealleri eleştirilmiştir. Öyleyse kadının özgüven eksikliği yaşamayı kaçınılmaz olmaktadır.

⁵⁴ Fatma Gök, Türkiye'de Eğitim ve Kadınlar, editör: Şirin Tekeli, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 4. baskı, 2010, s. 165.

⁵⁵ Fatma Gök, a.g.e., s. 161.

⁵⁶ S. Timur , "Determinants of Family Structure in Turkey", Women in Turkish Society Konulu Seminerde Sunulan Makale, İstanbul, 16-19 Mayıs 1978.

⁵⁷ Deniz Kandiyoti, s. 43.

⁵⁸ Nilüfer Negiz, Aysun Yemen, "Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2011, s: 24.

⁵⁹ Işıl Vahip, Psikanalitik Bakış Açısıyla Aile İçi Şiddet, ed: Zeynep Direk, **Cinsiyetli Olmak**, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Şubat 2012.

Arıkan'a göre "Erkek çocuklar için hırs, risk alma, rekabet etme, saldırganlık kabul edilebilir davranışlar, kız çocuklarından istenen itaatkar olmalarıdır. Bunun sonucunda kadınlar, itaatkar ve uysal bir hale gelir ve yönetim için çok önemli olan 'risk alma' kavramından uzaklaşırlar ve bu tür bir sosyalizasyon sonucu kadınlar, yöneticilikten ziyade toplumsal beklentilere daha uygun olan işleri tercih eder hale gelirler."⁶⁰

Kadınların karşılaştıkları engellerden bazıları bizzat kendilerinin oluşturdukları engellerdir, Bunlar üç temel kategoride incelenebilir: Risk, kurtarma ve dürüstlük. Kadınların, tüm temel gereklere sahip olmaksızın risk üstlenmeye daha az gönüllü olması, kariyer yapmak için fırsatlar sunan yüksek riskli görevleri almalarını engeller. Kadınların karşılaştığı ikinci engel, yüksek derecede gelişmiş sorumluluk duygusuyla hareket etmeleridir. Kadın çalışanların içinde buldukları grup içi kurtarıcı ve/ya anne rolüyle hareket ederek fazla sorumluluk üstlenmeleri ve ayrıntılar ile çok uğraşmaları, zaman ve enerjilerini önemli konulara odaklamaktan ziyade çok çalışıp yorulmalarına neden olmaktadır. Ayrıca kadınlar, iş arkadaşları tarafından çok daha daha, samimi, anlaşılır, genel olarak daha dürüst bulunmalarına rağmen; daha az objektif, daha az esnek, ve duygusal kontrolü daha az bireyler olarak görülmektedir.⁶¹

"Kadınlar yanlış yaptıklarında veya kaybettiklerinde kendilerini beceriksiz buluyorlar. Kazanımlar bizim kozumuz olduğundan, neden söz ettiğimizden yüzde yüz emin olana kadar tek bir söz söylemememiz gerektiğini sanıyoruz."⁶²

Kadınların yönetici tipi hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir araştırma kadın yöneticileri anaç tipli, cinsel çekiciliğini öne çıkaran, işkolik ve eşitlikten yana olan yöneticiler olarak dört olumsuz gruba ayırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kadınlar çalışanların başı ağrıdığına yanına koşan, amaçlarına ulaşabilmek için dişiliğini kullanan, emir vermeyi bilmediğinden her işi kendi yapan ve liderliğin kendilerine verdiği gücü ve yetkileri kullanamadığından kendini çalışanlarla aynı düzeyde gören yöneticiler olarak sınıflandırılmaktadır. Yani kadın yöneticiler ya

⁶⁰ Semra Arıkan, a.g.e., s. 151.

⁶¹ ELITES, 2005"Barriers Women Face: Risk, Rescue & Righteousness", Alıntı: Adem ÖĞÜT, Türkiye'de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.

⁶² Evans, a.g.e., s. 77.

lider olamayacak kadar zayıf ve duygusal ya da aşırı hırslı veya baskıcı olarak iki uç noktada gösterilmektedir.⁶³

Evans'm da belirttiği gibi "Zaferi önemsemek hala erkeksi bir kavram"⁶⁴ olarak görölmektedir.

1.3.2.3. Mesleki Deneyimsizlik

Kadınların iş hayatına geç katılmaları daha az deneyim sahibi olmalarına neden olmuştur. Bunun yanında şu da bir gerçektir ki iş hayatı erkek-egemendir. Çünkü kurallar kadınlar iş hayatına girene kadar erkekler tarafından yazılmıştır.

Kadınların yöneticilikte başarısız olarak algılanmasına sebep olarak saydığımız üç nedenin temeline baktığımızda da karşımıza yine toplumsal cinsiyet anlayışı çıkmaktadır. Ve yine bu anlayıştan dolayı kadınların iş hayatına girmesi biraz gecikmeli olarak gerçekleşmiştir. Bu noktada kadınların iş hayatına nasıl girdiğini ve gecikmesine neden olan sebepleri incelememiz yerinde olacaktır.

1.3.2.3.1. Kadınların İş Hayatına Katılmaları

Kadınların iş hayatına geç katılmış olmaları mesleki deneyim elde etmelerinin önündeki en büyük engel olarak karşılına çıkmaktadır. Kadınların iş hayatına katılmaları yapılan birçok araştırmanın da ışığında ancak sanayi toplumuna geçiş ile mümkün olmuştur.

Demek ki üretim aletlerinin gelişmesi, kadının aile içindeki faaliyetinin ekonomik temelini yok etti ve aynı zamanda kadının toplumsal-dışarıda, yaşam pazarında- faaliyetinin koşullarını yarattı. Eski üretim koşulları yürürlükte olduğu sürece neden bir kadın sorununun olmadığı, olmayacağına sebebi de, tüketim maddelerinin aile içerisinde kadın üretim gücü tarafından üretilmesinin vazgeçilmezliğidir.⁶⁵

Eğitim sürecinin önemli bir bölümünde, lise, hatta yüksek öğrenimde hem temsil hem de başarı bakımından erkeklerden çok geride olmamalarına rağmen,

⁶³ Barutçugil, a.g.e., s. 24.

⁶⁴ Evans, a.g.e., s. 88.

⁶⁵ Atabek, a.g.e., s. 59, 60.

kadınlar iş gücüne katılma noktasına gelindiğinde bu görece avantajlı durumlarını yitirebilmektedirler. Eğitildikleri halde işsiz kalabilmekte, eğitimlerine uygun olmayan işlere yönelmekte ya da aldıkları eğitim iyi iş olanakları sağlayamamaktadır. Bir başka deyişle, patriyarkal gereksinimlere göre geliştirilmiş olan eğitim sistemi, teorik olarak özgürleştirici bir işlev görebilecek iken bunu yapmaktan uzak kalmaktadır.⁶⁶

Türkiye’de 1950’lerden başlayarak çalışan kadınlar üzerine yapılan değerlendirmelerde şu tez savunuldu: Kadınlar için ev dışında ücret karşılığı çalışmak birincil amaç değildir, kadınlar eğer çalışıyorlarsa, buna geçici ve zorunlu bir uğraş gözü ile bakarlar; esas bulunmak istedikleri alan ev, yapmak istedikleri faaliyetler de ev kadınlığı ve anneliktir. Kadınların kentsel ekonomik faaliyetlere niçin az katıldıkları, genellikle, onların aile içindeki rol ve bu role bağlı tercihleri ile ve aile içindeki ataerkil ilişkilerle açıklandı.

Özellikle 1980’den sonra hem özel hem kamu kesimi, üretken sektörlerde yatırımı azaltıp ulaştırma, haberleşme, turizm ve belediye yatırımlarını artırmasına rağmen, bu seyir son senelerde 1960’lı yılların da altında gerçekleşmiştir. Sektördeki istihdam artışına rağmen, kadın istihdamının azalmasını, yatırım yapılan alanlarda kadın iş gücünün tercih edilmemesi ile açıklayabileceğimiz gibi başka açıklamalar da getirebiliriz. Hizmetler sektöründeki işlerin oldukça büyük bir kısmı devlet tarafından yaratılmaktadır.⁶⁷

⁶⁶ Tekeli, a.g.e., s. 39.

⁶⁷ F. Yıldız Ecevit, *Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri*, İstanbul, s. 107-111.

İKİNCİ BÖLÜM

DİN, DİNDARLIK VE KADIN

2.1. Din Toplum İlişkisi

Bu başlık altında din ve toplum ilişkisi irdelenecektir. Öncelikle din kavramı ele alınacak sonra da toplum üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Din Kavramı

Din, bireysel ya da kolektif insan yaşamının her safhasında en derin yönleriyle hissedilen bir olgudur.⁶⁸

Berger'e göre "Dinlerin en önemli sosyal işlevlerinden biri, mensuplarının dünya karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet ve ideolojiyi kazandırma işlevidir."⁶⁹

Din, içinde yer aldığı farklı toplumlarda, o toplumun özelliklerine uyum sağlayarak ve karşılığında o özelliklerin bazılarını değiştirerek, farklı biçimlerde eklemleniyor. Dolayısıyla, hangi din söz konusu olursa olsun hiçbir dinsel dogmanın başlangıçtaki saf halinde kalmadığını, daima toplumların maddi koşullarından kaynaklanan farklı özelliklerince değişime uğratıldığını söyleyebiliriz.⁷⁰

Comte; kendi entellektüel ilerleme şemasında dinsel (teolojik) düşünüş biçimini en aşağı kategoriye yerleştirir. Bu bağlamda hemen hemen tüm kuramlarda dinsel düşünüş, bir düşünüş ve yaşam biçimi olarak pozitif/bilimsel düşünüşe göre 'geri'dir. Yine kuramlara göre, din bir önceki toplumsal aşamaya ait hurafeler, ön yargılar yığını, düşünmeye, insanın özgürleşmesine bir engel olarak kabul edilir.⁷¹

⁶⁸ Gürhan, Toplumsal Cinsiyet ve Din, s. 59-80.

⁶⁹ P. L. Berger, Dini Kurumlar, (Çev.) A. Çiftçi, DEÜİFD, (Akt.) Gürhan, s. 59-80.

⁷⁰ Fatmagül Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, 1995, (Eylül 2010), s. 15

⁷¹ Comte, (Akt.) Akgül, Türk Modernleşmesi ve Din, s. 46.

2.1.2. Dindarlık Kavramı

Onay, Bireyin bir dini herhangi bir derecede benimseme veya benimsememe şeklindeki değerlendirmesini ‘dini yönelim’ olarak tanımlamıştır.⁷²

Kuzgun ve Sevim, dindarlığı oluşturan faktörleri şu şekilde açıklamaktadır: “Bireyin dinle ilgili değerlendirme ifade eden her çeşit tepkileri ve bunların derecesi kişinin dini yöneliminin göstergesidir. Dini yönelim dinlerdeki tanrı ve ahiret anlayışı ile birlikte ele alındığında üç önemli faktör öne çıkmaktadır:

1. Dini düşünce ve inanç,

2. Dini davranışlar-ibadet,

3. İlk iki faktörle ilişkili olarak kişinin duyguları ve ileriye yönelik karşılık beklentisi. Aslında kişinin dini yönelimi yani dindarlığı bu temel faktörler üzerine kuruludur.”⁷³

Weberci yaklaşımda din, bir anlamlandırma sistemi olarak dünyayı açıklamaya yarayan bir araçtır. Weberi izleyen Clifford Geertz de, dinin bir kültürel sistem olduğunu savunur; başka bir deyişle din, insanların kendi yaşamlarını düzenledikleri ve yorumladıkları bir açıklama sistemidir: “İnsanlar, dinsel simgelere, yalnızca dünyayı yorumlamak için değil, aynı zamanda yorumlanabilirlik sorunuyla baş etmek için başvururlar.”⁷⁴

Din mensubu olan insanlara belli bir dünya görüşü sağlar. İnananlar, inandıkları dinin etkisiyle dünya ve dünyevi olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacaklarını belirler.⁷⁵ Nazife Gürhan’ın da belirttiği gibi “insan dine dayanarak tabiat olaylarına ve ihtiyaçlarına karşı belli bir tavır alır. Ayrıca “Kabul, red, fedakarlık, teslimiyet gibi tavırlarla insanlara ve eşyaya karşı bir tutum içine girer.”⁷⁶ Bu tutum ve tavırlar da insanların dindarlıkları ile ilgilidir.

Kendilerini dindar saymayan insanlar bile, dinsel geleneklerin kültüre kattığı imgeler aracılığıyla “düşünürler” ve bunların yaydığı değer yargılarını içlerinde

⁷² Ahmet Onay, **Dini Yönelim Ölçeği**, İslamiyet Dergisi, C: 5, S: 4, 181-192.

⁷³ Yıldız Kuzgun ve Seher A. Sevim, Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki, AÜEBFD, 2004. c: 37, S: 1, s. 18.

⁷⁴ A. M. Greely, Unsecular Man. The Persistence of Religion, Schocken, New York, 1985(1972), s. 61, (Akt.) Fatmagül Berktaş, s. 19.

⁷⁵ Ejder Okumuş, **Toplumsal Değişme ve Din**, İnsan Yay. , 2003, s. 69, (Akt.) Gürhan,

⁷⁶ Gürhan, a.g.e., s. 61.

taşırılar. Dinsel geleneklerin yarattığı imgelerin büyük çoğunluğu erkeklerce yaratılmıştır ama kadınlar bunları içselleştirir ve belki de her şeyden daha çok bu tanımların baskısı altında kalırlar.⁷⁷

Geçmişte, din konusu incelenirken, kadınların doğaları gereği erkeklerden daha dindar oldukları ortaya atılmıştır.

Din ve Dinde kadınların oynadığı rol konusunda yapılan araştırmalar, kadınların doğuştan dindar oldukları görüşünün yeniden gözden geçirilmesine yol açmış ve kadınların dinsel bağlılıklarının zaman zaman toplumsal düzeni yıkıcı bir rol oynayabildiğini, ayrıca toplumsal cinsiyet ilişkilerinin çelişkilerinden nasıl yararlanabildiklerini ortaya koymuştur.⁷⁸

2.1.3. Dinlerin Toplumlara Etkisi

Din, Göle'nin atıfta bulunduğu Durkheim'in işaret ettiği gibi, ritüeller, ortak duygular yaratarak insanlar arası ilişkiler ağını örmekte, toplumsal bağı oluşturmaktadır.⁷⁹

Göktürk; kökenini ilahi olana değil, insana irca ettiği dinin kendisiyle birlikte yaşamak çok zor olan ölüm gibi bilinemez meseleler karşısında psikolojik ihtiyaçlardan doğduğunu iddia etmektedir. Dinler, içinden çıktıkları toplumun değerleri ve ahlakını yansıtmakla üst yapı kurumu olma özelliği taşırılar ve aynı zamanda tekrar dönerek yarattığı değerlerle toplumun üzerinde dönüştürücü etkiler taşırılar.⁸⁰

Daha ileri düzeyde bir meşruiyet zemini oluşturan din, teoride toplum hayatını düzenleyici normlar koymakta, uygulamada ise öteden beri var olan toplumun içine nüfuz etmek suretiyle yeniden düzenlenmektedir.⁸¹

Belirli siyasal ve ekonomik değişikliklerin, dinsel inanç ve mitoslardaki değişimin kesin nedeni olduğunu söylemesek bile, toplumlarda meydana gelen

⁷⁷ Berktaş, a.g.e., s. 213.

⁷⁸ J. Obelkovich, L. Roper, R. Samuel, derl. Disciplines of Faith, Studies in Religion, Politics and Patriarchy, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1987, Introduction, s. 8; alınt. Berktaş, s. 172.

⁷⁹ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, metis yayınları, Ocak 2010, s. 180.

⁸⁰ Gülay Göktürk, 03. 10. 2001 tarihli mülakat, Mustafa Tekin, age, s. 107.

⁸¹ Joachim Wach, Din Sosyolojisine Giriş, (Çev.) Battal İnandı, Ankara, A. Ü. İ. F. Yay. , 1987; (Akt.) Kutsal, Kadın ve Kamu, Açılım Kitap, İstanbul, 1. Baskı, Ocak 2004.

inanç değişikliklerinin o toplumda yer alan belirli maddi değişimleri izlediğine ya da onlarla eş zamanlı olarak gerçekleştiğine işaret eden bir genel örüntünün varlığından söz edebiliriz.⁸²

Berktaş da; Toplumu bütünleştirici ve bir arada tutucu bir güç gibi görünmesine karşılık, din bazen bir toplumun bölünmesine de yol açabilir. Din, özellikle de tek tanrılı dinler, kalıpları ve imgeleri oluşturmada ve onların insanlar tarafından benimsenerek içselleştirilmesini sağlamada belirleyici bir rol oynar; çünkü, bu kalıpların mutlak ve değişmez, başka bir deyişle “kutsal” olduğunu vazedir.⁸³

2.1.3.1. Din-Ataerkil Toplum İlişkisi

“Ataerkil toplum düzeninin, arkeolojik verilere göre neolitik toplumda kültürel döneme, “uygarlığa” ilk geçişin gerçekleştiği Eski Mezopotamya’da kent devletlerinin ortaya çıkışıyla birlikte görülen bir olgu olduğu bilinmektedir”⁸⁴. “Dinin kadın ve erkeğe belirlediği rol ve statülerde o toplumda toplumsal cinsiyetin belirlenmesine ve insanların buna göre değer yargılarına ulaşmasına neden olmaktadır.”⁸⁵

Lerner, ilk toplumlarda nüfusu ve insan gücünü artırma zorunluluğunun, kabilelerin birbirlerinden kadın çalmasına yol açtığını ve böylece, kadın cinselliğinin ve doğurganlığının kabilelerin rekabetine neden olan ilk “mal” haline geldiğini öne sürmektedir. Hatta Lerner, kölelik kurumunun da bu ilksel olguyu örnek alma temeline oturduğunu savunmaktadır.⁸⁶

Berktaş’ın atıfta bulunduğu Felsefeci Hilde Hein, “Din kavramının kendisi, insanlar için değerli yönleri olsa da, ataerkil yapılar, kutuplaşmış değerler ve hiyerarşi ile öylesine lekelenmiş durumdadır ki, en titiz feminist arındırmanın bile bu lekeleri temizlemesi mümkün değildir” diyor.⁸⁷

⁸² Berktaş, a.g.e., s. 37.

⁸³ Berktaş, a.g.e., s. 17, 21.

⁸⁴ Berktaş, a.g.e., s. 80.

⁸⁵ Gürhan, a.g.e., s. 62.

⁸⁵ G. Lerner, *The Creation of Patriarchy*, Oxford University Press, 1986, çes. syf. Akt. Berktaş, s. 80

⁸⁷ Hilde Hein, *Liberating Philosophy: An End to the Dichotomy of Spirit and Matter*, der. Ann Gary ve Marilyn Pearsall, *Women, Knowledge and Reality*, Unwin Hyman, Boston, 1989 içinde, s. 307; akt. Berktaş, s. 217.

Kutsal metinler, insansal/ toplumsal kurgular olmaları ölçüsünde, belirli toplumsal cinsiyet rollerini kurgulamanın, meşrulaştırmanın ve pekiştirmenin belki de en etkili ve kapsayıcı araçlarıdır.⁸⁸

Dinsel kültürün yaydığı değerler ve imgeler, gerçeklik hakkında bize anlattığı öyküler ya da mitoslar, tanrısal alanın tasavvur ediliş biçimi ve bunun çevresinde örülen tasarımlar, hep o kültürde yaşayan kadınların rolleri, statüleri ve imgeleri ile yakından bağlantılıdır.⁸⁹

Lerner'in ifadesiyle; "Tarihsel gelişme içinde Eski Mezopotamya'da ortaya çıktığını gördüğümüz ataerkil sistem, egemen sistem olarak yerini sağlamlaştırdıkça, erkeklerin kadınları, özellikle de kadın bedenini denetleme ve onların üreme ve cinsellik "hizmetleri"nden yararlanma haklarını adım adım kurumlaştırdı."⁹⁰ Toplumsal olarak verilmiş kadınlık ve erkeklik kalıpları ve imgeleri, varoluşumuz açısından can alıcı bir önem taşır. Bu imgeler, dinlerin ve kültürlerin uzun yüzyıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin hem ürünü hem de parçasıdır. Kendilerini dindar saymayan insanlar bile, bu imgeleri benimserler, onlar aracılığıyla düşünürler ve gene onlar aracılığıyla kendilerini "kurarlar."⁹¹ Alatlı'ya göre ise; erkek, iktidarını korumak için durmadan kadının kendisine kurduğu alana müdahale ederek, bir yandan denetlemekte diğer yandan kendisi için uygun gördüklerini eşi için onaylamayarak eşitsizliği meşrulaştırmaktadır.⁹²

Berktaş ise; tüm tek tanrılı dinlerin ataerkilliğin kurumlaşmasında etkisinin olduğunu düşünmektedir. "Mezopotamya ve daha sonra İran, Helen, Hıristiyan ve nihayet İslam kültürlerinin tümü, farklı derecelerde ve nüanslarda, yörenin etkileri bugün de süren ataerkil geleneğinin biçimlenmesinde rol oynadılar. Bu kültürler arası alışveriş, dikkate değer bir şekilde, kadınları tümüyle biyolojik, yani cinsellik ve üreme işleviyle sınırlı varlıklara indirgeyen düşüncelerin geliştirilip yaygınlaşmasına hizmet etti".⁹³

⁸⁸ Berktaş, a.g.e., s. 25.

⁸⁹ Berktaş, a.g.e., s. 17.

⁹⁰ Gerda Lerner, *The Creation of Feminist Consciousness*, Oxford University Press, 1993, s.3; (Akt.) Fatmağül Berktaş, a.g.e., s. 26.

⁹¹ Berktaş, a.g.e., s. 16-17.

⁹² Alev Alatlı, *Kadere Karşı Koy A. Ş.*; Akt. Mustafa Tekin, s. 247.

⁹³ Berktaş, a.g.e., s. 85.

Tekin ise; Aslında eğitimli, şehirli, çalışan olarak aydın kadınlar, kadınların evle sınırlı hayatını ve koca merkezli ikincil pozisyonu reddetmektedirler. Bu bağlamda modernist aydın kadınlarca, ataerkillik eleştiri konusu yapılmakla birlikte, bu eleştirinin ne kadarının dinle, ne kadarının gelenekle ilintilendirildiği her zaman net bir şekilde ortaya çıkmamaktadır.⁹⁴

2.2. Din-Kadın İlişkisi

Çalışmanın bu bölümünde din-kadın ilişkisi ele alınacaktır. Üç büyük dinin kadına bakışı anlatılacak ve son olarak İslamiyet'te kadına bakış açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Tek Tanrılı Dinlerde Kadın Algısı

Her üç tek tanrılı dinin-Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet-doğduğu Ortadoğu bölgesinde, kadınların ikincilleşmesi olgusunun kurumsallaşması, kent devletlerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Kadınların var olan toplumlardaki ikincil statüsünü biyolojiye ve “doğa”ya dayandıran, dolayısıyla bunun ezeli ve ebedi değişmez bir olgu olduğunu öne süren görüşlerin aksine, arkeolojik ve diğer kanıtlar, kent devletlerinin ortaya çıkışından önce kadınların konumunun yüksek olduğuna işaret etmektedir.⁹⁵ Bütün tek tanrılı dinlerin, oluşum döneminde, ezilenlerle haklar tanıdıklarını, ancak zaman içinde özellikle egemen sınıfların kendi güçlerini dayandırdıkları bir ideoloji olma durumuna geldiklerinde, bu kez dinin eşitsizlikleri vurgulayan ve meşrulaştıran bir dogma olarak yorumlanmaya başladığını söyleyen bazı yazarlar, buradan hareketle önemli olanın dogmanın kendisinin değil, yorumlanış biçimi olduğunu savunurlar.⁹⁶

Üç büyük dinde de nihai amaç insanın serpilmesi, “Mutlak Kemal”e erişmesidir. İnsan ne bilim tarafından inançtan, ne de inanç tarafından bilimden alıkonulmamalıdır.⁹⁷

⁹⁴ Tekin, s. a.g.e., 265.

⁹⁵ Berktaş, a.g.e., s. 37.

⁹⁶ Berktaş, a.g.e., s. 111.

⁹⁷ Alev Alatlı, Işık Doğu'ya Kayarken, Türkiye Günlüğü, S. 15, Ankara, 1991; (Akt.) Mustafa Tekin, s. 105

2.2.1.1. Yahudilikte

Yahudilikte kadının hiç değeri yoktur. Yahudilerin her sabah tekrar ettikleri dualarında “Ezeli ilahımız, kainatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun” cümlesi geçmektedir.”⁹⁸ Bu cümlede kadın olarak yaratılmamasından dolayı Yaradan’a bir teşekkür, bir şükür söz konusudur yani kadın olmanın ne kadar kötü algılandığını ve erkek olmanın ne kadar yüceltildiğini bu cümlelerden çıkarabiliriz. Gürhan, günümüz Yahudi toplumunda kadın özgürlük hareketlerinin etkisiyle, kadının toplumdaki konumu bu denli aşağı olmamakla beraber, anlayışın temelinde yine bu mantığın yattığını söylemektedir.⁹⁹

2.2.1.2. Hristiyanlıkta

Gürhan, kadını aşağılama geleneğinin Yahudiliğe oranla Hristiyanlıkta daha da güçlendiğini; Çünkü Hristiyanlıkta büyük önem taşıyan “ilk günah” Hristiyanlık dininin sahip olduğu kadına bakış açısının da temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Kadın haram meyveyi Adem (a.s)’a yedirerek cennetten kovulmasına ve böylece insan neslinin günahkar olmasına neden olmuştur.¹⁰⁰ “Bu dünyadaki acının ve ıstırapın kaynağı nedir?” sorusuna Batı Hristiyan geleneği, Yahudilikten devraldığı “Cennetten Kovulma” öyküsüne dayanarak, “İlk cinsellik günahı ve bunun sorumlusu olan kadın” (aynı zamanda bütün kadınların prototipi sayılan Havva) yanıtını verir. Günahın kaynağı ve nedeni saptanınca, neyin/kimin cezalandırılıp denetim altına alınması gerektiği de ortaya çıkmış olur.¹⁰¹

Hristiyanlığın içine doğduğu ve yayıldığı dünya öylesine hiyerarşik bir yapıdaydı ki, herkesin kim olursa olsun, sırf insan olduğu için değerli olduğu fikri bu yeni inancın belki de özünü oluşturduğu halde, kendi içinde bile hiçbir zaman tam bir kabul görmedi. Hele kilisenin iyiden iyiye kurumlaşmasıyla birlikte, var olan eşitsizlikleri kabullenme ve onaylama yönü ağır basmaya başladı.¹⁰²

“Kadın cinsinin köretilmesi ve köleleştirilmesinde Hristiyanlığın katkısı büyüktür. Havva’nın suçu sonucu günahkarlık masalından, kadını ilkede günahkar,

⁹⁸ M. Tayyib Okiç, İslamiyet’te Kadın Öğretimi, Diyanet İşleri Bşk. Yay; (Akt.) Gürhan, a.g.m.

⁹⁹ Gürhan, a.g.e., s. 58-80.

¹⁰⁰ Gürhan, a.g.e., s. 58-80.

¹⁰¹ Berktaş, a.g.e., s. 68.

¹⁰² Aytunç Altındal, **Üç İsa**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993; (Akt.)Berktaş, s. 98.

şeytani ve cennetlik olmanın önündeki en kudretli engel gören asketisizm (çilecilik) öğretisinden kadının değersizliği, düşük değeri ve aynı zamanda erkeğe karşı itaatkarlık ve boyun eğme görevi türetilmiştir.¹⁰³ Hristiyanlıkta 4. yy kilise vaizlerine göre kadınlar öncelikle Havva'nın çocuklarıydı ve isteyerek ya da doğaları gereği bir erkeği yoldan çıkarabilirlerdi. Özellikle 4. yy vaizi İoannes Hrisostomos kadınları “gerekli bir kötülük” olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁴

Kuzey Afrikalı Hristiyan teolog Tertullianus ise, kadın düşmanlığında daha baskındır; “sen” der kadına, ”cehennem kapısının; sen, Tanrı'nın yasasına ilk karşı gelensin; sen şeytanın yanına yanaşmaya cesaret edemediği erkeği kandıransın. Sen tanrının suretinde yaratılmış olan erkeği kolayca mahvettin. Senin suçun yüzünden, Tanrı'nın oğlunun bile ölmesi gerekti.¹⁰⁵

Berktag; “Tarihsel olarak, Hristiyanlık, Batı toplumlarında beden, özellikle de kadın bedeninin denetlenmesinin esas aracı olmuştur; dolayısıyla, kadınların kurtuluşu için verilen mücadelenin, önemli ölçüde, cinselliğin dinsel kavramlaştırmalarına karşı olması hiç de şaşırtıcı değildir.”¹⁰⁶

İnsan ırkının kadından değil de erkekten geldiğini kabul eden Yahudi-Hristiyan yaklaşımı da, paralelini üremede esas insani özü erkeğin sağladığı, kadının ise yalnızca ceninin beslenmesine ve büyümesine olanak veren ortamı oluşturduğunu öne süren Aristotelesçi yaklaşıma benzer.¹⁰⁷

2.2.1.3. İslamiyet'te

Berktag'ın ifadesiyle, vahye dayanan tek tanrılı bir din olarak İslamiyet'in, tarihsel ve teolojik olarak Yahudilik ve Hristiyanlık ile sıkı bağı vardır ve İslam

¹⁰³ Atabek, a.g.e., s. 57.

¹⁰⁴ Barbara Hill, **Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204) İktidar, Himaye ve İdeoloji**, çev: Elif Gökteke Tut; (Akt.) Gürhan, a.g.e., s. 58-80.

¹⁰⁵ Rosemary Ruether, **Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church, Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions**, (der.) Rosemary Ruether, Simon and Schuster, New York, 1974, s. 157; (Akt.) Berktag, s. 106.

¹⁰⁶ Berktag, a.g.e., s. 24.

¹⁰⁷ Rosemary Agonito, **History of Ideas on Women**, Peigee Books, New York, 1977, ss. 81-82; akt. Berktag, a.g.e., s. 139.

geleneğinde cinsellik, topluluk (cemaat) ve din arasındaki ilişkiyi belki de daha açık biçimde izlemek mümkündür.¹⁰⁸

İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlıktan etkilenmekle birlikte en önemli farkının “insan”a değer verdiği, cinsiyet konusunda bir ayırım yapmadığını kabul edenlerin yanında İslamiyet’in kutsal kitabında da açıkça erkek-kadın ayırımı yaptığını savunan söylemler de bulunmaktadır. Aktaş, ‘Kadının Toplumsallaşması ve Fitne’ isimli çalışmasında İslamiyet’in kadına yaklaşımı değiştirdiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Öğreti itibariyle İslamiyet’in kadın sorununa ilişkin temel problemleri çözdüğü; ilerici ve devrimci çabalarla kadına ilişkin cahili kabulleri değiştirerek insanlığın yarısını teşkil eden kadın cinsini yeniden insanlığa kazandırdığı; bilinen genellekle de kabul gören bir gerçektir.”¹⁰⁹

Göle’nin de atıfta bulunduğu Mernissi, İslam’ın doğuşuna dönerek, Peygamberin amacının kadın ve erkeğin Medine yasalarını beraber tartıştıkları, aşiretlerin egemen olduğu Arabistan’da güçlü ve tek tanrıcı bir devletin kurulmasına beraber katıldıkları, hem demokratik, hem dini bir topluluk oluşturmak olduğunu hatırlar. Ümmü Selma, Ayşe, Sakine gibi Medine’nin ünlü kadın kişiliklerinden örnekler vererek, bu kadınların, İslamiyet öncesi geleneğin tersine siyasi ve toplumsal yaşama etkin bir şekilde katıldıklarını söyler.¹¹⁰

Berktaş’a göre de, “Cahiliye Dönemi”nde İslam toplumunda kadınların kamusal yaşamın etkin katılımcıları ve hatta savaş ve din de dahil olmak üzere bazı topluluk faaliyetlerinin önderleri bile olabildikleri, kanıtlanmış olgulardır.”¹¹¹ Öyleyse tüm bu söylemlere istinaden İslamiyet’in ilk yayıldığı dönemde kadın ve erkeğin eşitliği mümkündür yorumunu çıkarabiliriz.

Germaine Tillion, Akdeniz ilkeleri üzerine yaptığı etnolojik çalışmada, kadının ezilmesinin ve sömürgeleştirilmesinin İslam’dan kaynaklanmadığını, bunun hem Hristiyan hem Müslüman ülkelerde görülen kültürel bir olgu olduğunu ortaya koymuştur.¹¹²

¹⁰⁸ Berktaş, a.g.e., s. 25.

¹⁰⁹ Cihan Aktaş, Kadının Toplumsallaşması ve Fitne, İslami Araştırmalar Dergisi, C. 5, S. 4, Ekim 1991, s. 252; (Akt.) Gürhan, s. 70.

¹¹⁰ F. Mernissi, **Le Harem Politique**; (Akt.) Göle, a.g.e., s. 141.

¹¹¹ Berktaş, a.g.e., s. 119.

¹¹² Germaine Tillion, **Le Harem et les Cousins**, Seuil, Paris, 1966, s. 161-2; (Akt.) Göle, s. 140.

Kadınların siyasi konularda görüş beyan etme ve yönetime katılma hakkına sahip oldukları İslam'ın ilk devrindeki uygulamalarda gözükmemektedir. Kadının politik konularda görüş beyan etmesinde bir engel yoktur. Hz. Muhammed siyasi konular da dahil olmak üzere, hanımlarının zaman zaman görüşlerini, eleştirilerini ve tavsiyelerini kabul etmiştir.¹¹³

Berktaş bir ayeti yorumlayarak; Kuran'da, "Kadınlarınız sizin tarlanızdır; tarlalarınızı dilediğiniz gibi ekin" (2. sure: 223) direktifi verildiğinde, "Allah ile erkek arasında, kadınların aradan çıkarıldığı bir iletişim oluşur."¹¹⁴ şeklinde bir eleştiri de bulunmuştur.

Gürhan'a göre: "İslamiyet'in teoride ve tebliğinin ilk yıllarında verdiği değeri, sonraki dönemlerde görebilmek pek de mümkün görünmemektedir."¹¹⁵

Genel olarak, İslamiyet'in İslam öncesi döneme göre Arap kadınlarının durumunu iyileştirdiğine ilişkin yaygın bir kanı vardır. İslam'dan önce, kız çocuklarının öldürüldüğü ve erkeklerin kendilerine eş seçmede sınırsız özgürlüğe sahip oldukları; buna karşılık İslam dininin kız çocuklarının öldürülmesini yasakladığı ve eş sayısını da dörtle sınırladığı söylenir. Oysa bu görüşe katılmayan, hatta aksini öne süren pek çok araştırmacı vardır.¹¹⁶

Farklı bir görüş açısıyla Montgomery Watt da, söz konusu dönemde Arabistan'da anasoyluluğun geçerli olduğunu ve Muhammed'in doğumu dolaylarında toplumun babasoyluluğa geçiş aşamasında bulunduğunu, İslamiyet'in de bu eğilimi destekleyip pekiştirdiğini belirtmektedir. Watt'a göre ticaretle zenginleşen Mekkeliler artık zenginliklerini kendi soylarından çocuklara geçirmek istemektedirler ve bu da, babalığın "sahih"liğine verilen değeri ve dolayısıyla kadınların bekaretine ve bedenlerinin denetimine atfedilen önemi artırmaktadır.¹¹⁷

H. A. R. Gibb gibi bazı yazarlara göre İslamiyet, yepyeni bir din değil, "Saf İbrahim'i tektanrıcılığın, Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın ona yaptığı eklemelerden

¹¹³Buhari, Sahih Buhari, Surut, 15, (Çev.) Mehmet Sofuoğlu, Üçgen Yay. İstanbul, 1990; (Akt.) Gürhan, a.g.e., s. 74.

¹¹⁴Berktaş, a.g.e., s. 65.

¹¹⁵Gürhan, a.g.e., s. 75.

¹¹⁶Berktaş, a.g.e., s. 116.

¹¹⁷Montgomery Watt, **Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık**, İz Yayınları, İstanbul, 1991, (Çev.)Turan Koç, s. 43; (Akt.) Berktaş, s. 119.

arındırılmış ve ‘nihayi vahiy’ olarak da onlara üstünlüğünü ilan etmiş bir canlandırılmasından” ibarettir.¹¹⁸

Atay’ın yorumladığı şekliyle, “Ömer’in halifeliği döneminde (634-644) belli başlı İslami kurumlar da biçimlendi. Ömer’in getirdiği yeni dinsel ve cezai kurallar arasında, zina için taşlama cezası da vardı. Ömer, kadınların camiye girmelerini de engellemeye çalıştı; Muhammed’in eşlerinin Hacca gitmelerini yasakladı. Burada ilginç ve önemli olan, yeni dinin coşkusunu henüz içlerinde taşıyan kadınların bu ayrımcı uygulamalara karşı gösterdikleri direniştir. Nitekim Ömer’den sonra Osman’ın halifeliği sırasında, kadınlar yitirdikleri hakların bir kısmını geri alırlar ve camide-erkeklerden ayrı yerde olsa bile-namaz kılmaya devam ederler.¹¹⁹

H. Muhammed döneminde kadın-erkek eşitliği ön planda iken, H. Muhammed’in ölümünden sonra bu eşitlik yitirmeye başlanmıştır. Hüseyin Atay, bu konuyla ilgili olarak, “H. Peygamber’in ölümünden sonra, Kuran’ı yorumlamak ve uygulamak bilginlerin görevi oldu. Onlar da Kuran’ı değişen, gelişen ve genişleyen toplumun içinde bulunduğu zamana ve şartlara göre anladılar.”¹²⁰ Şeklinde bir söylemde bulunmuştur.

İslam reformcuları, ilk dönemdeki İslam’ın yabancı etkiler ve kötü yönetimlerle bozulduğunu ve gerçekte ilerlemeci ideallerle tamamen uyumlu olduğunu iddia edebilirler. Ulusal kimliğin kaynağı olarak İslami kaynaklar yerine etnik kökenleri vurgulayanlar, İslamiyet öncesi geçmişi (Türklerde Orta Asya, Mısırlılar için Firavunlar devri ve İranlılar için İslamiyet öncesi hanedanlar) kadınlar açısından toplumlarında halen geçerli olandan daha üstün bir konum öngören ulusal değerlerin hazinesi olarak canlandırdılar.¹²¹

¹¹⁸H. A. R. Gibb, **Mohammedanism**, MentorBooks, 1955, s. 5968; (Akt.) Berktay, s. 59-68.

¹¹⁹ Berktay, a.g.e., s. 121.

¹²⁰Hüseyin Atay, **Kuran’a Göre Araştırmalar VI**, Atay Yayıncılık, Ankara, Ağustos, 2012, s. 74

¹²¹ Kandiyoti, a.g.e., s. 167.

2.2.1.3.1. Kuranı Kerim’de Kadın Erkek Eşitliği

Erkek ve kadın arasındaki eşitsizliğin kaynağının toplumda olduğu ve İslam’dan kaynaklanmadığı görüşü İslami düşünürlerin ileri gelenleri tarafından savunulmuş ve kuran bu yönde yorumlanmıştır.¹²²

Gürhan Kuran’da kadın ve erkeğin eşit olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. “İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim erkeklere ve kadınlara hitap eder. Hatta kadınlar ile ilgili, önemli konuları ihtiva eden “Nisa Suresi” de onların adını taşır.”¹²³

Berktaş’ın ifadesiyle, Kuran anlatısında kadının nasıl yaratıldığına ilişkin belirli bir açıklama da yoktur. 4. Surenin 1. Ayetinde, Allah’ın kadın ve erkeği tek bir candan yarattığı söylenirken, 16. Surenin 72. Ayetinde “Sizin için kendinizden zevceler yarattı.” denmektedir.¹²⁴

Toprak, İslam dininin kadınların küçümsenmesinin açık göstergeleriyle dolu olduğuna işaret eder: ”Aslında İslamiyet’te kadınların rasyonel düşünceye yatkınlıklarına olan inanç o kadar zayıftır ki, Kuran ancak iki kadının tanıklığını bir erkeğinkine eşit saymaktadır. Ayrıca, Kuran’da erkeklerin kadınlara kıyasla daha üstün oldukları açıkça belirtilmiş ve bu ayet bazı Müslüman düşünürler tarafından kadınları kamu görevlerini üstlenebilmek açısından hem kafaca hem de bedenen zayıf olduklarının Allah tarafından kanıtlandığı şeklinde yorumlanmıştır.”¹²⁵

Gürhan ise Kuran’daki cinsiyet eşitliğini belirterek, Toprak’ın tersine bir söylemle fikrini ortaya koymuştur. ”Kuran-ı Kerim’de kadın-erkek eşitliğini açıkça vurgulayan ayetlerden biri Ahzab Suresi 35. Ayettir.¹²⁶ “Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara, mü’min erkeklerle mü’min kadınlara, ibadete devam eden erkeklerle ibadete devam eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allah’tan hakkıyla korkan erkeklerle Allah’tan hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allah’ çok anan erkeklerle Allah’ı çok anan kadınlara şüphesiz ki Allah

¹²² Göle, a.g.e., s. 139.

¹²³ Gürhan , a.g.e., s. 70.

¹²⁴ Berktaş, a.g.e., s. 73.

¹²⁵ Binnaz Sayarı Toprak, ”Türk kadını ve Din”, Türk Toplumunda Kadın; (Akt.) Deniz Kandiyoti, s. 72.

¹²⁶ Gürhan, a.g.e., s. 71.

onların hepsine mağrifet ve büyük mükafat hazırlamıştır.” Bu ayette kadın ve erkeğe bildirenler arasında hiç bir fark olmadığını görüyoruz hatta özellikle iffetli olma konusu-ki feministler tarafından çok eleştirilen bir konudur- her iki cins için de belirtilmektedir. Yani sadece kadının iffetli olması beklenmemektedir.

“Allah bizi böyle, iyi bir amaç için, yarattı ve bizim de bunu kabul edip kendimizi buna teslim etmemiz gerekir. Böylece, kadın ve erkek, her biri diğerini tamamlayacak şekilde işlevsel olarak farklı yaratılmıştır. Erkeğin, kadının duygusal hassasiyetine ve yumuşaklığına ihtiyacı vardır, kadının da erkeğin güçlü, gerçekçi ve erkekçe korunmasına.”¹²⁷

Berktaş’ın da belirttiği gibi Yahudi-Hristiyan geleneğindeki baştan çıkarıcı Havva imgesi Kuran’da yer almamaktadır. “Özellikle eski Ahit’ten büyük ölçüde etkilenen ve aradaki bağı da açıkça kabul eden Kuran, tarihsel alıntı konusunda çeşitli değişiklikler ve düzeltmeler yapar.” Bu değişikliklerden biri, insanların atası olan ilksel çiftin (Kuran’da Âdem’in eşinin adı geçmez), insanın cennetten çıkarılmasını gerektiren olaylarda sorumluluğu ortak olarak paylaşmalarınıdır. Her ikisi de İblis’e yenik düşmüşlerdir: ”Hani biz demiştik ki: Ey Âdem! Eşinle birlikte cennette otur, ondan istediğini bol bol yeyin. Ancak şu ağaca yaklaşıp zalimlerden olmayın. Bunun üzerine şeytan oradan onların ayaklarını kaydırarak içinde buldukları (nazü naimden) ikisini de cüda kıldı. Biz de haydi buradan inin, bir kısmınızı diğer kısma düşman kesilecek ve bir zaman için arzda ikamet edin; geçinin, dedik.”¹²⁸

2.2.1.3.2. İslamiyet’in Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi

Toplumsal Cinsiyet ilişkileri ve ideolojileri üzerine Müslüman ülkelerde yapılan çözümler İslam’ın rolü üzerinde ısrarla durmaktadır. Gerek feminist, gerekse anti feminist yaklaşımların dikkate değer kısmı, İslam’ın kadın özgürlüğüne ne kadar olanak tanıdığını tartışmaktadır. Bu tartışmalardaki yaklaşımlar, cinsiyetler arasında dinin emrettiği eşitsizliğin savunusu ile dini metinlerin ve ilk İslam tarihinin ilerlemeci yorumları arasında değişmektedir. İkinci yaklaşım, sınıf sisteminin doğuşu, ataerkil çıkarların zaferi ya da emperyalizm ve sömürgeci egemen güçlere

¹²⁷ Muhammed Abdul-Rauf, *The Islamic View of Women and the Family*, Robert Speller and Sons, New York, 1977, ss. 32-33; (Akt.) Berktaş, s. 206.

¹²⁸ Kuran, 2: 35-37 ; (Akt.) Berktaş, s. 72.

karşı tepkisel kültürel direniş sonucunda İslam'ın başlangıçta eşitlikçi olan mesajının daha sonra değişik biçimlerde saptırıldığını öne sürmektedir.¹²⁹

”Türkiye bir yanıyla köklü bir Batı modernleşmesi geleneğine sahiptir ve birçok Müslüman ülke Türkiye’yi örnek almıştır. Diğer yandan, Türkiye bugün diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi, modernleşme sürecinin kazanımlarını sorgulayan İslamcı hareketlerin doğuşuna tanık olmaktadır. Modernliğin hukuk ve özgürlük ilkeleriyle İslam’ın değerleri arasında bir buluşma noktası olup olmadığı, ya da İran modelinden farklı bir eklemleme olup olmadığını sorgulayabilmek için Türk deneyi emsalsizdir.”¹³⁰ diyerek Göle, Türkiye’nin İslam ülkeleri içinde önemine değinmiştir.

Osmanlı’da kadın ve mahrumiyet ilişkisini pekiştiren söylem, bu mahrumiyetin hep İslam’la yakın ilintisini işaret eden anlatımlarda bulunmuştur. Bu anlatımların çerçevesini şu söylemler belirlemiştir; “İslam kadını özel alanla tanımlayarak erkek egemen ve ataerkil bir bilinci keskinleştirmekte, kadına eviyle sınırlı ve erkek merkezli bir yaşam öngörmekte, ona hiçbir özgürlük tanımadan ikincil statüde konumlandırmaktadır.”¹³¹

2.3. Din, Dindarlık ve Kadın İlişkisinde Değişim

Bu başlık altında kadına bakışın değişimi üç döneme ayrılarak incelenmiştir.

2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönemde kadın konusu incelenirken Türkiye’de modernleşme dönemi ile başlayarak ele alınacaktır.

2.3.1.1. Türkiye’de Modernleşme Dönemi

Kubilay’ın da ifade ettiği gibi “Tanzimat Fermanı’yla İslamcılar da kadının eğitilmesi, kamusal yaşama katılması, örtünme biçimindeki değişim ve örtünmeden vazgeçilmesi, çok karılılık, cariyelik gibi kurumların kaldırılması, kadın erkek eşitliği ve benzeri konular etrafında gerçekleşen tartışmalara katılmışlardır. İslamcılar, bu tartışma konularına ilişkin olarak başlangıçta oldukça katı bir tavra sahip olsalar da giderek bazı alanlarda ‘yumuşamalar’ gözlemlenmiştir. Bu durum,

¹²⁹Fatima Mernissi, *Le Harem politique* (Akt.) Kandiyoti, s. 92.

¹³⁰ Göle, a.g.e., s. 47.

¹³¹ Mustafa Tekin, , a.g.e., s. 19

hem değişen yaşam koşullarının hem de siyasal m¼cadelenin gereği olmuştur.”¹³² Toplumsal yaşama katılma kadınların eğitilmesini, meslek sahibi olmalarını ve çalışmalarını gerektirdiği kadar, kentsel mekanlarda serbestçe dolaşmalarını da içermektedir.¹³³

1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle kadınlarla ilgili tartişmalar hız kazandı. H¼k¼met, kendi d¼řüncesi doğrultusundaki faaliyetlerini desteklerken, T¼rk kadınının sosyal hayattaki yeri de b¼y¼meye başladı.¹³⁴ “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İşlamiyesi”, adından da a¼ıkça anlaşılacağı üzere, M¼sl¼man Osmanlı kadınlarının çalışma hayatına atılmalarına ve kendilerini ge¼indirebilecek bir gelir sahibi olmalarına aracılık ve önderlik etmek amacıyla, 1916 yılında Enver Paşa başkanlığında ve eşi Naciye Sultan’ın himayesinde kurulan bir başka dernektir.¹³⁵ Kadınların kamusal hayata katılmaları tartişmalarını da beraberinde getirdi. Konuyla ilgili söylemlerde bulunanlar; Batıcılar, İşlamlcılar ve Milliyetçiler olarak üç gruba ayrıldılar. Kendi aralarında konuyu farklı yorumlarla savundular ya da karşı çıktılar.

Yani Berktaý’ın da dediği gibi “Modernleřme, bir yandan çeşitli vaatler taşısa ve somut yararlar getirse bile, aynı zamanda kurumsal ve psikolojik gerilimlere ve hoşnutsuzluklara yol a¼ar; ekonomik ve politik yapılardaki değişikliklerden kaynaklanan dışsal kurumsal alt¼st oluşların yanı sıra, toplumsal hareketlilik, kentleşme ve g¼nl¼k yaşamın teknolojik d¼n¼ř¼m¼n¼n sonucu olan değişmelere bağlı olarak, kitlesel bir yabancılaşma yaşanmasına neden olur”.¹³⁶ Bu konuda farklı bir yorumda da Akg¼l bulunmuş ve “Modernleřme ya da diğer bir adlandırma ‘Çaędařlařma’, Batı-dışı toplumların Batı ile olan ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların adı olmuştur” şeklinde bir yorumda bulunmuştur.¹³⁷

Meşrutiyet d¼nemindeki fikir akımlarının hepsi de T¼rk kadının eğitilmesini istiyordu ki, bu eğitim, İşlamlcılara g¼re, kadının iyi bir ev hanımı olabilmesi i¼in

¹³²Çaęla Kubilay, **İşlamlcı S¼y¼lemlerde Kamusal Alan ve T¼rban Tartışmaları: Karşıtlıklar, Kırılmalar ve Uzlaşmalar**, Libra Kitap, İstanbul, Ekim 2010, a.g.e., s. 69

¹³³ G¼le, a.g.e., s. 107

¹³⁴řefika Kurnaz, **Yenileşme S¼recinde T¼rk Kadını**, Öt¼ken Neşriyat, A. ř., İstanbul, 2011.

¹³⁵Yavuz Selim Karakışla, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti’nin Kadın İşçileri Evlendirme Kampanyası, Tarih ve Toplum, S. 219, İstanbul, 2002, s. 27; (Akt.) Tekin, s. 81.

¹³⁶ Berktaý, a.g.e., s. 194.

¹³⁷Mehmet Akg¼l, **T¼rk Modernleşmesi ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya, Eyl¼l 1999, s. 43.

gerekli iken, Türkçü ve Batıcılara göre kadının aile hayatı yanında sosyal hayata da girmesi için bir zorunluluk ifade etmekteydi.¹³⁸

19. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı seçkinleri nezdinde yaşanan Batılılaşmanın biçim ve sınırlarına ilişkin tartışma, modernleşmenin kültürel kimlikle ve buna bağlı olarak cinsellikle arasındaki tam olarak oturmamış bağlantının önemini açığa çıkarır. Osmanlı batıcıları medenileşme sürecinin yalnızca kadının dini kurallar ve geleneksel bağlardan bağımsızlaştırılmasıyla sağlanabileceğini savunurlarken Osmanlı muhafazakârları kadınlara tanınan bu türden özgürlüklerin istenmeden de olsa toplumun ahlaki dokusunun çözülmesine yol açacağı öngörüsünde bulunuyorlardı. Doğu-Batı dünyaları arasındaki farklılık, hatta karşıtlık, ifadesini, kadının toplumsal konumunda bulmuştur. Osmanlı-Türk modernleşme hareketleri, kadın haklarını esas alarak, Müslüman toplumlarla Batı arasındaki bu karşıtlığı aşmaya çalışmıştır. İslamcı hareketler bugün de kadını ön plana çıkararak Batı dünyası karşısındaki farklılıklarını sergilemektedirler. Üstelik kadın konusu sadece Müslüman-Doğu toplumlarının Batı'ya ilişkilerini değil, Batı dünyasının Doğu'ya bakışını da belirlemiştir.¹³⁹

Modernleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkan İslamcılık'ın modernleşme, Batılılaşma karşısındaki tutumu, başlangıcından itibaren ikircikli olmuştur. Bu ikircikli konumun kaynağı, Batı'nın maddi ve manevi dünyalar olarak ikili biçimde ele alınmasından kaynaklanır. Bu ayrım uyarınca Batı'nın İslam Dünyası karşısındaki üstünlüğü Kabul edilmiş, ancak manevi açıdan Batı'nın bir çöküntü içinde olduğu görüşü benimsenmiştir. Bir başka deyişle Batı ve Doğu arasında özcü bir ayrım yapılarak Doğu'nun yani İslam dünyasının, medeniyet bakımından üstünlüğü vurgulanmıştır. İslam medeniyetinin yüceltilmesi, atı'nın yalnızca maddi açıdan kabul edilebilir olduğu görüşünü ortaya çıkarmıştır. 'Batı'nın tekniğini almak ama ahlakını almamak' biçiminde ifade edilen bu yönelim, hala İslamcılık'ta temel bir eksen olarak varlığını sürdürmektedir. »¹⁴⁰

XIX. Yüzyıl toplum yaşamında kadını gündelik hayata sokan temel etken, modern eğitim anlayışının benimsenmesi olmuştur. Diğer bir eğitim alanı da, üst

¹³⁸Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, İstanbul, MEB Yayınları, 1992, s. 110.

¹⁴⁰Göle, a.g.e., s. 29, 43.

¹⁴⁰Kubilay, a.g.e., s. 275.

tabaka Osmanlı ailelerinin uyguladıkları konak eğitimidir ki, Osmanlı aydın kadını, bu konak içi eğitim sürecinden geçerek ortaya çıkmıştır.¹⁴¹

Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet ortamı kadın gazete ve dergilerini de harekete geçirmiştir. Bundan önceki dönemde daha çok kadının eğitimi, moda gibi konular ağırlıktayken, artık kadın haklarından bahsedilmekte, Batı'daki feminist hareketler anlatılmakta, ülkedeki konula ilgili uygulamalar eleştirilebilmektedir.¹⁴²

Osmanlı Türk feminizminin 1908-1922 arasında kadınların eğitimi, ailede eşitlik, kadınların rasyonel bireyler olarak toplumda yer almaları, giyimde serbestiyet, kadınların annelik ve zevcelikle sınırlanmaması gibi talepleri bulunmaktaydı.¹⁴³

Modern sözcüğü Aydınlanma, Sanayi Devrimi, çoğulcu demokrasinin ürünü olan bireycilik, laiklik ve eşitlik gibi Batılı değerlere işaret etmektedir.¹⁴⁴ Akıl (rasyonellik) bilim ve sekülerlik gibi parametrelere dayanan modernizm, dinle ilişkilerini de bu çerçevede kurmuştur.¹⁴⁵

Modern bireyin idealleri olan vücut geliştirme, formda olma, zarafet ve zayıflık, enerjik (rollerin ve dış görünüşün birbirinin yerine geçebildiği) cinsiyetler ve (sonsuz dek genç) nesiller arasındaki farklılıkların eşitlenmesi, yaşam döngülerinin yerlerini yaşam biçimlerine terk etmeleriyle sonuçlanır.¹⁴⁶

Türk modernleşme süreci, merkezi toplumsal değerleri ve hatta "insanı", Batı medeniyetinin izdüşümünde yeniden tanımlamıştır.¹⁴⁷ Akgül'e göre Batıcı aydınların din hakkındaki tutum ve tavırlarının zamana, olaylara, şartlara göre değişime uğraması, gerek ükenin içinde bulunduğu şartlar, gerekse 19. Yüzyılın ikinci

¹⁴²Ekrem Işın, *Tanzimat Ailesi ve Modern Adab-ı Muaşeret*, S. D. S. T. A, C. 1, S. 223; alınt. Tekin, s. 218.

¹⁴³ Tekin, a.g.e., s. 79.

¹⁴⁴Yaprak Zihnioğlu, *Kadın İnkılabı, Tarih ve Toplum*, S. 207, İstanbul, 2001; (Akt.) Mustafa Tekin, s. 271.

¹⁴⁴ Göle, a.g.e., s. 20.

¹⁴⁵ Tekin, a.g.e., s. 160.

¹⁴⁶ Anthony Giddens, *Modernity and Self-identity, Self and Society in the Slate Modern Age*, Stanford University Press; (Akt.) Nilüfer Göle, s. 37.

¹⁴⁷ Göle, a.g.e., s. 171.

yarısından itibaren pozitivistimin ve biyolojik materyalizmin siyasal ve sosyal Alana transferi ile doğrudan alakalıdır.¹⁴⁸

Türkiye’de modernleşmeden yana olan bir kimse dine pek önem vermemekte; bazen de katı bir şekilde karşı çıkmaktaydı. Fakat buna mukabil dini inançlara önem veren insanların, tanım itibarıyla modernleşmeye karşı olduğu düşünülüyordu. Böylece, din faktörüne bağlı bir ideolojik bölünme ortaya çıktığı söylenebilir.¹⁴⁹ Osmanlı’dan başlayarak Cumhuriyet yılları boyunca devam eden din ve gerilik arasında kurulan yakın ilişkiyi içeren söylem, salt inanca dayalı, ilahi içeriği örselemiş, tarihselci din anlayışını beslemiştir.¹⁵⁰

2.3.2. Cumhuriyet’le Yaşanan Değişim

Modernleşme dönemiyle birlikte kadının toplumdaki yerinin değişmeye başladığı söylenebilir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadının özellikle belli haklara sahip olmaya başlaması ve çalışma hayatına girmesi bir çok Avrupa ülkesine göre erken bir döneme rastlamaktadır.

2.3.2.1. Türkiye’de Kemalist Reformlar ve İslam

Mustafa Kemal Atatürk: “Çarşaf içinde peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak gerekecektir. Türk kadını evdeki uygar yerin, yetkili bir şekilde doldurmuş, iş hayatının her alanında başarılar göstermiştir. Siyasal hayatta belediye seçimlerinde deneyim kazanan Türk kadını bu kez milletvekili seçmek ve seçilmek suretiyle hakların en büyüğünü elde etmiştir, Türk kadınının esasen bu değerinde olduğuna kuşku yoktur.”

Kemalizm belki de dünyada devlet iradesiyle medeniyet dönüşümünü hedefleyen ilk harekettir.¹⁵¹ Kemalist reformların uzun bir süre, özellikle ulusal ekonomiyle zayıf bir biçimde bütünleşmiş kırsal alanlarda etkisiz kaldığı bir gerçektir.¹⁵²

¹⁴⁸ Akgül, a.g.e., s. 147.

¹⁴⁹ Tekin, a.g.e., s. 163.

¹⁵⁰ Mustafa Tekin, **Kutsal, Kadın ve Kamu**, Türkiye’de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın, Açılım Kitap, İstanbul, 1. Baskı, Ocak 2004, s. 103.

¹⁵¹ Göle, a.g.e., s. 101.

¹⁵² Kandiyoti, a.g.e., s. 77.

Genelde bir ideal insanın niteliklerini yeniden tanımlayan çoğu ulusal devriminin aksine, Kemalist Devrim kadını yüceltir. Yeni yeni doğan Kemalist paradigmada kadınlar, Batılılaşmanın öncüleri, laikliğin taşıyıcıları ve medeniyet tercihindeki dramatik değişimin şahitliğini yapan aktörler olurlar.¹⁵³ Kandiyoti'ye göre; Türk devleti, ev içi ataerkilliğin meşruiyetini, aile yasasını değiştirerek doğrudan ve kadınları “yurttaş” tanımı içerisine dahil ederek de dolaylı olarak kırmıştır; Ama bir yandan da istihdam, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarında ayrımcı uygulamaları sürdürmüştür.¹⁵⁴ Kubilay'a göre ise; Kemalist reformların, kamusal ve özel alan arasındaki toplumsal cinsiyetçi yapılanmayı muhafaza ederek kadınları esas itibariyle özel alana dair faaliyetlerle (özellikle de annelikle) tanımlamış olması, kadınların kamusal yaşama katılmaları ve mevcut yurttaşlık haklarını kullanmaları önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.¹⁵⁵

“Kemalist reformlar, kadın ve erkeklerin hukuki eşitliğini gerçekleştirme yönünde önemli ‘ilerlemeler’ sağlamakla birlikte, ataerkil örüntüleri ortadan kaldırmamış, İslami bir ataerkillik yerine Batılı bir ataerkillik üretmiştir.”¹⁵⁶ “Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında toplumsal konumları büyük ölçüde özel alandaki faaliyetlerine dayandırılan, ‘ulusun anneleri’ olmaları beklenen kadınların kamusal alandaki varlıkları, yeni rejimin modernliğinin simgesi olmalarına bağlanmıştır. Bir başka deyişle kamusal alanda kadınların varlıkları, ‘modern(leştirilmiş) kadın’ imgesini görünür kılmakla sınırlandırılmak istenmiştir. İslamcılık’ta da kadınların kamusal varoluşları, Kemalizm’e benzer bir anlayışla, ‘İslami yaşam biçiminin simgesi’ olmaya hapsedilmeye çalışılmıştır.”¹⁵⁷

Türkiye’de Cumhuriyet kurulduktan sonra gerek yasal düzenlemelerle gerek eğitim kurumlarıyla kamu hayatında olduğu kadar özel hayatta da İslam’ın görece etkinliğinin azalmasına çalışılmıştır. Şeriatın kalkması ve Medeni Kanununun kabul edilmesiyle, kadının birçok Arap ülkesinde olduğu gibi sadece devlete karşı bir vatandaş olarak değil, özel hayatında da kanun önünde eşit bir birey olabilmesi

¹⁵³ Göle, a.g.e., s. 30.

¹⁵⁴ Deniz Kandiyoti, Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar, içinde Şirin Tekeli a. g. e, s: 330.

¹⁵⁵ Çağla Kubilay, a.g.e., s. 233.

¹⁵⁶ Zehra Arat, **Kemalizm ve Türk Kadını, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Der: Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 51-70.

¹⁵⁷ Kubilay, a.g.e., s. 283

sağlanmışır.¹⁵⁸ Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların eğitimine olumlu bakılması, üst ve orta sınıf kadınların prestijli ve yüksek ücretli uzman mesleklerde yetiştirilmesinde önemli bir işlev üstlendi.¹⁵⁹ Kubilay'ın deyimiyle "Kemalizm, resmi tarihçilerin onu tarihte bir kopuş olarak ele alma çabalarının aksine, Osmanlı-Türk modernleşme hareketlerini sabitleme girişimlerinden biridir. İslamcı söylemde Kemalizm ise, modern bireylerden oluşan homojen bir toplum yaratmakla suçlanırken aynı toplum ideali, dindarlık düzleminde yeniden üretilmektedir."¹⁶⁰

Ortadoğu ülkeleri arasında Türkiye, kadın hakları meselesini erken tarihte, açık ve yaygın biçimde ele alan tek devlettir. 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'ndan esinlenen Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesiyle, çok karılılık yasaklandı, her iki eşe de eşit boşanma hakkı ve çocukların velayet hakkı tanındı.¹⁶¹

Genel olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların eğitimi ve çalışması desteklenmekle birlikte kadınlar ev işlerine, kocasına ve çocuklarına da bakmakla yükümlü sayılmaktadır.¹⁶² İslamcılıkta ilk düşünürlerden başlayarak, kadınlar özel Alana dair faaliyetlerle tanımlanmış; kadınların eğitimi bu faaliyetleri aksatmama koşuluna bağlanmış, çalışma yaşamına katılmaları ise olumlu karşılanmamıştır. 1950'lerden itibaren değişen yaşam koşulları, kadınları çalışmaya zorlamakla birlikte hakim anlayış kadınların çalışmaması yönünde olmuştur. 1980'lerde, üniversitelere türbanlı olarak alınmayan kadın öğrencilerle yapılan görüşmeler de bu kadınların hakim anlayışı içselleştirdiğini göstermektedir.¹⁶³

2.3.2.2. 1980 ve Sonrası Yükselen Kadın Konusu

Kadının aile aracılığı ile kimlik kazanması kapitalizmin yaygınlaşması ile daha da netleşmiştir. 1980'ler Türkiye'sinde olduğu gibi kadın, ailenin toplumsal

¹⁵⁹ Yeşim Arat, *Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri*, ed. Şirin Tekeli, s. 92; Fatmagül Berktaş, Heidegger ve Arendt'te Özgürlük: Bir Kesişme Noktası, Liberalizm, Devlet, Hegemonya, der: E. Fuat Keyman, Everest Yay., İst, s. 88-104, (Akt.) Çağla Kubilay, s. 238.

¹⁵⁹ Kandiyoti, a.g.e., s. 77.

¹⁶⁰ Çağla Kubilay, a.g.e., s. 36, 239.

¹⁶¹ Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, s. 74.

¹⁶³ Işık Özel, 1930'ların İstanbul Basınında Kadın, *Toplumsal Tarih*, S. 31, İstanbul, 1996; (Akt.) Mustafa Tekin, s. 219.

¹⁶⁴ Kubilay, a.g.e., s. 282.

statüsü ile ilgili ek sorumluluklar aldıkça ailenin temsilcisi sıfatını da erkeğin elinden almaya başlamış görünmektedir.¹⁶⁴

Kubilay'a göre; 1980'ler Kemalist hegemonya için adeta dönüm noktası haline gelmiştir. Zira 12 Eylül darbesinin ardından ulusal birliği yeniden tesis etmek üzere Türk-İslam sentezi benimsenmiş ve böylece Kemalizm'in dışladığı ve kendi kimliğinin ötekisi haline getirdiği İslam, devlet ideolojisinin temel bileşenlerinden biri olmuştur. Bu durum, Türkiye'deki İslamcı grupların da güç ve görünürlük kazanmaları önündeki engelleri büyük ölçüde ortadan kaldırarak etkinliklerini arttırmalarına olanak yaratmıştır.¹⁶⁵

Kandiyoti'ye göre; Kadınların yeni talepleri, erkek rol tanımlarının katılığının sürmesi, kurumsal olmayan destek sistemlerinin azalması ve kadınların ihtiyaçlarının karşılanması için hiçbir planlamanın olmayışı gibi pek çok faktörün bir araya gelişi, yepyeni bir çatışma potansiyelini içinde barındırıyor. Bütün bunlar Türkiye'de kadınlara yasal özgürlükler tanındığı dönemde mevcut olmayan bir toplumsal hareketin başlaması için yapısal temeller oluşturabiliyor.¹⁶⁶

“1980 sonrasında Türkiye’de kadın ve din ilişkisiyle ilgili yorumlar, Osmanlı modernleşme sürecinden ve Kemalist reformlardan çok farklı durumdadır. 1970'lere kadar homojen bir din anlayışı hakim olurken özellikle 80'lerden sonra dini söylemin çeşitlenmesine paralel, farklı yorumlara dayalı dini karakterli toplumsallıklar görünür olmaya başlamışlardır. 1980'lerden sonra süreç ilerledikçe dindar kimliğin kentleşmesi ile dinle şehir arasında bulunduğu varsayılan mesafe azalmış, bu bağlamda kadın aydınların dine ilgileri eskisine oranla hem farklılaşmış hem de yoğunlaşmıştır. Özellikle kadın üzerinden daha somut bir şekilde izlenebilen dindarlık biçimlerinin kentli nitelikler kazanması, aydın kadınların din ve kadın alanlarıyla, bunlar arasındaki ilişkiye ilgilerinin artmasını sonuçlanmıştır.”¹⁶⁷

Tanzimat'tan bu yana süregelen dinin algılanış ve konumlandırılış biçimine yönelik tartışma ve değişimler, 1980'den sonra hız kazanarak artmış, özellikle kadın

¹⁶⁴ Ferhunde Özbay, Kadınların Ev içi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme, ed. Şirin Tekeli, s. 137

¹⁶⁵ Çağla Kubilay, a.g.e., s. 16.

¹⁶⁷ DenizKandiyoti, **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, 2007(1997), s. 49.

¹⁶⁷ Tekin, a.g.e., s. 17, 19.

konusu yaşanan deneyimler içerisinde dinle bağlantı noktaları artan bir konum kazanmıştır.¹⁶⁸

İslamcı hareket, modernizmin belleklerden sildiği Müslüman kimliği kolektif bir biçimde yeniden yaratmakta, toplumsal aktör olarak yeniden ortaya çıkarmaktadır. 80lerden itibaren hız kazanan bu süreç, 50lerde sivil toplumun görece olarak gelişmesiyle başlamıştır.¹⁶⁹

Müslümanlığın, ilmin kadın erkek herkese farz olması anlayışından kalkarak kadınların eğitimine karşı çıkılmamakta, ancak kadının ev dışı çalışması çok defa ancak maddi zorunluluk karşısında çaresiz kalındığında kabul edilirken, bu durumda dahi temel koşul olarak İslam'a uygun biçimde çalışma zorunluluğu (yani erkeklerle temas etmemesi) aranmaktadır.¹⁷⁰

1980'lerden itibaren özellikle muhafazakâr ve dindar çevrelerin kızlarının eğitimlerini tamamlamaları ve çalışma talebinde bulunmaları göz önüne alındığında, Türkiye'de kadının kamusal alana katılımı lehinde önemli dönüşümlerin yaşandığını söyleyebiliriz. Ayrıca Tekin'in de değindiği gibi Cumhuriyet'in başından bu yana devam eden süreçte annelik, aile, karı-koca ilişkisi, ev kadınlığı gibi özel alanın ana başlıkları olan unsurların ilkin kadınla birlikteliği teyid edilmiş, daha sonra kamusal alana kadınların katılımı hızlanıp yoğunlaştıkça geleneksel ve dinsel değerler ile bunlara bağlı aile içi rolleri sorgulanmaya başlanmıştır.¹⁷¹

Kubilay din-kadın ilişkisini daha çok türban konusu üzerinden değerlendirmekle birlikte din-modernlik ilişkisinin zamanla değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. "1990'lardan itibaren siyasal İslam'ın toplumsal tabanı, modernlikle olan ilişkisinde yeni bir aşamaya geçmeye başlamıştır. Bu yeni aşamanın nedeni, ekonomi politikasında yaşanan değişim ve bu değişime İslamcılarının eklenmesidir."¹⁷²

İslamcı aydın kadınların özellikle 1980'den bu yana özel alan-kadın ilişkisindeki söylemlerinin bir değişime uğradığı rahatlıkla görülebilmektedir. Bu

¹⁶⁸ Tekin, a.g.e., s. 23.

¹⁶⁹ Göle, a.g.e., s. 172.

¹⁷⁰ Feride Acar, Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın; Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme, Şirin Tekeli, s. 77.

¹⁷¹ Tekin, a.g.e., s. 221, 240.

¹⁷² Kubilay, a.g.e., s. 135.

değişimde büyük oranda modern içerikli propagandaların ve iletişim imkanlarının rolü olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda İslamcı kadın aydınlar geleneksel ile modern arasında sıkışan bir görüntü çizmektedirler.¹⁷³

Kadın hareketi Cumhuriyetin kurulmasından bu yana yaşanan tarihsel süreçte belli kazançlar elde etmiştir. Yasal düzeyde birçok kadın hakları tanınmış, liberal feminizmin öngördüğü değişiklikleri benimsemiş güçlü bir orta sınıf kadın topluluğu oluşmuş, kadınlar siyasal hareketler içinde önemli deneylerden geçmişler ve kitle hareketleri içinde yaygın kadın katılımının görüldüğü dönemler yaşanmıştır. En önemlisi kadın hareketi (feminizm), Türkiye'nin siyasal gündeminde, ulusçuluk, yerellik tartışmalarını aşarak bağımsız örgütlenme, erkek egemenliğine karşı çıkma gibi feminizmin evrensel kategorileriyle yer almıştır.¹⁷⁴

Radikal İslamcı hareketle birlikte kentli ve okumuş yeni Müslüman çehresi belirlemeye başlamıştır.¹⁷⁵ Özellikle 80'lerden sonra, din olgusuna, hayatın anlam kodlarını içermesi gibi daha entelektüel düzeyde yaklaşımlar söz konusu olmuş, din üzerinden oluşan keskin kutuplaşma aydınlar arasında asgari düzeye inmiş ve din, tüm düşünselliği ve eylemselliğiyle bir anlamanın konusu olmaya başlamıştır.¹⁷⁶ 1980 sonrası yaşanan din-modernlik ilişkisinin inşa ettiği yeni kamusal ve toplumsallıklar birbirine değmeden yaşatılmaya çalışılmıştır.¹⁷⁷

2.3.3. Türkiye'de İslami Feminist Söylemlerin Farklılığı Açısından Bir İnceleme

İslami Feminizme, Türkiye'de bakış açısı çok fazla değişiklik göstermektedir. Katı İslamcılar, İlmli İslamcılar olmakla birlikte İslamiyet'in ataerkilliği güçlendirdiğine inanan ve bu duruma karşı çıkan feministler de bulunmaktadır. Çakır'ın da deyimiyle, "Türkiye'de feminizme, içinde yaşanan dinamiğin mantığına göre çeşitli amaçlar yüklenmiştir. Osmanlı döneminde devletin kurtulması, kadının yükseltilmesiyle paralel hale getirilmiş, Cumhuriyet döneminde ise kadın ve modernleşme özdeşleştirilmiştir. Bu meslek sahibi, eğitilmiş, ailesini ihmal etmeyen

¹⁷³ Tekin, a.g.e., s. 366.

¹⁷⁴ Nilüfer Çağatay; Yasemin N. Soysal, *Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler*, ed. Şirin Tekeli, s. 300.

¹⁷⁵ Göle, a.g.e., s. 172.

¹⁷⁶ Tekin, a.g.e., s. 103.

¹⁷⁷ Tekin, a.g.e., s. 100.

ama toplum içinde çalışan bir kadın tipidir. ¹⁷⁸ Türk toplumunu etkisi altına alan, karmaşık ve çoğu zaman çelişkili sonuçlar doğuran güçlü karşıt akımlar, erkek egemenliğinin değişik kurumsal bağlamlardaki etkilerini yer yer güçlendirmekte, yer yer de zayıflatmaktadır.”¹⁷⁹

Günümüzde kadın özgürlüğü hareketinin güçlenmesi ve feminizmin etkisinin yayılmasıyla birlikte, İslamcı geleneğin kadına karşı tutumuna eleştiriler de arttı. Bu eleştirilerin İslam dünyasındaki kadınları da etkilenmesinden çekinen dinci çevreler, yeni bir savunma atağı başlattılar. Son yıllarda çok sayıda İslamcı kadın dergisi çıkarılmaya başlandı... Bu dergilerde İslamcı kadın yazarların sayıları ve ağırlıkları arttı. Kadın yazarlar, kadını küçük gören bazı alıntıları yeniden yorumlamaya çalışarak, bugüne kadar karanlıkta kalmış bazı hadislerden söz ederek, hem İslam’ı savunma hem de İslam dünyası içinde kendilerine bir yer açma gayretine girdiler. ¹⁸⁰

Çağatay, feminizmle ilgili olarak; ”Türü ve biçimi ne olursa olsun feminizm diye adlandırılan her oluşum Batının bir ürünü sayılmakta, İslamcı ulusçulardan sola kadar değişik kesimlerden Batı emperyalizminin aracı damgasını yemektedir. Bu da, kaçınılmaz olarak kadın sorununun kadınlar tarafından ele alınmış biçimini bile etkilemekte, feminizmin bağımsız gelişimini zorlayan, engelleyen etkenlerin başında gelmektedir.”¹⁸¹ şeklinde yorumda bulunuyor.

Ali Bulaç, feminizmin “modernizmin hizmetinde” bir akım olduğunu ve üstelik “kadını erkeğe karşı ayaklanmaya çağırarak”, kadın erkek ilişkisini zedelediğini düşünmektedir.¹⁸²

Bulaç’ın düşüncelerine karşı çıkan İslamcı kadın yazarlardan Mualla Gülnaz ise; “Kadının aşığılanmasının, Batı toplumlarına özgü üretim ilişkilerinden kaynaklanan koşullara bağlanmasını kısmen doğru kabul etmekle birlikte sorunun kaynağının, ataerkil baskılar olduğunu ileri sürmekte ve bu baskılardan kaynaklanan kadın sorununun, ‘bu coğrafyada’ da yaşandığını belirtmektedir.”¹⁸³

¹⁷⁹Serpil Çakır, Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan-Nezihe Muhittin, Toplumsal Tarih; (Akt.) Mustafa Tekin, s. 270.

¹⁷⁹ Deniz Kandiyoti, a.g.e., s. 331.

¹⁸⁰ Oral Çalışlar, a.g.e., s. 18.

¹⁸¹ N. Çağatay; Y. Soysal, Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler, s: 296

¹⁸² Ali Bulaç, Feminist Bayanların Kısa Aklı, Zaman Gazetesi, 17. 03. 1987.

¹⁸³ Mualla Gülnaz, Zaman Gazetesi, 1 Eylül 1987; (Akt.) Kubilay, s. 127.

İslamcı yazarlardan, Abdurrahman Dilipak da “Müslüman feministler tanımı yanlışır diyerek hem Müslüman hem feminist olmak mümkün değildir.”¹⁸⁴ şeklinde bir yorumda bulunuyor.

Bir başka İslam yazarı Ali Çankırılı ise nüfusu azalttıklarını düşünerek feministleri eleştiriyor. ”Feministler, uzun seneler çalışıp oldukça ciddi mesafeler kat ettiler: Gerekmeyen bölgelerde bile doğum kontrolünü yaygınlaştırarak, genç neslin sayısını azalttıkları gibi nikahsız birleşmeleri cazip hale getirdiler. Boşanmaları körükleyip aileyi parçaladılar. Çocukları kimin yetiştireceğini, ev işlerini kimin tanzim edeceğini halletmeksizin kadını iş hayatına özendirdiler.”¹⁸⁵

Aktaş’ın ifadesiyle kadının ev dışına çıkması dindar kadın için tehlikelidir. ”1950’lerden itibaren yaşanan kentleşme, örtülü kadını aile dışındaki hayat, dindar kadın için tehlikelerle doludur.”¹⁸⁶

Profesör Muhammed Kutub; kadın hakları konusunu şu ifadelerle dile getiriyor: ”Bütün bu taktiklere rağmen, tuzağa düşürülen kadın kaçmasın diye, ihtiyatlı davranan İslam düşmanları, kadın nefsinde İslam’a karşı düşmanlık hisleri yaratmayı da unutmamışlardır. Aydın kadınla İslam’ın arasını ilelebet açmak maksadıyla ortaya (kadının medeni hakları) meselesini atmışlardır.”¹⁸⁷

İslam’ın, kadınların toplum içindeki konumları, hakları ve işlevleri gibi konularda çok duyarlı olan bir din olduğunu söyleyen Acar ise, cinsler arası ilişkiler ve aile kurumunun İslami bir toplumsal düzenin kurulup devam ettirilmesinde son derece önemli olduğu görüşünden hareketle İslamiyet’in kadının, aile kurumunun korunması ve gençlerin İslamiyet ilkelerine uygun yetiştirilmeleri konularında taşıdığı önemi vurgular. ”Yıllarca, laiklik ve modernleşmenin kadınlara sağlayacağı haklar ve bunların kadının güvencesi ve mutluluğu için gereği yenilikçi, laik ideolojiler tarafından savunulurken, bu gün Türkiye’de İslamcı düşünce çağdaş yaşamdaki bu iki unsuru-laik ve modernizm-kadınların aşağılanması ve

¹⁸⁴ Abdurrahman Dilipak, Bir Başka Açıdan Kadın, Risale Yayınları, (Akt.), Oral Çalışlar, İslam’da Kadın ve Cinsellik, Güncel Yayıncılık, 8. Basım, Aralık 2005, s. 199.

¹⁸⁵ Ali Çankırılı, Sur Dergisi, Mart 1988, s. 4, (Akt.) Çalışlar, s. 199.

¹⁸⁶ Cihan Aktaş, Cemaatten Kamusal Alana İslamcı Kadınlar, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, Der: Y. Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 826-836; (Akt.) Çağla Kubilay, s. 73.

¹⁸⁷ Muhammed Kutub, **Yirminci Asrın Cahiliyeti**, s. 378-379; Akt. Çalışlar, s. 196-197.

sömürülmesinin nedenleri olarak görmekte bu söylem ile kadınları mobilize etmeye uğraşmaktadır.”¹⁸⁸

Toska ise; Tanzimat’la birlikte kadınların konumlarının düzeltilmesinin gerekliliğine ilişkin tartışmanın ortaya çıkış nedeni, büyük ölçüde, kadınların geleneksel olarak tanımlanmış annelik rolüdür. Toplumun geri kalmışlığı ile kadının cehaletten kurtarılması arasında kurulan ilişkinin nedeni de çocuklardır çünkü kadın, anne olarak çocuğunun terbiyesinden sorumludur. Dolayısıyla kadınların eğitilerek cehaletten kurtarılmaları, annelik vasıflarını daha iyi yerine getirmelerini sağlayacak; böylece yetiştirecekleri çocuklar, devlete ve millet ‘yararlı’ bireyler haline gelebilecektir.¹⁸⁹

Ghazali, İslam dininin, annelik görevine engel olmadığı takdirde, kadınların aktif bir biçimde siyasi yaşama katılmasını ya da başka bir şey olmasını engellemediğini söyler. Ancak kadının en önemli görevinin annelik ve zevcelik olduğunu hatırlatır.¹⁹⁰

Tüm bu feminizmle ve kadının annelik göreviyle ilgili yorumların yanı sıra Vecdi, feminize kadının erkeğe karşı düşmanlığı olarak algılayarak ve Müslüman kadınların Avrupalı kadınlar tarafından kışkırtıldığını düşünerek bir yorumda bulunmaktadır.

“Acaba Müslüman kadının zulüm gördüğü erkeğinden şikayet etmesine, yahud kendi malında istediği gibi tasarruf eylemesine; yahud kabiliyetinin müsaid olduğu ulum ile meşgul olmasına, yahud seyahata çıkıp Hadisat-ı İlmîyye ve İctimaiyye hakkında tedkikatta bulunmasına; yahud telifler vücuda getirmesine; yahud Mesail-ı Şer’iyyede Fetava, Mebahis-ı İlmîyyede rey vermesine, yahud kanunun erkeğin hakkında cevaz gösterdiği metalibden her hangi birini istemesine; adat olsun, şeriat olsun hiçbir zaman mani olmuş mudur? Asla! O halde, hani kadının esareti? Hani yüzünde o esaretin nişanesi? İyi bilinmelidir ki, Avrupa kadınları hukukun bu derecesini hala istihsal edememişlerdir. Onlar, kocalarının rızası olmadıkça kendi mallarında tasarruf edemedikleri gibi, Şeriat-ı İslamiyyenin Müslüman kadınlarına vermiş olduğu Hakk-ı Fetavayı, Hakk-ı Hüküm-ü kanunu ötekilere bahşetmemiştir. Öyle ise Müslüman kadınları için hürriyet isteyenler, acaba ne istiyorlar?”¹⁹¹

¹⁸⁸ Feride Acar, Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın; **1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, ed: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 4. Baskı 2012, s: 74.

¹⁸⁹ Zehra Toska, Cumhuriyet’in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Der: Ayşe Berktaç Mirzaoğlu, Tarih Vakfı Yay., İstanbul; s. 71-88; (Akt.) Çağla Kubilay, s. 53.

¹⁹⁰ An Islamic Activist: Zaynab al-Ghazali, Der. Elizabeth W. Fernea, 1985; (Akt.) Göle, s. 150.

¹⁹¹ M. Ferid Vecdi, Kadınlara Hürriyet-i Mutlaka İsteyenlerin Elinden Vay O Bicarelerin Başına, Sebilür Reşad, 10 Teşrin-i Evvel 1329, Nu: 267, ss. 114-115; (Akt.) Mehmet Akgül, s. 253.

Kandiyoti kadın hakları savunucularını, emperyalizme hizmet eden bireyler olarak gören muhafazakarları eleştirerek konuyla ilgili farklı bir yorumda bulunuyor. "19. yüzyılın sonu ile 20. Yüzyılın başı, İslam dünyasındaki kadınların durumunu evrimleştirmeyi hedef alan eğitilmiş, milliyetçi ve genellikle erkek seçkinlerden oluşan reformcuların ortaya çıkışına tanıklık etti. Bu seçkinlerin kadın haklarıyla ilgileri eğitim, cinslerin ayrımı, örtünme ve çok karılılık sorunlarında yoğunlaştı ve ilerlemeyi hedef alan gündem ile İslam'ın modernizmle olan uyuşabilirliği sorunuyla örtüştü. Kadın meselesine yönelik ele alışlar, bu konudaki fikir ayrılıklarını yansıtmaktadır. Liberaller ve reformcular, İslam'ın modernist yorumu aracılığıyla meşrulaştırdıkları kadın özgürlüğünü savunurken, muhafazakarlar bu tür reformları İslami devletin bütünlüğüne karşı bir saldırı ve Batı kültür emperyalizmine teslimiyet olarak algıladılar."¹⁹²

Nizamülmülk kadını bir kişilik olarak küçümseyerek ve tehlikeli bir cinsiyet olduğunu tanımlayarak konuya bambaşka bir yorum getirmiştir. "Kadınlar tesettür ehli olup kamil akılları bulunmamaktadır. Onlardan maksat sadece neslin güzel olarak devam etmesi olduğundan, asil oldukları derecede takdir edilir, örtündükleri derece de beğenilirler... Dışarıyla ilgileri olmadığından şüphesiz emirleri ekseriye hatalı olur Padişah kadınları, padişaha hakim oldukları devirlerde rezalet, kötülük, fitne ve fesattan başka bir şey görülmemiştir." şeklinde yorumuyla kadını sadece anne olarak hatta sadece doğuran olarak anlamlı bulduğunu belirtmiştir.¹⁹³

Bu konuyla ilgili bir başka görüşte bulunan yazar Ayşe Aslı Sancar," Bir kadının asıl rolü İslam'ın öğrettiği gibi annelik ve ev hanımlığıdır. Kadın yaratılışına, kendisinin, çocuklarının ve kocasının ihtiyaçlarına rağmen kadın-erkek eşitliği ve kadın hakları sloganlarıyla evinden çıkarılıp iş hayatına katıldı.¹⁹⁴ Burada dikkati çeken bu yorumu yapanın bir kadın yazar olması ve annelik ve ev hanımlığını İslamiyet'in öğretisi olarak algılamasıdır. Buraya kadar İslamcı yazarların görüşlerinden kadının kendi için yaşamaması gerektiğini, bu dünyaya gelmesindeki en büyük amacın "anne" olmak olduğu yorumunu çıkarabiliriz.

¹⁹² Kandiyoti, a.g.e., s. 95.

¹⁹³ Nizam'ül Mülk, **Siyasetname**, Dergah Yayınları, s. 249; Akt. Çalışlar, s. 171.

¹⁹⁴ Ayşe Aslı Sancar, Sur Dergisi, (Akt.) Çalışlar, s. 195.

Konuyla ilgili Aktaş diğer yazarlardan farklı bir yorumla, kadının annelik vasfının ve ev hanımlığının kadının bir görevi olmadığını ancak fedakarlığından dolayı kadının bunları görev edindiğini düşündüğünü görüyoruz. “Allah-u Teala kadını ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutmamıştır. Kadın ev işi ve çocuk bakımından mesul olmamakla birlikte, ailesi ve ev işlerinden kendini sorumlu tutacak bir tabiata sahiptir. Sorumlu tutulmadığı halde ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenmesi kadının fedakarlığıdır. ” Kadın Hz. Fatıma gibi iyi bir anne ve eş olabilir; Ancak Hz. Fatıma aynı zamanda hatiptir, yazardır, siyasetçidir. ¹⁹⁵

Bekir Topaloğlu da özellikle kadının devlet yöneticiliği için uygun olmadığını ifade ediyor. “Ebu Bekre hadisi, kadının devlet reisi ve onun gibi kamu yönetimi cinsinden olan parlamento üyesi olamayacağını ifade eder.”¹⁹⁶ Çalışlar’a göre ise bu görüşü savunan İslamcı kesim sözcüleri, kadının büyük sorumluluk gerektiren meclis üyeliğine ruhen de elverişli olmadığını ileri sürerler. Düşüncelerine temel olarak da İslam’ın ilk devirlerinde Müslümanlar’ın, kadınları hiçbir devlet işine doğrudan karıştırmamalarını örnek gösterirler. ¹⁹⁷

Profesör Doktor Vahididdun Han ise; kadın erkek eşitliği için : ”İslam dini, kadın ve erkeğe aynı gözle bakmaz. O, bu ikisi arasında hür ilişkileri yasaklar. ¹⁹⁸ Han bu yorumuyla kadın ve erkeğin İslam dininde farklı algılandığını dile getirmiştir.

¹⁹⁵ Cihan Aktaş, **Devrim ve Kadın**, İst, Nehir Yay. , 1996, s. 112; Akt. Zeynep Direk, s. 103, 113.

¹⁹⁶ Bekir Topaloğlu, **İslam’da Kadın**; Akt. Çalışlar, s. 173.

¹⁹⁷ Çalışlar, a.g.e., s. 174.

¹⁹⁸ Vahidüddin Han, **İslam Meydan Okuyor**, s. 289-291; Akt. Çalışlar, s. 197

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA İLİNDE DİNDARLIK ALGISI DÜZEYİNDE KADIN YÖNETİCİYE BAKIŞ AÇISINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3. 1. Araştırmanın Konusu

Kadınların çalışma hayatına girmesinin üzerinden uzun zaman geçmiş olsa da kadınlar hala gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere kariyer yapma fırsatını çok da fazla yakalayamamış görünmektedir. Günümüzde özel sektörde bir derece aşılmış olsa da kamu sektöründeki kadın yönetici sayısının azlığı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Kadının iş hayatında yüksek kademelerde bulunamamasının nedenleri bir çok kez araştırma konusu oldu ve bu duruma neden olan en önemli faktörlerden birisi de ataerkil toplum yapısı olarak ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın konusunu da dinlerin bu durumu ne kadar etkilediğinden oluşmaktadır. Yani dinler ataerkillik toplum yapısını destekliyor mu? Dolayısıyla kadının yönetici olmasının önündeki engellerle ilişkisi ne ölçüde kurulabilir?

3.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı dindarlık algısının ve kadın yöneticiye bakış arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırmada kullanılan anket3 bölümden oluşmaktadır.1. bölüm demografik ifadelerden,2. Bölüm kadın algısı ile ilgili ifadelerden,3. Bölüm ise; Dini yönelim ölçeğinden oluşmaktadır. İlk bölümde 6 adet demografik ifade bulunmakla birlikte 2. Bölümde 19 adet kadının rollerine ilişkin algı, kadının yönetimde olmasına ilişkin algı ve toplumsal cinsiyet bakış açısına ilişkin konulardan oluşan ifadelerden oluşmaktadır. 3. Bölümde kullanılan 17 ifade, Dr. Ahmet Onay¹⁹⁹ tarafından hazırlanmış dini yönelim ölçeğidir. Dr. Ahmet Onay tarafından hazırlanan bu dini yönelim ölçeği 1997 yılında 11 soru olarak hazırlanmış, 1999 yılında ise 18 soru olarak düzenlenmiştir. Bu 18 soru içinden 17 soru seçilerek anketimizde kullanılmıştır. Onay tarafından hazırlanan bu ölçekte 4'lü likert kullanılmıştır. Ancak bu ölçek anketimize uyarlanırken 5'li likert olarak uyarlanmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler; 1: Hiç Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Kısmen Katılıyorum 4:

¹⁹⁹ Ahmet Onay, **Dindarlık Etkileşim ve Değişim**, Dem Yayınları, İstanbul, 2004, s.206.

Katılıyorum 5: Tamamen Katılıyorum şeklindedir ve katılımcılardan bu şekliyle yanıtlamaları istenmiştir. Anket sorularına cevap aranırken serbest tesadüfi yöntem kullanılmıştır. Katılımcılar gönüllülük esasına göre seçilmiştir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Ankara ilinin merkez ilçelerinden oluşmaktadır. Ankara evreni 4.312.686 nüfus olup bu evrenden seçilen örneklem büyüklüğü 527 kişidir. Bu örneklem evrenin içerisinde yüksek, orta ve düşük gelire düzeyinde mahalleler seçilerek oluşturulmuştur. Her bir ilçe için 2'si yüksek gelirli, 2'si orta düzeyde gelire sahip ve 2'si de düşük gelirli olmak üzere toplam 6 mahalle seçilmiştir. Bu mahalleler seçilirken mahalle nüfus verilerine TÜİK aracılığıyla ulaşılmıştır.²⁰⁰

Ankara ili 8 merkez ilçede toplam 429 mahalle bulunmaktadır. Yukarıda da açıklandığı üzere her bir ilçeyi temsilen seçilen mahalleler ve bu mahallelerde görüşülenlerin sayılarını gösteren tablo 1 ve Ankara ili merkez ilçelerinin mahalle büyüklüklerini gösteren tablo 2 aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Örneklem

	İlçeler	Sayı	Yüzde
	Altındağ	46	8,7
	Çankaya	93	17,6
	Etimesgut	52	9,9
	Keciören	101	19,2
	Mamak	71	13,5
	Pursaklar	19	3,6
	Sincan	61	11,6
	Yenimahalle	84	15,9
	Toplam	527	100,0

²⁰⁰ Bilgilere bilgi@tuik.gov.tr üzerinden 21.01.2013 tarihinde e-mail yoluyla talep edilerek ulaşılmıştır.

Tablo 1: Ankara'nın Merkez İlçelerinin Mahalle ve Nüfusları

ALTINDAĞ İLÇESİ MAHALLELERİ			
AHİLER	7818	ANITTEPE	5130
AKTAŞ	4822	ARKA TOPRAKLIK	2788
ALEMDAĞ	12348	AŞAĞI DİKMEN	11722
ALİ ERSOY	6097	AŞAĞI ÖVEÇLER	8872
ALTINPARK	4877	AŞIKPAŞA	7443
ANAFARTALAR	955	ATA	12415
ATIFBEY	4812	AYDINLAR	6715
ATILLA	4238	AYRANCI	19558
AYDINLIKEVLER	14356	AZİZİYE	12139
BAĞLARIÇI	3107	BADEMLİDERE	1739
BARAJ	1103	BAĞCILAR	2.388
BAŞPINAR	15976	BALGAT	4064
BATTALGAZİ	7573	BAHÇELİEVLER	12338
BEŞİKKAYA	22402	BARBAROS	6554
ÇALIŞKANLAR	3964	BAYRAKTAR	5158
ÇAMLIK	10880	BEYTEPE	2436
ÇANDARLI	1265	BİRLİK	31414
DİĞER MAHALLELER	574	BOZTEPE	1865
DOĞANBEY	1912	BÜYÜKESAT	8769
DOĞANTEPE	13491	CEBECİ	5691
DOĞU	3025	CEVİZLİDERE	13983
FATİH	1527	ÇAMLITEPE	6886
FERİDUN ÇELİK	11589	ÇANKAYA	7357
GÜLPINAR	7167	ÇAVUŞLU	312
GÜLTEPE	3157	ÇİĞDEM	15676
GÜNEŞEVLER	12622	ÇUKUR AMBAR	14748
HACETTEPE	3521	DEVLET	1819
HACI BAYRAM	2434	DİĞER MAHALLELER	1183
HACILAR	8554	DİLEKLER	1266
KALE	7535	DOĞUŞ	3284
KARACAÖREN	10182	EHLİBEYT	3390
KARAKUM	4678	EMEK	25766
KARAPÜRÇEK	49203	ERTUĞRUL GAZİ	7608
KAVAKLI	1151	ERZURUM	3479
NECATİBEY	637	ESATOĞLU	3963
ORHANGAZİ	2004	ETİ	1516
ÖNCÜLER	866	FAKÜLTELER	6403
ÖNDER	6571	FİDANLIK	1400
ÖRNEK	15205	GAZİOSMANPAŞA	3992
PEÇENEK	634	GÖKKUŞAĞI	8726
PLEVNE	5407	GÖKTÜRK	4230
SAKARYA	4700	GÜVENEVLER	10782
SERVER SOMUNCUOĞLU	6428	GÜZELTEPE	6509
SEYFİ DEMİRSOY	7160	HARBİYE	23190
SOLFASOL	2119	HİLAL	6667
ŞÜKRIYE	970	HUZUR	18688
ULUBEY	5152	İLERİ	5085
YAVUZ SELİM	741	İLKADIM	14857
YILDIRIM BEYAZIT	2882	İLKBAHAR	4843
YILDIZTEPE	8788	İLKER	6.386
YUNUS EMRE	3930	İNCESU	10.000
ZİRAAT	8823	İŞÇİ BLOKLARI	30.000
ZÜBEYDE HANIM	11812	KARAHASANLI	334
GENEL TOPLAM : 363.744		KARAPINAR	9153
ÇANKAYA İLÇESİ MAHALLELERİ		KARATAŞ	918
100.YIL	6197	KAVAKLIDERE	7133
50.YIL	1208	KAZIM ÖZALP	5489
AHLATLIBEL	2894	KEKLİPİNARI	13757
AKPINAR	11802	KIRKKONAKLAR	16910
		KIZILAY	1846

KIZILIRMAK	6746
KOCATEPE	736
KORKUTREİS	1155
KÜÇÜKESAT	5.000
KÜLTÜR	4889
MALAZGİRT	5970
MALTEPE	9880
MEBUSEVLERİ	4306
MEŞRUTİYET	966
METİN AKKUŞ	3493
METİN OKTAY	5213
MİMAR SİNAN	3814
MUHSİN ERTUĞRUL	3823
MURAT	4143
MUSTAFA KEMAL	7717
MUTLUKENT	17733
MÜRSEL ULUÇ	18946
NACİ ÇAKIR	10928
NAMİK KEMAL	1434
NASUH AKAR	4411
OĞUZLAR	8220
ORAN	11620
ORTA İMRAHOR	366
OSMAN TEMİZ	10686
ÖN CEBECİ	5420
ÖVEÇLER	9620
REMZİ OĞUZ ARIK	5860
SAGLIK	687
SANCAK	12201
SEYRANBAĞLARI	7983
SOKULLU MEHMET PAŞA	10126
SÖĞÜTÖZÜ	6102
ŞEHİT CENGİZ KARACA	8613
ŞEHİT CEVDET ÖZDEMİR	9821
TINAZTEPE	6707
TOPRAKLIK	1890
UMUT	9042
ÜNİVERSİTELER	25633
YAKUPABDAL	5691
YEŞİLKENT	808
YILDIZEVLER	13033
YUKARI BAĞÇELİEVLER	17335
YUKARI DİKMEN	9748
YUKARI ÖVEÇLER	4557
YÜCETEPE	5899
ZAFERTEPE	3046
GENEL TOPLAM	: 852.850
ETİMESGUT İLÇESİ MAHALLELERİ	
30 AĞUSTOS	24042
AHI MESUT	9832
ALSANCAK	18781
ALTAY	12374
ATAKENT	18911
AYYILDIZ	12195
BAĞLICA	4520
BAĞÇEKAPI	3791
ELVAN	23010
ERLER	6725
ERYAMAN	39493
ETİLER	7384
FATİH SULTAN	1702

GÖKSU	14860
GÜZELKENT	16406
İSTASYON	21656
KAZIM KARABEKİR	19031
OĞUZLAR	16035
PİYADE	28425
SÜVARİ	29810
ŞEHİT OSMAN AVCI	14024
ŞEKER	4369
ŞEYH ŞAMİL	18536
TOPÇU	28874
TUNAHAN	21040
YAPRACIK	795
YAVUZ SELİM	8087
YEŞİLOVA	1239
GENEL TOPLAM	: 425.947
KEÇİÖREN İLÇESİ MAHALLELERİ	
23 NİSAN	9118
19 MAYIS	29102
ADNAN MENDERES	16077
AKTEPE	10170
AŞAĞI EĞLENCE	28656
ATAPARK	27502
AYVALI	42841
BADEMLİK	21421
BAĞLARBAŞI	35155
BASINEVLERİ	16542
ÇALDIRAN	15274
ÇİÇEKLİ	12202
DİĞER MAHALLELER	487
EMRAH	10404
ESERTEPE	30828
ETLİK	37399
GÜÇLÜKAYA	20742
GÜMÜŞDERE	1442
GÜZELYURT	1327
HASKÖY	4423
HİSAR	6520
İNCİRLİ	34549
KAFKAS	11956
KALABA	13482
KANUNİ	18065
KARAKAYA	9726
KARARGAHTAPE	13825
KARŞIYAKA	5474
KAVACIK SUBAYEVLERİ	18450
KÖŞK	11826
KUŞÇAĞIZ	41667
OSMANGAZI	19788
OVACIK	3108
PINARBAŞI	35248
SANCAKTEPE	10158
ŞEFKAT	18164
ŞEHİT KUBİLAY	20694
ŞENLİK	29020
ŞENYUVA	345
TEPEBAŞI	25485
UFUKTEPE	16215
UYANIŞ	16118
YAKACIK	15685
YAYLA	35124

YEŞİLÖZ	3853
YEŞİLTEPE	9787
YÜKSELTEPE	9030
GENEL TOPLAM : 824.474	
MAMAK İLÇESİ MAHALLELERİ	
ABİDİNPAŞA	14049
AKDERE	11249
AKŞEMSETTİN	8701
ALTIAĞAÇ	5325
ALTINEVLER	3739
ANAYURT	1834
ARAPLAR	2839
AŞIK VEYSEL	15881
BAHÇELERİÇİ	8096
BAHÇELERÜSTÜ	9246
BALKIRAZ	11635
BAŞAK	27.256
BAYINDIR	550
BOĞAZIÇI	4722
BOSTANCIK	2651
CENGİZHAN	14756
ÇAĞLAYAN	5177
ÇİĞİLTEPE	3268
DEMİRLİBAHÇE	13023
DERBENT	2017
DOSTLAR	7643
DURALI ALIÇ	18213
DUTLUK	3724
EGE	6236
EKİN	12143
FAHRİ KORUTÜRK	9898
FATİH	2383
GENERAL ZEKİ DOĞAN	31619
GÖKÇEYURT	1596
GÜLSEREN	1375
GÜLVEREN	8504
HARMAN	7807
HÜREL	8476
HÜSEYİNGAZI	4002
KARAAĞAÇ	4076
KARŞIYAKA	2693
KARTALTEPE	5496
KAYAŞ	6746
KAZIM ORBAY	10677
KIBRIS	9792
KIZILCA	1143
KÖSTENCE	3552
KUSUNLAR	491
KUTLU	19874
KÜÇÜK KAYAŞ	14548
LALAHAN	3056
MEHTAP	6608
MİSKET	9113
MUTLU	23230
ORTAKÖY	950
PEYAMİ SEFA	18128
PTT EVLERİ	339
SAİMEKADIN	10104
ŞAFAKTEPE	11243
ŞAHAP GÜRLER	10391
ŞAHİNTEPE	25765

ŞEHİT CENGİZ TOPEL	3883
ŞİRİNTEPE	7844
TEPECİK	4438
TUZLUÇAYIR	13284
TÜRKÖZÜ	11055
ÜREĞİL	1165
YENİ BAYINDIR	7544
YEŞİLBAYIR	19605
YILDIRIMBEYAZIT	2867
YUKARI İMROHOR	264
GENEL TOPLAM : 559.597	
PURSAKLAR İLÇESİ MAHALLELERİ	
ALTINOVA	1029
AYYILDIZ	2736
FATİH	23956
DİĞER MAHALLELER	463
KARŞIYAKA	333
KÖSRELİKKIZIĞI	313
MERKEZ	33707
MİMAR SİNAN	15386
PEÇENEK	875
SARAY CUMHURİYET	8984
SARAY FATİH	7211
SARAY GÜMÜŞOLUK	1306
SARAY OSMANGAZİ	1577
SİRKELİ YEŞİLOVA	833
SİRKELİ YEŞİLYURT	706
TEVFİK İLERİ	4011
YILDIRIM BEYAZIT	1987
YUNUS EMRE	14180
GENEL TOPLAM :119.593	
SİNCAN İLÇESİ MAHALLELERİ	
29 EKİM	11269
ADALET	6920
AHI EVRAN	11306
AKŞEMSETTİN	25240
ANDİÇEN	20603
ATATÜRK	25058
BEYOBASI	699
CUMHURİYET	1111
ÇOĞLU	1385
ÇOKÖREN	642
DİĞER MAHALLELER	2228
ERTUĞRULGAZİ	16779
FATİH	15285
FEVZİ ÇAKMAK	4677
GAZİ	1375
GAZİ OSMANPAŞA	19108
GÖKÇEK	13314
HİSARLIKAYA	415
HÜRRİYET	1207
İSTASYON	13933
İSTİKLAL	811
MALAZGİRT	30832
MALIKÖY	477
MARAŞAL ÇAKMAK	38253
MENDERES	4763
MEVLANA	2517
MUSTAFA KEMAL	9315
OSMANİYE	586
OSMANLI	23462

PINARBAŞI	40516
PLEVNE	32214
SARAYCIK	6604
SELÇUKLU	32088
TANDOĞAN	24816
TÖREKENT	9446
TÜRKOBASI	489
ULUBATLI HASAN	18141
ÜCRET	377
YENİÇİMŞİT	1285
YENİPEÇENEK	359
YUNUS EMRE	9548
GENEL TOPLAM	: 479.453
YENİ MAHALLE İLÇESİ MAHALLELERİ	
25 MART	6968
ALACAATLI	8521
ANADOLU	7580
AŞAĞI YAHYALAR	3922
AŞAĞIYURTÇU	650
AVCILAR	5570
BALIKUYUMCU	452
BARIŞ	3358
BARIŞTEPE	10153
BATI SİTESİ	13345
BEŞTEPE	11954
BURÇ	7828
ÇAMLICA	8780
ÇARŞI	4555
ÇAYYOLU	5565
ÇİĞDEMTEPE	12506
DEMETEVLER	31587
DEMETGÜL	25155
DEMETLALE	18918
DODURGA	7645
EMNİYET	7432
ERGAZİ	16709
ERGENEKON	17472
ESENTEPE	8429
FEVZİYE	323
GAYRET	10864
GAZİ	5895
GÜVENTEPE	6960
GÜZELYAKA	5627
İŞINLAR	9714
İLK YERLEŞİM	20009
İNÖNÜ	18656
İVEDİK	786
KALETEPE	6925
KARACAKAYA	254
KARDELEN	34745
KARŞIYAKA	12093
KAYALAR	4159
KENTKOOP	31918
KONUTKENT	7496
KORU	15069
MACUN	1426
MEHMET AKIF ERSOY	7157
MEMLİK	828
OSTİM	23296
OSTİMOSB	310
ÖZEVLER	11456

PAMUKLAR	8445
PROF.DR. A. T. KIŞLALI	19347
RAGİP TÜZÜN	3956
SUSUZ	10659
ŞEHİTALİ	322
TEPEALTI	6090
TURGUT ÖZAL	23436
UĞUR MUMCU	21852
ÜMİT	13928
VARLIK	5151
YAKACIK	13368
YAŞAMKENT	18781
YENİ BATI	20372
YENİÇAĞ	4689
YEŞİLEVLER	13611
YUKARI YAHYALAR	3524
YUKARIYURTÇU	7365
YUNUS EMRE	10171
YUVAKÖY	941
GENEL TOPLAM	: 687.028

3.4. Çalışmanın Bulguları

Bu başlık altında temel istatistiki bulgular, ölçek ortalamaları, demografik bulgular alt başlıkları ile çalışmanın analizlerinin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

3.4.1. Temel İstatistiki Bulgular

3.4.1.1. Soruların Güvenilirliği

Güvenirlilik kavramı yapılan her ölçüm için gereklidir, çünkü güvenirlilik bir test yada ankette yer alan soruların birbirleri ile olan tutarlılığını ve kullanılan ölçeğin ilgilenilen sorunu ne derece yansıttığını ifade eder. Güvenirlilik analizinde kullanılan modellerden biri de Alfa Modelidir (Cronbach Alpha Coefficient). Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenirliliği aşağıdaki gibi yorumlanır:²⁰¹

$0.00 \leq \alpha < 0.40$; ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenirliliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek güvenilir, ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Cronbach Alfa Yöntemi; Ölçekte yer alan kadar sorunun varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır. Alfa kat sayısı 0-1 arasında değişim gösterir. C. Alfa soruların ortalama korelasyonuna ya da kovaryansına dayanılarak hesaplanır. Sorular arasında negatif korelasyon varsa Alfa (-) çıkar. Bu durum güvenirlilik durumunun bozulmasına neden olur.²⁰²

Anket sorularının güvenirliliğinin tespiti için Cronbach Alfa yöntemi kullanılmıştır ve sonuçlar Tablo 6 ve Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 1: Dini Yönelim Ölçeği Sorularının Güvenirliliği

Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
,925	17

Dini Yönelim Ölçeğinde yer alan sorularının güvenirliliği %92.8 olarak elde edilmiştir. Bu oran ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

²⁰¹ Şeref Kalaycı, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 2006, s.403,405

²⁰² www.akademikdestek.net

Tablo 2: Kadınla İlgili Soruların Güvenilirliği

Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
,724	19

Son olarak kadının cinsiyet rolleri, yönetici kadın ve toplumsal cinsiyet algısında kadınla ilgili hazırlanmış olan soruların güvenilirliği % 72.4 düzeyinde olarak elde edilmiş olup yine bu oran da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.4.1.2. Ölçek Ortalamaları

Tablo 3: Dini Yönelim Ölçeği Ölçek Ortalaması

İfadeler	Sayı	Ortalama	S.S.
Dinin, toplum hayatı açısından faydalı olduğunu düşünürüm.	524	3,8053	1,18640
Dinin sosyal hayat ile ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteririm.(kalp kırmamak, hırsızlık yapmamak gibi.)	527	4,1992	1,07873
Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünürüm.	525	3,8343	1,20636
Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.	524	3,4485	1,26552
İbadetlerimi genellikle yaparım.	524	3,2672	1,19319
Hata işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.	527	4,1461	1,11484
Allah, herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünürüm.	526	4,2529	1,06848
İnancıma göre hareket etmediğimde, içimde bir huzursuzluk hissederim.	523	3,7189	1,35166
Farz olmayan ibadetler yaparım.	517	2,7215	1,41002
Sıklıkla dua ederim.	515	3,8583	1,21008
Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.	519	3,9326	1,24013
Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışırım.	521	3,1440	1,40343
Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissetmem.	514	3,6265	1,41165
Dinin yasak ettiği şeyleri yaparım.	518	3,9537	1,22742
Kişinin din uğruna bir takım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulurum.	523	3,6233	1,39567
Dini kuralları sıkıcı bulurum.	524	3,9351	1,24126
Toplumun geri kalmasına dini kuralların neden olduğunu düşünürüm.	524	3,5802	1,48004
Valid N (listwise)	470	3,708	

Tablo 5’de dini yönelim ölçeğinin ortalaması 3,708’dir. Yani din ile ilgili ifadelerin yer aldığı ve dini yönelim ölçeği olarak kullanılan bu ölçeğe karşı çalışmada katılımcılar ifadelerin hemen hemen tümünü yanıtlamış ve elde edilen genel eğilim “kısmen katılıyorum” seviyesindedir. Din ile ilgili kişilerin eğilimlerinin ölçülmek

istendiği bu ölçek karşısında Ankara evreni sınırlarında orta düzeyde dini eğilime sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4: Kadına Dair İfadelerin Ölçek Ortalaması

İfadeler	Sayı	Ortalama	S.S.
Yönetici bir kadın insan ilişkilerini de yönetmeyi bilir.	526	3,9791	1,08739
Yönetici bir kadın, topluma faydalı bir çocuk yetiştirir.	515	3,9010	1,08756
Yönetici bir kadın aynı zamanda iyi bir eş iyi bir anne olabilir.	522	3,9808	1,08365
Yönetici bir kadının aile hayatı iş hayatı ile çatışır.	522	3,3621	1,29117
Yönetici bir kadının yoğun iş hayatı ev içindeki rollerini aksatmasına sebep olur.	527	3,0417	1,25395
Yönetici bir kadının yoğun iş hayatı annelik görevini aksatmasına sebep olur.	525	3,0229	1,29865
Kadının, yönetsel kademelerde bulunması eşinin kendisini baskı altında hissetmesine sebep olabilir.	523	3,1300	1,25728
Yönetici bir kadının, iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışması erkek egemen bir toplumda ahlaki bozulmaya neden olur.	527	4,0493	1,21047
Kadın iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemelidir.	527	3,0247	1,43336
Annelik görevine engel olmadığı takdirde kadın aktif bir biçimde iş hayatında yer alabilir.	526	4,1388	1,09446
Kadın iyi bir yönetici olur.	522	4,1226	1,09277
Yönetici bir kadın hem iş hem aile hayatında başarılı olur.	523	3,9369	1,17682
Din, dini inanç kadına önem (değer) verir.	525	3,6324	1,38700
Din kadının çalışmasını engellemez.	523	3,7323	1,39136
Din kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez.	513	3,6121	1,38477
Dinin, erkek egemen toplum yapısını desteklediğini düşünürüm.	525	3,2514	1,40393
Kadının yaratılış özellikleri yönetici olmak için uygundur.	522	3,8276	1,19539
Kadının yaratılışındaki temel görevi anne ve eş olmaktır.	516	3,0950	1,39510
Kadının yönetsel kademelerde erkeğe göre üst konumda olması erkek egemen toplumda kabullenilebilir bir durumdur.	526	2,8536	1,28414
Valid N (listwise)	464	3,573	

Tablo 6’da görüldüğü gibi kadının cinsiyet rolleri, yönetici kadın ve kadının toplumdaki yeri ile ilgili ifadelerin yer aldığı bu ölçeğin ortalaması 3,573’tir. Bu ifadeler karşısında katılımcıların genel eğiliminin yine “kısmen katılıyorum” düzeyinde yani orta seviyede seyrettiği görülmektedir.

3.4.1.3. Demografik Bulgular

Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Frekans (F)	Yüzde (%)
Cinsiyetiniz	Erkek	301	57,1
	Kadın	226	42,9
Yaşınız	0-18	4	,8
	19-36	283	53,7
	37-54	181	34,3
	55 ve üstü	52	9,9
Medeni Durum	Evli	357	67,7
	Bekar	169	32,1
Eğitim Durum	Lisansüstü	52	9,9
	Lisans	158	30,0
	Ön Lisans	66	12,5
	Lise	162	30,7
	İlköğretim	88	16,7
Gelir Durum	0-1000 TL	148	28,1
	1001-2000	227	43,1
	2001-4000	113	21,4
	4001-7000	32	6,1
	7001 ve üstü	7	1,3
MesleK	Özel Sektör	202	38,3
	Kamu Sektörü	92	17,5
	Çalışmıyor	85	16,1
	Öğrenci	32	6,1
	Esnaf	70	13,3
	Emekli	46	8,7

Tablo 7’de görüldüğü üzere, araştırma toplam 527 katılımcı ile yapılmıştır. Ankete katılımcı sayısı 541 olmakla birlikte; 14 anket çeşitli nedenlerle geçersiz sayılarak iptal edilmiş ve analize dahil edilmemiş ve 527 anket üzerinden tüm analizler yapılmıştır. Katılımcıların %57.1’s (301) erkek katılımcıdan, % 42.9’u (226) kadın katılımcıdan oluşmuştur. Katılımcıların cinsiyet açısından dağılımları birbirine yakın durumdadır.

Katılımcıların yaş ortalaması genel olarak orta yaş altı- orta yaş- orta yaş üstü şeklinde 19-54 yaş aralığında ağırlıklı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %67.7 sinin evli olduğu görülmektedir. Yine katılımcıların %30.7’si lise eğitimini, % 30.0’u lisans eğitimini tamamlamış görülmektedir. Katılımcıların gelir durumu açısından durumu ise ağırlıklı bir oranda düşük gelir düzeyinde seyir etmiştir. (%43.1’i (227) 1001-2000 TL)

Tablo 6: Dindarlık Algısı

		Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	Dindarım	41	13,6	13,6
	Orta dindarım	143	47,5	61,1
	Dindar değilim	117	38,9	100
	Toplam	301	100	
Erkek	Dindarım	48	21,2	21,2
	Orta dindarım	112	49,6	70,8
	Dindar değilim	66	29,2	100
	Toplam	226	100	

Tablo 8 incelendiğinde; kadın katılımcılardan %13.6'sı (41 kişi) kendini "dindar" olarak tanımlarken; erkek katılımcılarda bu oran %21.2 (48 kişi) olarak görünmektedir. Kendini "dindar değilim" şeklinde tanımlayan kadın katılımcıların oranı %38.9 (117 kişi) iken; erkeklerde bu oran %29.2 (66 kişi) olarak ortaya çıkmıştır. Dünya üzerinde kadınların erkeklerden daha dindar olarak algılanmalarına çalışmanın teorik bölümünde değinilmişti ancak Ankara evreninde yürütülen incelemede paralel değerler görülmemektedir. Ayrıca teori kısmında düşüncelerine yer verilen Obelkovich vd.: "Din ve Dinde kadınların oynadığı rol konusunda yapılan araştırmalar, kadınların doğuştan dindar oldukları görüşünün yeniden gözden geçirilmesine yol açmış ve kadınların dinsel bağlılıklarının zaman zaman toplumsal düzeni yıkıcı bir rol oynayabildiğini, ayrıca toplumsal cinsiyet ilişkilerinin çelişkilerinden nasıl yararlanabildiklerini ortaya koymuştur."²⁰³ Şeklindeki yorumlarını yapılan araştırmanın da bir nevi doğruladığı görülmektedir.

3.4.2. Hipotez Testleri

Bu başlık altında çalışmanın çıkış noktasını oluşturan ve ona yön veren hipotezlerin test edilmesine yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışma kapsamında ortaya atılan hipotezler aşağıda toplu olarak verilmiş olup, her bir hipotez ilişkili olduğu başlık altında test edilerek yorumlanmıştır.

H₁:Dindarlık düzeyi ile dinin kadına bakışı arasında cinsiyet farklılık yaratır.

²⁰³ J. Obelkovich, L. Roper, R. Samuel, derl. Disciplines of Faith, Studies in Religion, Politics and Patriarchy, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1987, Introduction, s. 8; alınt. Berktaş, s. 172.

H₂:Dindarlık düzeyi algısı-dini yönelim-cinsiyet arasında doğrusal bir ilişki vardır.

H₃: Dini yönelim cinsiyete göre farklılık gösterir

H₄:Dini yönelim cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H₅:Kadının cinsiyet rollerine ilişkin algı kadın-erkek açısından farklılık yaratır.

H₆: Kişilerin Farklı Dindarlık Düzeyi Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı-
Cinsiyet Açısından Farklılık Yaratır.

H₇: Kişilerin dindarlık düzeyi algısı yönetim-kadın ilişkisine bakışında farklılık yaratır.

H₈:Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile yönetimde kadına bakış, cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H₉: Kişinin dindarlık düzeyi algısı, toplumsal cinsiyete bakışında farklılık yaratır.

H₁₀:Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile toplumsal cinsiyete bakışı erkek ya da kadın olmak açısından farklılaşır.

3.4.2.1.Dindarlık Düzeyi-Dini Yönelim-Cinsiyet Temelli Hipotezler

Kişilerin dindarlık düzeyi algısı ölçekte yer alan aşağıda verilen ifadeler ile ölçülmek istenmiştir.

K1: Din, dini inanç kadına önem (değer) verir.

K2: Din, kadının çalışmasını engellemez.

K3: Din, kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez.

K4: Dinin, erkek egemen toplum yapısını desteklediğini düşünürüm.

Bu sorular ile genel dini inanç-kadın ilişkisi değerlendirilmek istenmektedir. Burada katılımcıların kendi dindarlık düzeyi algıları ile toplumda kadına yönelik yerleşmiş genel algı/algıları ortaya koyulmak istenmektedir.

Dindarlık algı düzeyi; “Dindarım ve Dindar Değilim” biçiminde ikili düzeyde ele alınmıştır. Söz konusu bu ilişkiler Erkek- Kadın ayrımı gözetilerek test edilmiştir.

Dindarlık düzeyi ile Kadına yönelik algı (K1-K4) arasında erkek ve kadın katılımcılar ayrımında ilişki olup olmadığına Korelasyon Testi ile bakılmıştır. Gruplar arasında (Cinsler arasında) farklılık olup olmadığı ise T-Testi ile analiz edilerek hipotez sınaması yapılmıştır.

H1:Dindarlık Düzeyi İle Dinin Kadına Bakışı Arasında Cinsiyet Farklılık Yaratır.

Tablo 7: Dindarlık Düzeyine Göre Cinslerin Kadına Yönelik Genel Algısı

		Din. Düz.	Din kad. değer verir	Din kad. Çalış. engellemez	Din kad. Yön. Olm. engellemez	Din erk. Egemen top. Destekler
Kadın	Korelas	1	,497**	,261**	,280**	-,240**
	Sayı	301	299	299	293	300
Erkek	Korelas	1	,487**	,298**	,392**	-0,097
	Sayı	226	226	224	220	225

**0.01 Seviyesinde İlişki (Çift Kuyruklu)

Tablo 9’da dindarlık düzeyi algısına göre grupların, dinin kadına bakışı ile ilgili ifadeler (K1-K4) için korelasyon analizi sonuçlarına göre, kadın açısından “din kadına önem ve değer verir” ifadesi ile arasında (0,497**) güçlü bir ilişki mevcuttur.”din kadının çalışmasını engellemez.” ifadesi ile (0,261**) ilk ifade kadar olmasa bile yine güçlü bir ilişki vardır.”Din kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez.” ifadesi ile (0,280**) de güçlü bir ilişki mevcuttur.

Tablo 9 erkek açısından değerlendirildiğinde “din kadına önem ve değer verir” ifadesi ile arasında (0,487**) kadına göre daha düşük ancak yine güçlü bir ilişki saptanmıştır. ”Din kadının çalışmasını engellemez.” ifadesi ile (0,298**) kadına göre daha fazla ve yine güçlü bir ilişki vardır.”Din kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez.” ifadesi ile (0,392**) kadına göre fazla ve güçlü bir ilişki mevcuttur.

Buna göre dindarlık düzeyi ile dinin kadına ilgili genel bakışı arasında doğrusal yönlü ilişki mevcuttur.

Korelasyon testi sonucunda, dinin kadına değer ve önem verdiği hem dindar kadınlar hem de dindar erkekler tarafından doğrusal yönlü bir kabul edildiği görülmektedir.

Tablo 8: Dindarlık Düzeyi Algısında Gruplar Arasında İlişki

		T	St. Sapma	Ort.fark.	Sig. Değeri	
Kadın	Din kadına değer verir	-10,349	155	-2,16432	0,000	
		-9,973	63,473	-2,16432	0,000	
	Din kad. çalışmasını engellemez	-4,696	156	-1,09277	0,000	
		-4,074	56,141	-1,09277	0,000	
	Din kad. yön. poz. yüks. engellemez	-4,965	152	-1,15429	0,000	
		-4,033	49,168	-1,15429	0,000	
	Din erk. Egemen topl. Destekler.	3,875	156	0,98437	0,000	
		3,842	68,926	0,98437	0,000	
			T	St. Sapma	Ort.fark.	Sig. Değeri
	Erkek	Din kadına değer verir	-8,573	112	-1,93371	0,000
-7,838			66,204	-1,93371	0,000	
Din kad. çalışmasını engellemez		-4,394	110	-1,22398	0,000	
		-4,161	77,436	-1,22398	0,000	
Din kad. yön. poz. yüks. engellemez		-5,952	109	-1,57692	0,000	
		-5,679	79,721	-1,57692	0,000	
Din erk. Egemen topl. Destekler.		1,289	111	0,35256	0,200	
		1,271	95,794	0,35256	0,207	

Ha: Gruplar arasında farklılık vardır.

H0: Gruplar arasında farklılık yoktur.

“Dinin erkek egemen toplum yapısını desteklediğini düşünürüm” ifadesi için gruplar arasında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu ifade için hipotez reddedilirken ilk üç ifade için Sig değeri <0,005 olduğu için, Ha kabul edilmiştir.

Yani, K1, K2 ve K3 için; *Dindarlık düzeyi ile dinin kadına bakışı arasında cinsiyet farklılık yaratır.* Gruplar arasındaki farklılığın hangi cins açısından daha belirgin olduğu ise, ortalamaların yer aldığı Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 9: Gruplar Arasındaki Farkların Ortalamaları

			Sayı	Ortalama	S.S.
Kadın	Din kadına değer verir	Dindarım	40	2,075	1,20655
		Dindar değilim	117	4,2393	1,11919
	Din kad. çalışmasını engellemez	Dindarım	41	2,9756	1,57302
		Dindar değilim	117	4,0684	1,16506
	Din kad. yön. poz. yüks. Engellemez	Dindarım	39	2,8718	1,673
		Dindar değilim	115	4,0261	1,07981
Din erk. Egemen topl. Destekler.	Dindarım	41	3,8049	1,41809	
	Dindar değilim	117	2,8205	1,39343	
Erkek	Din kadına değer verir	Dindarım	48	2,5208	1,55727
		Dindar değilim	66	4,4545	0,82615
	Din kad. Çalışmasını engellemez	Dindarım	46	2,7609	1,70209
		Dindar değilim	66	3,9848	1,24644
	Din kad. yön. poz. yüks. Engellemez	Dindarım	46	2,5000	1,58815
		Dindar değilim	65	4,0769	1,20296
	Din erk. Egemen topl. Destekler.	Dindarım	48	3,5833	1,51353
		Dindar değilim	65	3,2308	1,37806

“Din kadına önem ve değer verir” ve “Din kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez” ifadeleri için, kendisini dindar olarak algılamayan kadınların kendilerini dindar olarak algılayan kadınlara göre daha olumlu yanıt verdiği tespit edilmiştir. Yani kendisini dindar görmeyen kadınlar, dindar gören kadınlara göre; *dinin kadına daha fazla önem verdiğini ve dinin kadının çalışmasını ve iş hayatında yükselmesini engellemediği görüşüne daha fazla katıldıklarını belirtmişlerdir.* Buradan, dinin kadının yükselmesinin önünde bir engel teşkil etmediği ve dinin kadına önem verdiği algısının paylaşılmasında, kişilerin olumsuz dindarlık algısının (dindar olmama algısı) cinsiyet açısından farklılık yaratmadığı, kadına yönelik bu üç ifadeye daha baskın algının daha ziyade kendisini dindar olarak algılamayan bireylerde öne çıktığı görülmektedir.

“Dinin erkek egemen toplum yapısını desteklediğini düşünürüm.” ifadesi içinse dindarım diyen kadınların daha olumlu yanıt vermiş olduğunu görmekteyiz. Yani dindarım diyen kadınlar dinin, erkek egemen toplum yapısını desteklediğine daha fazla katılmaktalar.

Erkekler için ise; “Din kadına önem ve değer verir.” ve “Din kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez” ifadelerine yine kendisini dindar olarak görmeyen erkeklerin daha olumlu yanıt verdiğini görmekteyiz. Kadınlar için yukarıda tespit edilen durum erkekler için de benzer biçimde seyir etmiştir.

H2:Dindarlık Düzeyi Algısı-Dini Yönelim-Cinsiyet Arasında Doğrusal Bir İlişki Vardır.

Tablo 10: Dindarlık Düzeyi Algısı-Dini Yönelim Ölçeği-Cinsiyet Arasındaki İlişki

			Din.Düzeyi	Dini yönelim
Kadın	Dindarlık Algısı	Korelasyon	1	0,444(**)
		Sayı	301	300
	Dini Yönelim	Korelasyon	0,444**	1
		Sig. Değ.	0,000	
	Sayı	300	300	
Erkek	Dindarlık Algısı	Korelasyon	1	0,529(**)
		Sayı	226	226
	Dini Yönelim	Kor.	0,529**	1
		Sig. Değ.	0,000	
	Sayı	226	226	

**0.01 Seviyesinde İlişki (Çift Kuyruklu)

H_0 : Dindarlık düzeyi algısı-Dini yönelim-cinsiyet arasında doğrusal bir ilişki yoktur.

H_a : Dindarlık düzeyi algısı-Dini yönelim-cinsiyet arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Dindarlık Düzeyi Algısı-Dini Yönelim ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiyi tespit etmek için korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Buna göre H_a kabul edilmiştir. Hem kadınlar açısından hem de erkekler açısından dini yönelim ölçeği ile dindarlık düzeyi arasında doğrusal ve kuvvetli bir ilişki tespit edilmiştir. Yani, her iki cins için de kişilerin algıladıkları dindarlık düzeyi ile dini yönelimin ölçümlendiği ölçek ortalaması arasında paralel bir ilişki görülmüştür. Bu durum için, kendisini “dindar” olarak algılayan kişilerin, dini yönelimlerinin (din ile ilgili çeşitli ifadelerden oluşan ve genel bir tutum ölçmeye çalışan ölçek) doğrusal bir ilişki içine olduğu söylenebilir. Yine “dindar değilim” algısı içinde olan kişiler içinde negatif yönlü bir paralellikten söz edilebilir.

H3: Dini Yönelim Cinsiyete Göre Farklılık Gösterir

Tablo 11: Dini Yönelim-Cinsiyet İlişkisi

Dini Yönelim/Kadın	St.Sapma	Ort.fark.	Sig. Değeri
	156	-1,52408	0,000
	59,732	-1,52408	0,000
Dini Yönelim/Erkek	St.Sapma	Ort.fark.	Sig. Değeri
	112	-1,85322	0,000
	76,594	-1,85322	0,000

H0: Dini yönelim cinsiyete göre farklılık göstermez.

Ha: Dini yönelim cinsiyete göre farklılık gösterir.

Sig değeri <0,005 olduğuna göre dini yönelim cinsiyet açısından farklılık oluşturmaktadır. Bu nedenle, Ha kabul edilmiştir. Yani; kişilerin dini yönelim tutumları, kadın ve erkeğin dindarlık düzeyi algısına göre farklılaşmaktadır. Farklılığın tespiti tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 12: Dindarlık Algısı-Dini Yönelim Ölçeği İlişkisi Cinsiyet Açısından Farklılıklar

Dini Yönelim		Sayı	Ortalama	S.S.	F değeri	Sig. Değeri
Kadın	Dindarım	41	2,7195	1,09000	1,745	0,188
	Dindar değilim	117	4,2436	0,88963		
Erkek	Dindarım	48	2,5104	1,25685	13,931	0,000
	Dindar değilim	66	4,3636	0,83916		

Kendini dindar olarak görmeyen erkek ve kadınların, dindar olarak gören erkek ve kadınlara göre dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın teori kısmında Berktaç’ın dindarlık düzeyi ile ilgili güzel bir tespiti mevcuttur.

“Kendilerini dindar saymayan insanlar bile, dinsel geleneklerin kültüre kattığı imgeler aracılığıyla ‘düşünürler’ ve bunların yaydığı değer yargılarını içlerinde taşırlar. Dinsel geleneklerin yarattığı imgelerin büyük çoğunluğu erkeklerce yaratılmıştır ama kadınlar bunları içselleştirir ve belki de her şeyden daha çok bu tanımların baskısı altında kalırlar.”²⁰⁴

²⁰⁴ Berktaç, a.g.e., s. 213.

H4:Dini Yönelim Cinsiyet Açısından Farklılık Yaratır.

Tablo 13: Dini Yönelim-Cinsiyet İlişkisi

Dini Yönelim	Sayı	Ortalama	S.S.	S.s. Hatası	Ort. Fark.	Sig.Değeri (2-tailed)
Kadın	300	3,72	1,12285	0,06483	0,06735	0,515
Erkek	226	3,6527	1,23915	0,08243	0,06735	0,521

Ha: Dini Yönelim cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H0: Dini Yönelim cinsiyet açısından farklılık yaratmaz.

Anlamlılık değeri (Sig. Değeri) >0,005 olduğu için H0 kabul edilmiştir. Yani Dini Yönelim cinsiyet açısından farklılık yaratmaz.

Tablo 14: Dini Yönelim-Cinsiyet İlişkisi Ortalamaları

Dini Yönelim Ortalama	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	1	9	3
	1,5	7	2,3
	2	26	8,6
	2,5	18	6
	3	38	12,6
	3,5	36	12
	4	48	15,9
	4,5	45	15
	5	73	24,3
Toplam	300	99,7	
Erkek	1	14	6,2
	1,5	6	2,7
	2	18	8
	2,5	16	7,1
	3	24	10,6
	3,5	29	12,8
	4	28	12,4
	4,5	28	12,4
	5	63	27,9
Toplam	226	100	

(1,1.5,2,2.5:Düşük, 3:Orta, 3.5,4,4.5:Yüksek)

Dini Yönelim ölçeğindeki ifadelerle verilen yanıtları kadınlar açısından değerlendirdiğimizde, kadınların %19,9'unun (60 kişi) dini yönelimi daha düşük düzeyde çıkarken; (düşük olarak alınan 1-2.5 arası toplanarak elde edilmiştir) 12,6'sının (38kişi) orta düzeyde yöneliminin olduğu, %67,2'sinin (202 kişi) ise dini yöneliminin yüksek düzeyde (3.5-5 arası toplanarak elde edilmiştir) olduğu tespit edilmiştir.

Dini Yönelim ölçeğindeki ifadelerle verilen yanıtları erkekler açısından değerlendirdiğimizde, erkeklerin %24 'ünün (54 kişi) dini yönelimi daha düşükken, 10,6 'sının (24 kişi) orta düzeyde dini yönelimi olduğu, 65,5'inin (148 kişi) dini yöneliminin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan araştırma evreninde kadın ve erkek katılımcıların dini eğilim ölçeğine bakılarak elde edilen değerlerde (olumlu tutumlar ve olumsuz tutumlar toplanarak elde edilmesiyle) yüksek dini yönelim çizgisinde oldukları görülmektedir.

3.4.2.2. Dindarlık Algısı -Kadının Rollerine Temelli Hipotez Testleri

H5: Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı Kadın-Erkek Açısından Farklılık Yaratır.

Ha: Kadının cinsiyet rollerine ilişkin algı kadın-erkek açısından farklılık yaratır.

H0: Kadının cinsiyet rollerine ilişkin algı kadın-erkek açısından farklılık yaratmaz.

Tablo 15: Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Cinslere Göre Farklılığı

Kadının Cinsiyet Rollerine	Varyans		Ortalamalar						
	F Değeri	Sig. Değeri	T	df	Sig. (2tailed)	Ortalama	S.S.H.	95% Confidence Interval of the Difference	
	1,024	0,312	-1,533	514	0,126	0,51627	0,12395	-0,43358	0,0535
			-1,533	472,59	0,126	0,51627	0,12405	-0,43382	0,0537

Tablo 17'de anlamlılık değeri sig.değeri $0,126 > 0,05$ olduğu için H5 hipotezi red edilmiştir. Katılımcıların kadın ya da erkek olması "*Kadının yaratılışındaki temel görevi anne ve eş olmaktır*" ifadesi açısından farklılık yaratmamaktadır. Sonuç olarak kadın ve erkek katılımcıların kadının cinsiyet rollerine karşısında benzer tutum içerisinde olduklarını ve kadının temel görevinin "anne" ve "eş" olduğunu paylaştıklarını söyleyebiliriz.

H₆: Kişilerin Farklı Dindarlık Düzeyi Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı-Cinsiyet Açısından Farklılık Yaratır.

Tablo 16: Dindarlık Düzeyi İle Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı

K6		Dindarlık Düzeyi Algısı	Sayı	Ortalama	Std.Sap.	t testi (Sig. Değeri)
Cinsiyet	Kadının Cinsiyet rolleri					
Kadın	K6	Dindarım	41	2,0000	1,24499	0,000
		Dindar değilim	116	3,5259	1,34786	0,000
Erkek	K6	Dindarım	46	2,6739	1,46142	0,003
		Dindar değilim	63	3,4762	1,31808	0,004

Ha: Kişilerin Farklı Dindarlık Düzeyi Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı-Cinsiyet Açısından Farklılık Yaratır

Ho: Kişilerin Farklı Dindarlık Düzeyi Kadının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algı-Cinsiyet Açısından Farklılık yaratmaz.

Tablo 18’de katılımcıların dindarlık düzeyi ile kadının cinsiyet rollerine ilişkin algı katılımcıların cinsiyetlerine göre t testi analizine dahil edilmiş ve anlamlılık değeri (sig. değeri) <0,005 olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu değişkenler için ortaya koyulan hipotezde Ha kabul edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, dindarlık düzeyi-cinsiyet rolleri algısı-katılımcıların cinsiyeti açısından yapılan üçlü hipotez testinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, kendisini dindar olarak görmeyen erkek ve kadınlar, dindar olarak gören erkek ve kadınlara oranla, kadının yaratılışındaki temel görevinin “anne” ve “eş” olduğu yönündeki ifadeyi kendilerini dindar olarak gören katılımcılara göre daha yoğun benimsemektedirler

3.4.2.3. Kadın Yönetici –Dindarlık Algısı İlişkisi Temelli Hipotez Testleri

H₇: Kişilerin Dindarlık Düzeyi Algısı Yönetim-Kadın İlişkisine Bakışında Farklılık Yaratır.

H₀: Kişilerin dindarlık düzeyi algısı, yönetim-kadın ilişkisine bakışında farklılık yaratmaz.

H_a: Kişilerin dindarlık düzeyi algısı, yönetim-kadın ilişkisine bakışında farklılık yaratır.

Tablo 17: Kadın Yönetici –Dindarlık Algısı İlişkisi

	T	Df	Ort.fark.	Sig. Değeri
Kadın iyi bir yön. Olur	1,963	269	0,28164	0,51
	2,114	212,343	0,28164	0,36
Yön. Kad. iş ve aile hayatında başarılı olur	1,543	267	24529	0,124
	1,593	187,58	24529	0,113
Yön. Kad. insan ilişk. İyi yönetir.	1,068	269	15508	0,286
	1,084	181,519	15508	0,28
Yön.Kad. aynı zamanda iyi eş olur	1,189	262	0,16893	0,235
	1,237	186,222	0,16893	0,218
Yön. Kad. İyi eş ve anne olur	1,236	268	0,17408	0,217
	1,302	197,098	0,17408	0,194
Yön.Kad. iş hayatı-aile hayatı çatışır.	1,728	268	28,773	0,85
	1,699	162,17	28,773	0,91
Yön.Kad. iş hay. ev içi rol. aksatmasına neden olur	0,706	270	0,11721	0,481
	0,708	176,178	0,11721	0,48
Yön.Kad. iş hay. annelik gör. aksatmasına neden olur	0,487	269	0,08341	0,627
	0,478	166,743	0,8341	0,633
Kadının yön. Olması eşinin baskı altında hissetmesine sebep olur.	0,408	268	0,06576	0,684
	0,395	156,078	0,06576	0,694

Anlamlılık değerinin (sig. değeri) >0,05 olduğu için Ho kabul edilmiştir. Yani kişilerin dindarlık düzeyi algısı, yönetim-kadın ilişkisine bakışında farklılık yaratmaz. Dolayısıyla H7 red edilmiştir.

Toplumca kadına atfedilen rollerin yanı sıra kadının başarılı bir yönetici olamayacağına dair yine toplumsal olarak kabul edilen bir olgudur. Çünkü kadınların

kişisel özellikleri bir lider ya da bir yönetici olmak için uygun görülmemektedir.²⁰⁵ Ankara evreninde kadınların başarılı bir yönetici olamayacağı algısının olumlu yönde değiştiğini çalışmamız açısından söyleyebiliriz. Bu olumlu değişimi (çalışma evreni kapsamında) “Kadın iyi bir yönetici olur” ifadesinin frekans tablosundan da görebiliriz. Kadının iyi bir yönetici olacağına dair olumlu tutum sergileyenler çalışma evreninin % 73.6’sıdır.

Tablo 18: Kadın İyi Bir Yönetici Olur

	Frekans	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli			
Hiç katılmıyorum	17	3,3	3,3
Katılmıyorum	30	5,7	9,0
Kimsen katılıyorum	91	17,4	26,4
Katılıyorum	118	22,6	49,0
Tamamen katılıyorum	266	51,0	100,0
Toplam	522	100,0	
Kayıp Değer	5		
Total	527		

H8: Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile yönetimde kadına bakış, cinsiyet açısından farklılık yaratır.

Ha: Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile yönetimde kadına bakış, cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H0: Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile yönetimde kadına bakış, cinsiyet açısından farklılık yaratmaz.

²⁰⁵ Erol Eren, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, Alıntı: Adem Öğüt, Türkiye’de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.

Tablo 19: Kadın Yönetici İfadeleri- Cinsiyet-Dindarlık Düzeyi Algısı İlişkisi

		T	Df	Ort. fark.	Sig. Değeri	F değeri	Sig. Değeri
KADIN	Kadın iyi bir yönetici olur	1,821	156	0,29956	0,070	6,223	0,014
		2,025	86,695	0,29956	0,046		
	Yön. Kad. iş ve aile hayatında başarılı olur	1,494	153	0,28370	0,137	1,193	0,276
		1,54	71,978	0,28370	0,128		
	Yön. Kad. İnsan ilişk. İyi yönetir.	1,176	155	0,22077	0,241	1,071	0,302
		1,208	67,056	0,22077	0,231		
	Yön. Kad. aynı zamanda iyi eş olur	1,215	151	0,22500	0,226	0,030	0,862
		1,201	67,056	0,22500	0,234		
	Yön. Kad. İyi eş ve anne olur	1,738	154	0,31207	0,084	2,726	0,101
		1,99	89,427	0,31207	0,050		
	Yön. Kad. iş hayatı-aile hayatı çatışır.	1,688	154	0,39316	0,093	0,007	0,933
		1,646	62,534	0,39316	0,105		
	Yön. Kad. iş hay. ev içi rol. aksatmasına neden olur	1,202	156	0,26454	0,231	0,000	0,983
		1,241	74,328	0,26454	0,219		
Yön. Kad. iş hay. annelik gör. aksatmasına neden olur	0,856	155	0,20206	0,393	1,613	0,206	
	0,818	64,817	0,20206	0,416			
Kadının yön. olması eşinin baskı altında hissetmesine sebep olur.	0,711	155	0,15534	0,478	0,000	0,983	
	0,718	68,626	0,15534	0,475			
ERKEK							
	Kadın iyi bir yönetici olur	2,523	111	0,57468	0,013	7,458	0,007
		2,63	110,93	0,57468	0,010		
	Yön.Kad. iş ve aile hayatında başarılı olur	2,212	112	0,53788	0,029	0,782	0,378
		2,262	108,41	0,53788	0,026		
	Yön. Kad. insan ilişkilerini iyi yönetir.	1,346	112	0,29735	0,181	0,208	0,649
		1,359	104,75	0,29735	0,177		
	Yön. Kad. aynı zamanda iyi eş olur	1,166	109	0,25686	0,246	5,511	0,021
		1,223	108,55	0,25686	0,224		
	Yön. Kad. İyi eş ve anne olur	1,117	112	0,24242	0,266	1,526	0,219
1,145		109,04	0,24242	0,255			

Yön. Kad. iş hayatı-aile hayatı çatışır.	1,417	112	0,34280	0,159	0,818	0,368
	1,407	98,841	0,34280	0,163		
Yön. Kad. iş hayatı ev içi rol. aksatmasına neden olur	0,337	112	0,08712	0,737	0,431	0,513
	0,338	102,66	0,08712	0,736		
Yön. Kad. iş hay. annelik gör. aksatmasına neden olur	0,666	112	0,16477	0,506	0,020	0,869
	0,666	101,02	0,16477	0,507		
Kadının yön. olması eşinin baskı altında hissetmesine sebep olur.	0,22	111	0,05448	0,827	3,782	0,054
	0,214	88,761	0,05448	0,831		

İfadelerin anlamlılık değerinin (sig. değeri) $> 0,05$ olduğu için H_0 kabul edilmiştir. Dindar olmak ya da dindar olmamak (kişilerin algısı bağlamında) açısından kadın yöneticiye yönelik ifadeler karşısında (K11-K19 ifadeleri) cinsiyet farklılık oluşturmamaktadır.

3.4.2.4. Toplumsal Cinsiyet Algısı-Dindarlık Algısı İlişkisi

H9: Kişinin Dindarlık Düzeyi Algısı, Toplumsal Cinsiyete Bakışında Farklılık Yaratır.

H0: Kişinin dindarlık düzeyi algısı, toplumsal cinsiyete bakışında farklılık yaratmaz.

Ha: Kişinin dindarlık düzeyi algısı, toplumsal cinsiyete bakışında farklılık yaratır.

Tablo 20: Dindarlık Düzeyi-Toplumsal Cinsiyet Algısı İlişkisi

İfadeler	T	Df	Ort.fark.	sig. değ. (2-tailed)
Kad. erkeğe göre üst konumda olm. Erkek egemen toplumda kabullenilebilir	-1,648	269	-0,26726	0,101
	2,63	150,531	-0,26726	0,12
Yön. Kad. erkeklerle ortak alanda çalışması toplumda ahlaki bozulmaya neden olur	4,471	270	0,71051	0,000
	4,837	214,372	0,71051	0,000
Kadın iş hay. başarıdan çok aile hay. başarıyı önemsemelidir	-6,312	270	-1,12924	0,000
	-6569	193,689	-1,12924	0,000

Anlamlılık değerinin sig. değeri $< 0,05$ olduğu için K8 ve K9 ifadeleri için kişinin dindarlık düzeyi, toplumsal cinsiyete bakışında farklılık yaratmaktadır. Bu

durumda H_a hipotezi kabul edilmiştir. K7 ifadesi için ise anlamlılık değerinin (sig. değeri) $> 0,05$ olduğu için H_0 kabul edilmiştir.

Bu farklılıkların tespiti için t-testi analizinden yararlanılmış ve sonuçlar tablo 23'te gösterilmiştir.

Tablo 21: Dindarlık Düzeyi-Toplumsal Cinsiyet Algısı İlişkisi Ortalamaları

		Sayı	Ortalama	S.S.	S.S.Hatası
Kad. erkeğe göre üst konumda olm. Erkek egemen toplumda kabullenilebilir	Dindarım	88	2,7273	1,37905	0,14701
	Dindar değilim	183	2,9945	1,18367	0,0875
Yön. Kad. erkeklerle ortak alanda çalışması toplumda ahlaki bozulmaya neden olur	Dindarım	89	4,4045	1,04141	0,11039
	Dindar değilim	183	3,694	1,31112	0,09692
Kadın iş hay. başarıdan çok aile hay. başarıyı önemsemelidir	Dindarım	89	2,2697	1,27711	0,13537
	Dindar değilim	183	3,3989	1,43328	0,10595

“Yönetici bir kadının, iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışması erkek egemen toplumda ahlaki bozulmaya neden olur” ifadesi için, kendini dindar olarak tanımlayanların, dindar olarak tanımlamayanlara oranla daha olumlu yanıt verdiği görülmüştür. Yani, dindarım diyenler “yönetici bir kadının, iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışması erkek egemen toplumda ahlaki bozulmaya neden olur” ifadesine daha çok katılmaktadır.

“Kadın, iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemelidir” ifadesi için, kendini dindar olarak ifade etmeyenler daha olumlu yanıt vermiştir. Yani dindar değilim diyenler “kadın iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemelidir” ifadesine daha çok katılmaktadır. Konuyla ilgili Atabek’in düşüncelerine toplumsal algılar başlığı altında yer verilmişti:”Kadının kendini geliştirmesi, meslek sahibi olması, bu mesleklerin en üst basamaklarına çıkması, toplumda yetki sahibi olması gibi önemli aşamalar bile bir kadının ‘eş ve anne’ olması kadar toplumsal prestij sağlamamaktadır.”²⁰⁶ Atabek, evlilik kurumunu, içinde yaşadığımız toplumların kendi kurallarını, kendi değer yargılarını aktardığı bir yaşama biçimi olarak yorumlamış.” Evlilik evlenen iki insanı da çok aşan; görevleri, rolleri, beklentileri önceden belirlenmiş bir kurumdur.”²⁰⁷ Kadınlara ilgili olumlu değişiklikler

²⁰⁶ Atabek, a.g.e.,s. 36

²⁰⁷ Atabek, , a.g.e.,s. 51, 52

yaşansa da; toplumda bazı kalıpları değiştirmenin zor olduğu çalışma sonuçlarında da kısmen görülmektedir.

“Kadının yönetsel kademelerde erkeğe göre üst konumda olması erkek egemen toplumda kabullenilebilir bir durumdur” ifadesi için ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Dindar olmak ya da olmamak bu ifade açısından farklılık oluşturmamaktadır.

H10:Kişinin Dindarlık Düzeyi Algısı İle Toplumsal Cinsiyete Bakışı Erkek Ya Da Kadın Olmak Açısından Farklılaşır.

Ho: Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile toplumsal cinsiyete bakışı erkek ya da kadın olmak açısından farklılaşmaz.

Ha: Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile toplumsal cinsiyete bakışı erkek ya da kadın olmak açısından farklılaşır.

Tablo 22: Dindarlık Düzeyi-Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet İlişkisi

		T	Df	Ort.fark.	Sig. Değeri
KADIN	Kad. erkeğe göre üst konumda olm. Erkek egemen toplumda kabullenilebilir	-1,698	156	-0,38045	0,092
		-1,672	68,065	-0,38045	0,099
	Yön. Kad. erkeklerle ortak alanda çalışması toplumda ahlaki bozulmaya neden olur	3,561	156	0,78195	0,000
		4,46	115,559	0,78195	0,000
	Kadın iş hay. başarıdan çok aile hay. başarıyı önemsemelidir	-5,857	156	-1,43569	0,000
		-6,81	96,156	-1,43569	0,000
ERKEK	Kad. erkeğe göre üst konumda olm. Erkek egemen toplumda kabullenilebilir	-0,798	111	-0,19439	0,427
		-0,762	81,56	-0,19439	0,448
	Yön. Kad. erkeklerle ortak alanda çalışması toplumda ahlaki bozulmaya neden olur	3,177	112	0,75	0,002
		3,212	105,243	0,75	0,002
	Kadın iş hay. başarıdan çok aile hay. başarıyı önemsemelidir	-3,793	112	-0,99053	0,000
		-3,817	103,683	-0,99053	0,000

“Yönetici bir kadının, iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışması erkek egemen toplumda ahlaki bozulmaya neden olur” ve “Kadın iş hayatındaki başarısından çok aile hayatındaki başarıyı önemsemelidir” ifadeleri için anlamlılık değeri (sig. değeri) <0,05 olduğu için Ha kabul edilmiştir. Yani dindarlık düzey, Kadına toplumsal cinsiyet temelli bakış ve cinsiyet açısından yapılan üçlü hipotez testi sonucunda cinsiyet belirleyici farklılığa yol açmaktadır. Bu farklılıkla ilgili veriler aşağıda Tablo 25’te verilmiştir.

Ancak “Kadının yönetsel kademelerde erkeğe göre üst konumda olması erkek egemen toplumda kabullenilebilir bir durumdur” İfadesi için anlamlılık görülmediği için hipotez red edilmiştir. Yani bu ifade için dindarlık düzeyi algısı ile toplumsal cinsiyete bakış arasında kadın ya da erkek olmak açısından farklılık saptanmamıştır.

Tablo 23: Toplumsal Cinsiyete Bakışı- Dindarlık Düzeyi Algısı-Cinsiyet Arasındaki Farklılıklar

		Sayı	Ortalama	S.S.	S.S. Hatası	F değeri	Sig. Değeri		
KADIN	Kad. erkeğe göre üst konumda olm. Erkek egemen toplumda kabullenilebilir	Dindarım	41	2,5854	1,26443	0,19747	0,976	0,325	
		Dindar değilim	117	2,9658	1,22426	0,11318			
	Yön. Kad. erkeklerle ortak alanda çalışması toplumda ahlaki bozulmaya neden olur	Dindarım	41	4,5854	1,80547	0,12579	21,49	0,000	
		Dindar değilim	117	3,8034	1,32118	0,12214			
	Kadın iş hay. başarısından çok aile hay. başarıyı önemsemelidir	Dindarım	41	1,8293	1,04648	0,16343	9,159	0,003	
		Dindar değilim	117	3,265	1,44074	0,1332			
	ERKEK			Sayı	Ortalama	S.S.	S.S. Hatası	F değeri	Sig. Değeri
		Kad. erkeğe göre üst konumda olm. Erkek egemen toplumda kabullenilebilir	Dindarım	47	2,8511	1,47411	0,21502	11,897	0,001
Dindar değilim			66	2,9658	1,11537	0,13729			
Yön. Kad. erkeklerle ortak alanda çalışması toplumda ahlaki bozulmaya neden olur		Dindarım	48	4,2500	1,19396	0,17233	1,388	0,241	
		Dindar değilim	66	3,5000	1,28002	0,15756			
Kadın iş hay. başarısından çok aile hay. başarıyı önemsemelidir		Dindarım	48	2,6458	1,34464	0,19408	0,643	0,424	
		Dindar değilim	66	3,6364	1,3993	0,17224			

Hem erkekler hem de kadınlar için “Yönetici bir kadının, iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışması erkek egemen bir toplumda ahlaki bozulmaya neden olur” ifadesi kendini dindar olarak görenler tarafından olumlu yanıtlanmıştır. Teori kısmında bahsi geçen konuyla ilgili Vahididdun Han’ın düşüncelerine yer verilmiştir: “İslam dini,

kadın ve erkeğe aynı gözle bakmaz. O, bu ikisi arasında hür ilişkileri yasaklar.”²⁰⁸. Kendini dindar olarak ifade eden katımcıların Han’ın düşüncesine katıldığı görülmektedir. Kadın iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemelidir. ifadesi ise kendisini dindar olarak algılamayan katılımcılar tarafından olumlu karşılanmaktadır.

²⁰⁸ Vahidüddin Han, **İslam Meydan Okuyor**, s. 289-291; Akt. Çalışlar, s. 197.

SONUÇ

Araştırmamızın konusunu oluşturan dindarlık düzeyi algısının kadının yönetici olmasının önünde bir engel teşkil edip etmediğinin tespiti için çalışmanın ilk bölümünde kadın yönetici konusu ve kadının yönetici olmasının önündeki engeller araştırılmıştır. İkinci bölümde ise; dinlerin kadın konusuna bakışı irdelenmeye çalışılmıştır ve İslamiyet açısından farklı görüşlere sahip yazar ve araştırmacılardan düşüncelere yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümü; ilk iki bölümde ortaya çıkan algılardan oluşturulmuş ifadelerle yapılan ampirik çalışmanın değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Bu çalışmanın sonunda elde edilen veriler önce kişinin dindarlık düzeyine sonra kişinin cinsiyetine göre çok kapsamlı olarak değerlendirilmeye alınmış ve ilginç bulgular elde edilmiştir.

Bu araştırmada dindarlık düzeyi algısı;

1) Kadının cinsiyet rolleri

2) Yönetim ve kadın ilişkisi

3) Toplumsal cinsiyet temelli bakışta kadın, olmak üzere üç açıdan incelenmiştir.

Kendini dindarım ya da dindar değilim şeklinde ifade eden katılımcıların, kadının ev içindeki cinsiyet rolleri ve kadına ilgili yerleşmiş cinsiyet rollerine bakışı, ve yönetim-kadın ilişkisine bakışında önem ya da etki teşkil edebileceği ön kabulü ile başlanılan çalışmada bu ön kabulü test etmek üzere hipotezler oluşturulmuştur.

Bu çerçevede araştırmada ortaya koyulan hipotezler aşağıda sıralanmıştır.

H₁:Dindarlık düzeyi ile dinin kadına bakışı arasında cinsiyet farklılık yaratır.

H₂:Dindarlık düzeyi algısı-dini yönelim-cinsiyet arasında doğrusal bir ilişki vardır.

H₃: Dini yönelim cinsiyete göre farklılık gösterir

H₄:Dini yönelim cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H₅:Kadının cinsiyet rollerine ilişkin algı kadın-erkek açısından farklılık yaratır.

H₆: Kişilerin farklı dindarlık düzeyi kadının cinsiyet rollerine ilişkin algı-cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H₇: Kişilerin dindarlık düzeyi algısı yönetim-kadın ilişkisine bakışında farklılık yaratır.

H₈:Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile yönetimde kadına bakış, cinsiyet açısından farklılık yaratır.

H₉: Kişinin dindarlık düzeyi algısı, toplumsal cinsiyete bakışında farklılık yaratır.

H₁₀:Kişinin dindarlık düzeyi algısı ile toplumsal cinsiyete bakışı erkek ya da kadın olmak açısından farklılaşır.

Araştırma sonucunda çıkan bulguları kısaca özetleyecek olursak öne çıkan ilk önemli bulgu, dindarlık düzeyi arttıkça kadınla ilgili genel algılarda daha olumlu yanıtlar verildiği ve gruplar arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Dindar olmayan kadınlar dinin kadına önem verdiği ve dinin kadının çalışmasını engellemediğine dindar kadınlara göre daha fazla katılmaktadır. Dindar kadınlar ise; dinin ataerkil toplum yapısını desteklediğine daha fazla katılmaktadır.

Akşit vd. konuyla ilgili derin araştırmalar sonrasında önemli bir tespitte bulunmuşlardır: *“Din olgusu Türkiye’de sadece dindar olarak bilinen insanların değil toplumun tamamının meşgul olduğu bir konudur; herkes kendini din karşısında bir şekilde konumlandırmıştır. Ancak bu konumlandırmalar sabit değil, farklı eksenler ve spektrumlar çerçevesinde akışkandır.”*²⁰⁹

Dindarlık algısı cinsiyet açısından bir değerlendirmeye alındığında erkekler, kadınlara oranla önemli bir farklılık olmamasına rağmen kendini daha dindar olarak tanımlamaktadır. Dikkat çekici konulardan bir tanesi de daha dindar olarak bilinen mahallelerde erkek katılımcılara daha rahat ulaşılabilmesidir. Kadınlar anketi cevaplamak da daha çekingen davranmışlardır.

Kadının cinsiyet rolleri açısından değerlendirdiğimizde, dindar erkeklerin, dindar kadınlara oranla kadının yaratılışındaki temel görevinin anne ve eş olmasına daha fazla katıldığı gözlemlenmiştir. Ancak dindar olmayan kadınlar, dindar olmayan erkeğe göre konuya daha olumlu bakmaktadır. Bu durumun kadınların annelik

²⁰⁹ Bahattin Akşit; Recep Şentürk; Önder Küçükkural; Kurtuluş Cengiz, **Türkiye’de Dindarlık Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.11

konusunda daha duygusal olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu bağlamda, kadının iş hayatına girmesi ve iş hayatında yükselmesine karşı bakış zaman geçtikçe olumlu yönde değişmektedir. Ancak kadının “anne” olabilme özelliği kadının iş hayatında yükselmesine engel olması açısından göz ardı edilemez bir etken olabilmektedir. Bu durumun aşılabilmesi ancak toplumun bilinçlendirilmesi, şirketlerin ve kamu kurumlarının aile ve kadın destekli politikalar (esnek çalışma, bağımlı bakımı yardımı vb) desteğiyle gerçekleşebilir. Bu durum özellikle uluslar arası firmaların belli hedefleri arasına girdiği gibi kamu sektörünün de bugünlerde gündeminde yer almaktadır.

Toplumsal cinsiyet ile dindarlık düzeyi algısının ilişkisi değerlendirildiğinde, kendini dindar olarak tanımlayan katılımcılar, kendini dindar olarak tanımlamayan katılımcılara oranla “*kadının iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışmasının toplumda ahlaki bozulmaya neden olacağına*” daha fazla katılmaktadır. “*Kadının iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemesi gerektiğine*” ise kendini dindar olarak tanımlamayanlar daha çok katılmaktadır. Daha önceki yorumlar da göz önünde bulundurulduğunda, dindar olamayan kadınların kadının çalışmasına ve ev ve iş yaşamını bir arada yürütebileceğini diğer gruplara göre daha olumlu gördükleri sonucunu çıkarabiliriz. Dindarlık düzeyi algısı ile toplumsal cinsiyete bakış, erkek ya da kadın açısından farklılaşmaktadır. Dindar erkek ve kadınlar, “*yönetici bir kadının iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışmasının toplumda ahlaki bozulmaya neden olacağına*” daha fazla katılmaktadır. Bu sonuçtan kendini dindar olarak ifade eden kadın ve erkeklerin kadının çalışmasına olumlu bakarken, kadın ve erkeğin ortak alanda çalışmasına olumlu bakmadığı yorumunu akla getirmektedir.

“*Kadının iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemesi gerektiğine*” ise dindar olmayan kadın ve erkekler daha fazla katılmaktadır. Bu da ortaya çıkan ilginç sonuçlardandır ki; özellikle dindar olmayan kadınların *anneliği iş hayatına oranla daha fazla ön planda tuttuğunu* düşündürmektedir. Kadının cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyetle ilgili genel algılarda farklılıklar bulunmaktayken, kadın yönetici algısında bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu sonuçtan yola çıkarak; *kadının iş hayatında yükselmesinin önünde dindarlık düzeyi algısının bir engel teşkil etmediği tüm gruplar tarafından kabul gören bir algı olarak düşünülebilir*. Ayrıca kadının iş hayatına girmesi ve yükselmesi, çalışan ve üst düzey pozisyonda görev alan kadınların

oranının giderek artması; kadının toplum içindeki kalıplaşmış rollerine oranla daha fazla yol kat ettiğini/edeceğini ve bunun toplumca da kabullenileceğini göstermektedir.

Bu bulguların araştırmanın mikro bir alanda yapılması nedeniyle sadece Ankara evreni ile sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmanın uygulama kısmında Ankara'nın mahalleri arasında dahi bariz farklılıkların olduğu görüşmeler sırasında gözlenmiştir. Dolayısıyla, farklı iller için de farklı dindarlık düzeyi algıları ve bu algının *kadın* temelli bakışlarda farklılık yaratacağı da söylenebilir. Çünkü yapılan araştırmalar sonrasında dinin her yerde aynı şekilde yaşanmadığı ve insanlar üzerinde farklı etkilerinin olduğu, dindarlık düzeyi algısının kişiden kişiye, eğitim durumuna, gelir düzeyine, v.b. durumlara göre değişiklik gösterdiği düşünülebilir ki; bu nedenle farklı sosyo-ekonomik özellikler taşıyan illerde de araştırmanın kapsamı genişletilebilir.

Sonuç olarak, dindarlık algısı kadının çalışmasının ya da kadının iş hayatında yükselmesinin önünde bir engel teşkil etmemektedir. Kadınla ilgili yerleşmiş bazı temel yargıların dindar olmadığını ifade eden kişilerde olduğu araştırma sonuçlarında görülmüştür. Ayrıca, dikkat çeken önemli bir bulgu da; bu kalıpların kadınlarda daha belirgin olduğunun tespit edilmesidir. Buradan yola çıkarak, kadın ve çalışma hayatı ve özellikle yönetimde yer almaları konusunda literatürde yer alan engellerden birisi kadının kendi kendisinin önüne koyduğu engeller bir kez daha akla gelmektedir. Din bu çerçevede bir engel teşkil etmemekle birlikte; kadın kendisinin önünde dini ya da dininin öğretilerinin bir engel teşkil ettiği/edeceği ön yargısı içine girebilmektedir.

Bu nedenle önce kadının kendisiyle ilgili kalıplardan kurtulması gerekmektedir ki; sağlıklı bireyler yetiştirsin. Sonuçta her zaman tekrarlandığı üzere toplumu oluşturan/oluşturacak bireyler kadınlar tarafından yetiştirilen bireylerdir.

KAYNAKÇA

- Abdul-Rauf Muhammed, *The Islamic View of Women and the Family*, Robert Speller and Sons, New York, 1977, ss. 32-33; (Akt.) Berktaş, s. 206.
- Acar Feride, *Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın; 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, ed: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 4. Baskı 2012.
- Acar Feride, *Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın; Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme*, Şirin Tekeli.
- Agonito Rosemary, *History of Ideas on Women*, Peigee Books, New York, 1977.
- Akgül Mehmet, *Türk Modernleşmesi ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya, Eylül 1999.
- Akşit B., Şentürk R., Küçükkural Ö., Cengiz K., *Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı 2012.
- Aktaş Cihan, *Cemaatten Kamusal Alana İslamcı Kadınlar*, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, Der: Y. Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 826-836; (Akt.) Çağla Kubilay, s. 73.
- Aktaş Cihan, *Devrim ve Kadın*, İst, Nehir Yay., 1996, s. 112; Akt. Zeynep Direk, s. 103, 113.
- Aktaş Cihan, *Kadının Toplumsallaşması ve Fitne*, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 4, ekim 1991, s. 252; (Akt.) Gürhan, s. 70.
- Alatlı Alev, *Işık Doğu’ya Kayarken*, *Türkiye Günlüğü*, S. 15, Ankara, 1991; (Akt.) Mustafa Tekin, s. 105.
- Alatlı Alev, *Kadere Karşı Koy A. Ş.* ; Akt. Mustafa Tekin, s. 247.
- Altındal Aytunç, *Üç İsa*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993; (Akt.) Berktaş, s. 98.
- Arat Yeşim, *Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri*, ed. Şirin Tekeli, s. 92; Fatmagül Berktaş, Heidegger ve Arendt’te Özgürlük: Bir Kesişme Noktası, *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, der: E. Fuat Keyman, Everest Yay., İst, s. 88-104, (Akt.) Çağla Kubilay, s. 238.
- Arat Zehra, *Kemalizm ve Türk Kadını*, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Der: Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Arıkan Semra, *Yönetmeliklerde Kadın Yöneticileri Karşılaştıkları Güçlükler*, *Polis Bilimleri Dergisi C: 1 S: 4*, Ankara.
- Atabek Erdal, *Kışkırtılmış Erkeklik, Bastırılmış Kadınlık*, Altın Yayınları, İstanbul, 1989.
- Atay Hüseyin, *Kuran’a Göre Araştırmalar VI*, Atay Yayıncılık, Ankara, Ağustos 2012.
- Ayata Güneş Ayşe, *Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı*, Ed. Şirin Tekeli.
- Barutçugil İsmet, *İş Hayatında Kadın Yönetici*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Barutçugil İsmet, *Organizasyonlarda Duyguların Yönetimi*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2004.

- Bayrak Sabahat, Yeliz Mohan, "Erkek Yöneticilerin Çalışma Yaşamı ve Liderlik Davranışları Açısından Kadın Yöneticileri Algılama Tarzları", Amme İdaresi Dergisi, C: 34, S: 2, Haziran 2001.
- Berger P. L., Dini Kurumlar, (Çev.) A. Çiftçi, DEÜİFD, (Akt.) Gürhan.s. 59-80.
- Berktaş Fatmagül, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, Eylül, 1995.
- Bolak Hale, Aile İçi Kadın-Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler; içinde 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Ed: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010.
- Buhari, Sahihi Buhari, Surut, 15, (Çev.) Mehmet Sofuoğlu, Üçgen Yay. İstanbul, 1990.
- Bulaç Ali, Feminist Bayanların Kısa Aklı, Zaman Gazetesi, 17. 03. 1987.
- Caruso David R., Peter Salovey, Yönetimde Duygusal Zeka, (Çev.) Süheyla Kaymak, Crea Yayıncılık, Haziran 2010(Ekim 2007).
- Comte, (Akt.) Akgül, Türk Modernleşmesi ve Din.
- Çağatay N., Y. Soysal, Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler.
- Çağatay Nilüfer, Yasemin N. Soysal, Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler, ed. Şirin Tekeli.
- Çakır Serpil, Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan-Nezihe Muhittin, toplumsal tarih; (Akt.) Mustafa Tekin.
- Çankırlı Ali, Sur Dergisi, Mart 1988, s. 4, (Akt). Çalışlar, s. 199.
- Dilipak Abdurrahman, Bir Başka Açından Kadın, Risale Yayınları, Alıntı: Oral Çalışlar, İslam'da Kadın ve Cinsellik, Güncel Yayıncılık, 8. Basım, Aralık 2005.
- Direk Zeynep, Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi, Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar, Der. Zeynep Direk, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Şubat 2012.
- Elites, 2005 "Barriers Women Face: Risc, Rescue & Rihteousness", Alıntı: Adem ÖĞÜT, Türkiye'de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.
- Eren Erol, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, Alıntı: Adem Öğüt, Türkiye'de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.
- Evans Gail, Erkek Gibi Oynayıp Kadın Gibi Kazanın, Dünya Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2001.
- Gibb H. A. R., Mohammedanism, Mentor Books, 1955, s. 5968; (Akt.) Berktaş, s. 59-68.
- Giddens Anthony, Modernity and Self-identity, Self and Society in the Slate Modern Age, Stanford University Press; (Akt.) Nilüfer Göle.
- Goleman Daniel, İş Başında Duygusal Zeka, 2000, (Akt.) Gökmen Dağlı, Fatoş Silman, Mehmet Çağlar, "Liderlerin Başarısında Duygusal Zekanın Rolü ve Önemi", A. Ü KKEFD, 2008.

- Gök Fatma, Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar, editör: Şirin Tekeli, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 4. Baskı, 2010.
- Göktürk Gülay, 03. 10. 2001 Tarihli Mülakat.
- Greely A. M., Unsecular Man. The Persistence of Religion, Schocken, New York, 1985(1972), s. 61, (Akt.)Fatmagül Berktaş, s. 19.
- Gülnaz Mualla, Zaman Gazetesi, 1 Eylül 1987; (Akt.) Kubilay, s. 127.
- Gürhan Nazife, Toplumsal Cinsiyet ve Din, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, S. 4, Kasım 2010.
- Gürhan, Toplumsal Cinsiyet ve Din.
- Halıçmarlı Emine, Merih Tekin Bender, ”Kadında Duygusal Zeka(eq) ve Bir Saha Çalışması.”
- Han Vahidüddin, İslam Meydan Okuyor, s. 289-291; Akt. Çalışlar, s. 197.
- Hein Hilde, Liberating Philosophy: An End to the Dichotomy of Spirit and Matter, der. Ann Gary ve Marilyn Pearsall, Women, Knowledge and Reality, Unwin Hyman, Boston, 1989 İçinde, s. 307; akt. Berktaş, s. 217.
- Hill Barbara, Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204) İktidar, Himaye ve İdeoloji, çev: Elif Gökteke Tut; (Akt.) Gürhan, a.g.e., s. 58-80.
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/312295.asp>
- <http://www.turkboard.com/ozel-sektore-kadin-eli-daha-Çok-degiyor-vt238801.html>
- İşin Ekrem, Tanzimat Ailesi ve Modern Adab-ı Muâşeret, S.D.S.T.A, C. 1, s. 223; Alıntı: Tekin, s. 218.
- Kalaycı Şeref, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 2006.
- Kandiyoti Deniz, Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar, içinde Şiri Tekeli a.g.e, s: 330.
- Kandiyoti Deniz, Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, 2007(1997).
- Kandiyoti, Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar.
- Karakışla Yavuz Selim, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti’nin Kadın İşçileri Evlendirme Kampanyası, Tarih ve Toplum, S. 219, İstanbul, 2002, s. 27; (Akt.) Tekin, s. 81.
- Kubilay Çağla, İslamcı Söylemde Kamusal Alan ve Türban Tartışmaları: Karşıtlıklar, Kırılmalar ve Uzlaşmalar, Libra Kitap, İstanbul, Ekim 2010.
- Kuran, 2: 35-37 ; (Akt.) Berktaş.
- Kurnaz Şefika, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), İstanbul, MEB Yayınları, 1992.
- Kurnaz Şefika, Yenileşme Sürecinde Türk Kadını, Ötüken Neşriyat, A. Ş., İstanbul, 2011.
- Kutub Muhammed, Yirminci Asrın Cahiliyeti, s. 378-379; Akt. Çalışlar.

- Kuzgun Yıldız ve Seher A. Sevim, Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki, AÜEBFD, 2004. C: 37, S: 1, s. 18.
- Lerner G., The Creation of Patriarchy, Oxford University Press, 1986, çeş. syf. Akt. Berktaş, s. 80.
- Lerner Gerda, The Creation of Feminist Consciousness, Oxford University Press, 1993, s. 3; (Akt.) Fatmagül Berktaş, a.g.e., s. 26.
- Mernissi Fatima, Le Harem politique (Akt.) Kandiyoti, s. 92.
- Negiz Nilüfer, Aysun Yemen, "Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2011, s: 24.
- Negiz Nilüfer, Aysun Yemen, Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı.
- Nilüfer Göle, Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme, Metis Yayınları, Ocak 2010.
- Nizamülmülk, Siyasetname, Dergah Yayınları, s. 249; Akt. Çalışlar, s. 171.
- Obelkovich J., L. Roper, R. Samuel, derl. Disciplines of Faith, Studies in Religion, Politics and Patriarchy, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1987, Introduction, s. 8; Alıntı: Berktaş, s. 172.
- Okiç M. Tayyib, İslamiyet'te Kadın Öğretimi, Diyanet İşleri Bşk. Yay; (Akt.) Gürhan, a.g.m.
- Okumuş Ejder, Toplumsal Değişme ve Din, İnsan Yay., 2003, s. 69, (Akt.) Gürhan,
- Onay Ahmet, Dindarlık Etkileşim ve Değişim, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.
- Öğüt Adem, Türkiye'de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu.
- Özbay Ferhunde, Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme, Ed. Şirin Tekeli.
- Özel Işık, 1930'ların İstanbul Basınında Kadın, Toplumsal Tarih, S. 31, İstanbul, 1996; (Akt.) Mustafa Tekin.
- Rosener Judy B., Kadınların Liderlik Tarzları, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, Çev. Leyla Aslan, İstanbul, Mart 2006.
- Ruether Rosemary, Misogynism and Virginal Feminism in the Fathers of the Church, Religion and Sexism: Images of Woman in the Jewish and Christian Traditions, (der.) Rosemary Ruether, Simon and Schuster, NewYork, 1974 , s. 157; (Akt.) Berktaş, s. 106.
- Sancar Ayşe Aslı, Sur Dergisi, (Akt.) Çalışlar.
- Sartorius Mariela, Kadınlarda Duygusal Zekâ, Varlık Yayınları, (Çev). Şebnem Can Erendor; İstanbul, Mart 2008.
- Sayarı Toprak Binnaz, "Türk Kadını ve Din", Türk Toplumunda Kadın; (Akt.) Deniz Kandiyoti.

- Smith Şeyda, Obstacles For Women on the Way To Management: A Study of Business Student's Images of The Ideal Manager, Journal of "Contemporary Management, 1990; (Akt.) Arıkan, s. 147-154
- Sökmen Alptekin, Yönetim ve Organizasyon, Detay Yayıncılık, Ankara, Eylül 2010.
- Tekin Mustafa, Kutsal, Kadın ve Kamu, Türkiye'de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın, Açılım Kitap, İstanbul, 1. Baskı, Ocak 2004.
- Tillion Germaine, Le Harem et les Cousins, Seuil, Paris, 1966, ss. 161-2; (Akt.) Göle, s. 140.
- Timur S., "Determinants of Family Structure in Turkey", Women in Turkish Society Konulu Seminerde Sunulan Makale, İstanbul, 16-19 Mayıs 1978.
- Topaloğlu Bekir, İslam'da Kadın; Akt. Çalışlar, s. 173.
- Toska Zehra, Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Der: Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Tarih Vakfı Yay., İstanbul; s. 71-88; (Akt.) Çağla Kubilay, s. 53.
- Turgay Ergun ve Polat Aykut, Kamu Yönetimine Giriş, TODAİE Yayını, Ankara, Alıntı: Ayşe Yıldız Özsalmanlı, Türkiye'de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik.
- Vahip Işıl, Psikanalitik Bakış Açısıyla Aile İçi Şiddet, ed: Zeynep Direk, Cinsiyetli Olmak, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Şubat 2012.
- Vecdi M. Ferid, Kadınlara Hürriyet-i Mutlaka İsteyenlerin Elinden Vay O Biçarelerin Başına, Sebilür Reşad, 10 Teşrin-i Evvel 1329, Nu: 267, ss. 114-115; (Akt.) Mehmet Akgül, s. 253.
- Wach Joachim, Din Sosyolojisine Giriş, (Çev.) Battal İnandı, Ankara, A. Ü. İ. F. Yay. , 1987; (Akt.) Kutsal, Kadın ve Kamu, Açılım Kitap, İstanbul, 1. Baskı, Ocak 2004.
- Watt Montgomery, Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık, İz Yayınları, İstanbul, 1991, (Çev.) Turan Koç, s. 43; (Akt.) Berktaş, s. 119.
- www.capital.com.tr/kadin-yonetici-sirket-karini.../20736
- www.akademikdestek.net
- Yıldız Ecevit F., Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri, İstanbul.
- Yıldız Özsalmanlı Ayşe, Türkiye'de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik, Sosyal Bilimler Dergisi (137-146).
- Zaynab al-Ghazali An Islamic Activist, Der. Elizabeth W. Fernea, 1985; (Akt.) Göle, s. 150.
- Zihnioğlu Yaprak, Kadın İnkılabı, Tarih ve Toplum, S. 207, İstanbul, 2001; (Akt.) Mustafa Tekin, s. 271.

EKLER

Ek 1: Anket Soruları

KADIN YÖNETİCİYE BAKIŞ AÇISI

Değerli katılımcı, Bu anket Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülen yüksek lisans tezi uygulama aşamasında veri toplamak amacıyla yapılmaktadır. Anketten elde edilen bilgiler toplu olarak değerlendirilecek ve yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak olup, kimseyle paylaşılmayacaktır. Katkınız için teşekkür ederiz.

1. BÖLÜM: DEMOGRAFİK BİLGİLER

<p>Yaşınız:</p> <p>Cinsiyetiniz: 1.(☐)Kadın 2. (☐)Erkek</p> <p>Medeni durumunuz: 1.(☐)Evli 2.(☐)Bekar</p> <p>Eğitim durumunuz : (☐)İlköğretim (☐)Lise (☐)Ön lisans (☐)Lisans (☐)Lisansüstü</p> <p>Gelir durumunuz:</p> <p>Mesleğiniz:</p> <p>Kendinizi hangi dindarlık düzeyinde tanımlarsınız?</p> <p>1.(☐)Çok Dindarım 2. (☐)Dindarım 3.(☐)Orta Düzeyde Dindarım 4. (☐) Dindar Değilim 5.(☐) İnanmıyorum</p>

2.BÖLÜM: KADIN YÖNETİCİ

NO	Hiç Katılmıyorum	1	2	3	4	5	Tamamen Katılıyorum
K1.	Din, dini inanç kadına önem (değer) verir.	1	2	3	4	5	
K2.	Din kadının çalışmasını engellemez.	1	2	3	4	5	
K3.	Din kadının yönetsel pozisyonlara gelmesini engellemez.	1	2	3	4	5	
K.4	Dinin, erkek egemen toplum yapısını desteklediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5	
K5.	Kadının yaratılış özellikleri yönetici olmak için uygundur.	1	2	3	4	5	
K6.	Kadının yaratılışındaki temel görevi anne ve eş olmaktır.	1	2	3	4	5	
K7.	Kadının yönetsel kademelerde erkeğe göre üst konumda olması erkek egemen toplumda kabullenilebilir bir durumdur.	1	2	3	4	5	
K8.	Yönetici bir kadının, iş hayatında erkeklerle ortak alanda çalışması erkek egemen bir toplumda ahlaki bozulmaya neden olur.	1	2	3	4	5	
K9.	Kadın iş hayatındaki başarıdan çok aile hayatındaki başarıyı önemsemelidir.	1	2	3	4	5	

NO	Hiç Katılmıyorum	1	2	3	4	5	Tamamen Katlıyorum
K10.	Annelik görevine engel olmadığı takdirde kadın aktif bir biçimde iş hayatında yer alabilir.	1	2	3	4	5	
K11.	Kadın iyi bir yönetici olur.	1	2	3	4	5	
K12.	Yönetici bir kadın hem iş hem aile hayatında başarılı olur.	1	2	3	4	5	
K13.	Yönetici bir kadın insan ilişkilerini de yönetmeyi bilir.	1	2	3	4	5	
K14.	Yönetici bir kadın, topluma faydalı bir çocuk yetiştirir.	1	2	3	4	5	
K15.	Yönetici bir kadın aynı zamanda iyi bir eş iyi bir anne olabilir.	1	2	3	4	5	
K16.	Yönetici bir kadının aile hayatı iş hayatı ile çatışır.	1	2	3	4	5	
K17.	Yönetici bir kadının yoğun iş hayatı ev içindeki rollerini aksatmasına sebep olur.	1	2	3	4	5	
K18.	Yönetici bir kadının yoğun iş hayatı annelik görevini aksatmasına sebep olur.	1	2	3	4	5	
K19.	Kadının, yönetsel kademelerde bulunması eşinin kendisini baskı altında hissetmesine sebep olabilir.	1	2	3	4	5	
D1.	Dinin, toplum hayatı açısından faydalı olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	
D2.	Dinin sosyal hayat ile ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteririm. (kalp kırmamak, hırsızlık yapmamak gibi.)	1	2	3	4	5	
D3.	Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	
D4.	Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.	1	2	3	4	5	
D5.	İbadetlerimi genellikle yaparım.	1	2	3	4	5	
D6.	Hata işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.	1	2	3	4	5	
D7.	Allah, herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünürüm.	1	2	3	4	5	
D8.	İnancıma göre hareket etmediğimde, içimde bir huzursuzluk hissederim.	1	2	3	4	5	
D9.	Farz olmayan ibadetler yaparım.	1	2	3	4	5	
D10.	Sıklıkla dua ederim.	1	2	3	4	5	
D11.	Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.	1	2	3	4	5	
D12.	Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışırım.	1	2	3	4	5	
D13.	Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissetmem.	1	2	3	4	5	
D14.	Dinin yasak ettiği şeyleri yaparım.	1	2	3	4	5	
D15.	Kişinin din uğruna bir takım güçlülere katlanmasını anlamsız bulurum.	1	2	3	4	5	
D16.	Dini kuralları sıkıcı bulurum.	1	2	3	4	5	
D17.	Toplumun geri kalmasına dini kuralların neden olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler:

Adı ve soyadı : Seda TAPDIK

Doğum yeri : Ankara

Doğum yılı : 1986

Medeni hali : Bekar

Eğitim durum:

Lise : 2001-2004

Bahçelievler Deneme Lisesi

Lisans : 2004 - 2009

SDÜ, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü

Yük. Lisans : 2009 -2013

SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kamu Yönetimi Bölümü

Yabancı dil:

İngilizce : İyi derece

İş Deneyimi:

Isparta, Amerikan Kültürü Dil Okulları, Yönetici Asistanlığı, 2009 – 2011

Tur 312 Turizm ve Seyahat Acentası, Üye İlişkileri Departmanı,2011-2012

Vodafone, Kurumsal Müşteri Temsilcisi,2012-